

Universitetet
i Stavanger

DET HUMANISTISKE FAKULTET
MASTEROPPGAVE

Studieprogram: Master i historiedidaktikk

Vårsemesteret, 2011

Åpen

Forfatter: Mette Tjørhom Frick

.....

(signatur forfatter)

Veileder: Nils Rune Langeland

Tittel på masteroppgaven: En keiserlig dynast i modernitetens tidsalder.

Engelsk tittel: An Imperial Dynast in the Age of Modernity.

Emneord: Habsburg, Østerrike-Ungarn, Franz
Joseph, keiserrolle, historie

Sidetall: .....

+ vedlegg/annet: .....

Stavanger, ...

dato/år

Jeg vil gjerne få takke til min veileder, Nils Rune, for alle ideene og forslagene han har gitt meg til oppgaven. Min søster, Anne, for å ha lest gjennom utkast som var langt fra ferdige, men allikevel støttet og oppmuntret meg til videre jobbing. Min fantastiske kjæreste, Kenneth, som alltid har hatt tid til å høre om hvordan prosessen gikk, til tross for at han selv var opptatt med et liknende prosjekt. Jeg vil også få takke mine medstudenter, Knut Albert, Sissel, Kaziva og Merete for det gode, sosiale samholdet som har muntret opp hverdagen for meg.

Keiseren

”Vår keiser har ingen venn, hans hele personlighet og naturlige tendenser tillater det ikke. Han står ensom på sin topp; han snakker med de som tjener ham av plikt, men han unngår forsiktig skikkelige samtaler. Dermed vet han lite om hva folk tenker og føler, deres syn og meninger. Kun de menneskene som nå sitter i maktstillinger, har tilgang til ham, og naturligvis tolker de ting på måter som tilfredsstillende dem best. Han tror vi lever i en av de lykkeligste periodene av østerriksk historie, han blir stadig vekkt fortalt så. I avisene leser han kun de avsnittene som er markert i rødt for ham og dermed er han avspærret fra all menneskelig kontakt, fra alle upartiske og skikkelige lojale råd... Det var en gang når keiserinnen... snakket til keiseren om alvorlige saker, påvirket av synspunkter fullstendig annerledes fra hans egne. Disse dagene er over. Den flotte damen bryr seg ikke lengre om noe annet enn sport; så da var den kilden for andre synspunkter, farget av liberalismen, nå også stengt... For tre eller fire år siden var keiseren, til et visst nivå, allerede liberal og gjenforent med det nittende århundre. Nå er han nok en gang tilbake til hvor han var i stakkars bestemors tid: intolerant, gretten og mistenksom.”¹

- Kronprins Rudolf av Habsburg-Lorraine om sin far, keiser Franz Joseph I av Habsburg-Lorraine i 1881.

---

¹ Alan Palmer, *Twilight of the Habsburgs - The life and times of Emperor Francis Joseph* (New York, 1995), s. 224.

Innholdsfortegnelse

Keiseren	3
Innholdsfortegnelse	4
Innledning	6
Problemstilling	7
Metode	8
Forskning om Franz Joseph	11
Analyse av mine kilder:	16
Bakgrunn	22
Familieinformasjon	24
Hoveddel	25
En gammel ordning i en ny tid	25
Det var en gang et rike... ..	27
<i>Rikets navn</i>	28
<i>Nasjonalismen i Habsburgernes rike</i>	30
<i>Folkegruppene</i>	33
Og i det riket regjerte det en keiser... ..	37
<i>Navnevalg</i>	38
<i>Familiebakgrunn</i>	40
<i>En keiserlig utdannelse</i>	41
Keiserens maktgrunnlag.....	45
<i>Kremsiergrunnloven</i>	47
<i>Stadiongrunnloven</i>	49
<i>Nyttårspatentet, Sankt Sylvester</i>	50
<i>Oktoberdiplomet og februarpatentet</i>	52
<i>Veien til Kompromisset</i>	53
<i>Etter dannelsen av dobbeltmonarkiet</i>	56
<i>Strømninger i Europa</i>	58
En keisers hverdag	64
<i>Mayerling og andre tragedier</i>	68
Landsfaderen	73
<i>Moderne tider</i>	77

Tradisjonen tro – en keiser av den gamle skolen.....	79
<i>Dynastiene og keiserrollen</i>	83
<i>Hvordan være skikket til en keiserrolle?</i>	85
<i>Keiserne som forsvant</i>	90
Konklusjon	92
Referanser	96
<i>Bøker:</i>	96
<i>Brevsamlinger:</i>	98
<i>Artikler:</i>	99
<i>Filmer og tv-serier:</i>	99
<i>Internettsider:</i>	99
<i>Radioprogram:</i>	101

Innledning

En av Europas stormakter, imperiet Østerrike-Ungarn kollapset i 1918. Franz Joseph I av Habsburg-Lorraine var den nestsiste keiser av Østerrike-Ungarn. Han arvet tronen fra sine forfedre i Habsburgdynastiet. Som 18-åring, begynte han sin regjeringstid i 1848, og han styrte riket frem til hans død i 1916. Dette familiedynastiet hadde da regjert større og mindre deler av Europa siden deres første opptreden i europeisk historie rundt 1020.² Det var en lang tradisjon han trådte inn i, som det nye overhodet i familien, og riket han regjerte over, manglet heller ikke konflikter ettersom tiden gikk. I løpet av hans regjeringsperiode endret verden seg dramatisk. Moderne tider, tanker og teknologier overtok. Hvordan håndterte en dynastisk keiser dette?

Gjennom mine år med studier i historie, tysk og spansk, har jeg stadig støtt på medlemmer av Habsburgslekten. Kongefamilien i Spania i både spansk og latinamerikansk historie fra så tidlig som 1516 av var Habsburgere. Karl V,³ som var arvingen av Habsburgernes områder⁴ etter sin far, var i tillegg dattersønnen av Isabella I og Ferdinand II av det nye og forente Spania.

I tysk historie er Habsburgerslekten et av de tyske dynastiene som kjempet om makten opptil flere ganger gjennom historien. Skulle et tysk rike på 1800-tallet være ledet av Prøyssen med Hohenzollerndynastiet eller Østerrike med Habsburgdynastiet? Habsburgerne ledet lenge Det Hellig Tyskromerske Riket, og oppnådde prestisje i både den tyske og italienske verdenen som dette.⁵

Beneluxlandene frigjorde seg fra dynastiets rike. Både Marie Antoinette, gift med Ludvig XVI av Frankrike, og Marie-Louise, Napoleon Bonaparte Is andre kone, var Habsburgere. Det samme gjaldt keiserinnen av Brasil og dronningen av Portugal, som het Marie Leopoldine og keiseren av Mexico, Maximilian, bror av Franz Joseph.

---

² Andrew Wheatcroft, *The Habsburgs - Embodying Empire* (London, 1996), s. 18.

³ Egentlig Karl I av Spania, men Karl V av det tyskromerske riket, en tittel som også ble brukt i Spania.

⁴ Det tyskromerske riket som besto i 1519 av dagens Benelux, Tyskland, Tsjekkia, deler av Øst-Frankrike, Sveits, Østerrike og deler av Nord-Italia. Han regjerte også over dagens Spania, Portugal, Sør-Italia, Ungarn, Slovakia, Sicilia, Sardinia, Kanariøyene. Utenfor Europa regjerte han over hva rikets undersåtter fant på sine oppdagelsesferder. Wheatcroft 1996:Kart II.

⁵ Riket ble opprettet da Karl den Store i år 800 ble kronet, men selv om det var enkelte Habsburgere som ledet det nå og da, var det ikke før i 1438-1740 at det var kun Habsburgere som ledet det hellig tyskromerske riket. Geoffrey Wawro, Geoffrey, *Historisk atlas – en komplett verdenshistorie* (Oslo, 2009), s. 168/169.

Wienerkongressen i 1814-1815, hvor Europas geografiske fremtid etter Napoleonskrigene skulle bestemmes, tok sted i deres hovedstad, Wien. Også 1. Verdenskrig ble startet som en direkte følge av skuddene i Sarajevo. Skudd i Habsburgerriket, på dynastiets tronearving. Deres nesten 900-årige rike overlevde ikke den 4 år lange krigen.

Problemstilling

Som nevnt over var Habsburgerne tilstedeværende og viktige i europeisk historie, men min nysgjerrighet ble aldri tilfredsstilt av det lille som ble nevnt om dem i pensum. Jeg ville vite mer. Hvordan henger det hele sammen? Hvem er de og hvordan er dynastiets prominente medlemmer i slekt med hverandre?

Hvordan kan én familie som originalt kommer fra slottet Habischtsburg⁶ i landsbyen Brugg, lokalisert i den sveitsiske dalen, Aargau – en familie som selv påstår at Julius Caesar og keiser Nero er blant deres fjerne forfedre – overleve med makt helt frem til 1918?⁷ Dynastiet er kjent for å gifte seg til landområder, noe som går igjen i deres kjente motto: ”Bella gerant alii – tu felix Austria nube”,⁸ men kan dette virkelig ha vært grunn nok til at de dukker opp overalt?

Dessverre må jeg kripe til korset og innse at hele dynastiets historie, simpelthen er for omfattende til å få plass til i en oppgave på dette nivået. Valget mitt faller dermed på en av de siste store Habsburgerne, keiser Franz Joseph I. For meg blir han symbolet på tradisjoner i møte med modernitetens nye tanker gjennom hans lange regjeringstid. Franz Joseph ble oppdratt og undervist til å bli en keiser slik hans forfedre hadde vært keisere.⁹ Problemet var at hans omverden var på full fart inn i et nytt og moderne Europa. Ingen av hans keiserkollegaer i Europa, verken de tyske keiseren, den franske keiseren eller de russiske tsarene greide heller overgangen til de moderne, symbolske, nasjonale og konstitusjonelle monarkiene vi i dag kjenner til. Hvorfor greide ikke keiserdømmene det enkelte av kongedømmene greide? Hva var forskjellen på dem?

---

⁶ Habischtsburg= Haukeslottet.

⁷ Wheatcroft 1996:3.

⁸ = Andre kan føre kriger – du, lykkelige Østerrike, gift deg! Katrin Unterreiner, *Kaiser Franz Joseph 1830-1916 – Mythos und Wahrheit* (Wien, 2006), s. 10.

⁹ Steven Beller, *Profiles in Power - Francis Joseph* (London, 1996), s. 188.

Jeg ønsker å se på keiserens forutsetninger, valg, og reaksjoner på hendelser gjennom hans liv. Fokuset forblir på keiserrollen og Franz Joseph. En rolle som passet til Europas fortid, og som kanskje ville ha passet for fremtidens Europa. Det er snakk om en keiser som innen 1910 styrer et rike med over 51 millioner mennesker.¹⁰ Hva Franz Joseph måtte mene om saker var i bunn og grunn ikke urelevant for skjebnen deres. Hvordan han i sin keiserlige stilling styrte, var viktig. Jeg mener at jeg vil finne ut mer om Habsburgerriketets utvikling og skjebne ved å se på keiseren som ledet dem. Dette er en metode som historiker Alan Sked har anbefalt for undersøkelser angående Habsburgernes rike. Han mener at en må se på det fra toppen og nedover, altså på dynastiet som styrte, siden det var det som regulerte politikken og reformene, ikke folket.¹¹

Hvordan var keiserrollen fra gammelt av? Hvordan burde den være utover 1800-tallet og på begynnelsen av 1900-tallet? Hvordan tolket Franz Joseph den? Utviklet han den til å passe samtidens problemer? Var det plass i Europa til de eldgamle dynastiernes metoder selv etter revolusjonenes tider var i gang? Hva med folkemassenes oppdagelse av seg selv og sine muligheter? Dette ønsker jeg å finne ut. Hvordan var det å være en dynastisk monark i et Europa hvor parlamentarismen vokste frem? Min problemstilling blir dermed:

Hvordan passet keiser Franz Joseph I inn i rollen hans samtid trengte når hans ideelle keiserrolle var basert på fortidens krav?

Metode

Min oppgave er en historiografisk oppgave. Det vil si at jeg har prinsipielt benyttet meg av sekundærkilder til oppgaven. Dette er da historiebøker, artikler og bøker om emnet. Jeg har også latt meg inspirere av filmer, radioprogram, besøk til Wien, bildebøker og annet for å få et mer fullstendig bilde av hvordan Franz Joseph og hans tid har blitt fremstilt i ettertiden. Da mitt emne er en keiser fra 1800-tallet, endrer dette mulighetene for å ha en oppgave fokusert på primærkilder. De

---

¹⁰ Alan John Percivale Taylor, *The Habsburg Monarchy - 1809-1918* (London, 1990), s. 286.

¹¹ Alan Sked, "Historians, the nationality question, and the downfall of the Habsburg empire", *Transactions of the Royal Historical Society – fifth series – volume 31* (1981), s. 189.

primærkildene som jeg har benyttet i oppgaven er brevsamlinger som er utgitt med keiserens brev til sin kone, Elisabeth/Sisi, til sin venninne Katharina Schratt og til sin sønn, Rudolf. Disse brevene vil gi meg innsikt i hans personlige forhold, og dermed sende meg enda et skritt videre inn i oppgaven om å finne ut hvem denne keiseren var som person. Bortsett fra inntrykkene dette innblikket ga meg i hvordan han skrev til sine kjære, har jeg fått lite bruk for disse brevsamlingene. Min oppgave har dermed holdt fokuset på sekundærlitteraturen.

Min teori er at hvis jeg finner ut hvem Franz Joseph var som person, vil det være lettere å finne ut hvordan han forholdt seg til sin keiserrolle. Jeg må ta et dypdykk inn i informasjonen som er å finne om ham. Siden oppgaven tar for seg én manns politikk, legger oppgaven seg på et mikronivå. Poenget så er at denne mannen var keiser over et stort og folkerikt rike. Hans mikronivåpolitikk er dermed toneangivende på et makronivå. Det minner om sommerfugleeffekten med at én eneste person og hendelser som kan ha påvirket ham i løpet av hans personlige liv, kan ha påvirket så mye for andre og for historiens gang. Jeg anser det derfor viktig å se på keiseren for å få et større bilde av Østerrike-Ungarn under både deres gode og dårlige dager. Selv om riket ikke lenger eksisterer, har det påvirket europeisk historie på mange måter som selv så sent som i dag er synlige. Hvordan deres leder fra 1848 til 1916 så på seg selv, riket og sin posisjon i ledelsen av riket, mener jeg er relevant hvis en skal forstå dette riket, dynastiet, generell europeisk historie og områdets konflikter i dag.

Det finnes mange kilder til en slik oppgave. Arkiver, brevsamlinger, dagbøker og liknende kan finnes over hele Europa hvor Franz Joseph nevnes. Av kostnadshensyn, har jeg ikke hatt muligheten til å undersøke disse, men har heller valgt å fordype meg i verkene til dem som har hatt disse mulighetene. Mitt arbeid har dermed gått på å se på utvalgte bøkernes innhold med en annerledes og spiss problemstilling. Mitt personlige bidrag til oppgaven blir fokuset jeg kommer til å ha på keiserrollen og drøftingen i forbindelse med den, selv om det er basert på kunnskapen som er å finne i historieverkene om Franz Joseph. Vinklingen min er hva som gjør denne oppgaven annerledes fra resten av verkene som eksisterer om keiseren. Også min utvelgelse av hva som behøves å tas med for å kunne besvare problemstillingen, sammenlikninger med andre europeiske monarkier og faktumet at oppgaven er skrevet på norsk, blir en del av mitt personlige bidrag. Det finnes lite tilgjengelig informasjon på norsk, hvor kun Franz Joseph er i fokus. I forhold til

utvelgelse, blir min oppgave annerledes, siden mitt hovedfokus ikke har vært hvorfor og hvordan riket gikk i oppløsning. Et fokus som kan finnes i de fleste bøker om Habsburgerne. Sammenlikningen mellom hans keiserrolle og andre keiserroller i Europa er også noe jeg ikke har kommet over i bøkene, men det gir en interessant vri å sammenlikne de ulike monarkrollene i hans samtid.

Utvelgelsen av bøkene har vært basert på hvilke bøker som var tilgjengelige for meg om emnet, for deretter å se på hvilke bøker som går igjen hos historikerne i litteraturanbefalinger og referanselister. På den måten har jeg fått et inntrykk av hvilke kilder som anses som gode, og hvilke som ikke holder mål. Litt lengre nede her, tar jeg en grundig analyse av historikerne jeg har benyttet meg mest av. Det er en viktig del av arbeidet, siden ingen historikere går fordomsfrie eller fortidsløse til verks med historieskriving.

Min empiri er Franz Josepchs politikk og meninger. Fokuset mitt er på hans keiserrolle, for så å gå ut derifra til å se på relevante konflikter knyttet til den. Jeg kommer ikke til å skrive om alle problemene i sin dybde, siden mitt fokus er på keiserrollen. For mange av historikerne jeg har vært innom for denne oppgaven, kommer det tydelig frem at de siste årene av Franz Josepchs liv, er de mest interessante.¹² Hva og hvor skjedde relevante hendelser før skuddene i 1914? Hvordan utviklet de første krigsårene seg? Generelt: hva skjedde som gjorde at riket ble oppløst kun to år etter hans død? Derfor har det derimot vært mer interessant å se på årene før dette for denne oppgaven. Ettersom Franz Josepch jobbet hele livet ut, ble det også færre timer jobbing mot slutten og han var da en gammel mann med liten kontakt med sin omverdenen. Jeg mener at innen dette tidspunktet hadde han allerede faste ideer om hvordan ting burde gjøres og hva hans jobb som keiser og konge var. Derfor vil jeg heller fokusere på å se på når og hvor han fikk disse ideene.

Jeg har vært bevisst i valget med å prøve å få hele oppgaven på norsk. Jeg kunne ha beholdt sitater og titler på både engelsk og tysk, slik de fremsto i kildene mine, men jeg ville for helhetens skyld at det skulle være forståelig for nordmenn, uten at det kommer et krav om deres engelsk- eller tyskkunnskaper. Ved navnevalg og stedsnavn forsøker jeg å holde meg til de tyske navnene, som Franz Josepch heller enn Francis Josepch og Kärnten heller enn Carinthia, med mindre det er brukendes

---

¹² Som Beller, Bled, Palmer og spesielt dem som ikke direkte fokuserer på Franz Josepch, men på Habsburgerriket i sin helhet.

norske varianter, slik som Østerrike heller enn Österreich/Austria eller Praha heller enn Prag/Prague. Jeg innser at flere av stedsnavnene i dette riket er endret i dag, da andre språk enn både tysk og engelsk er dominerende, men jeg forsøker å holde meg til navnene som ble benyttet under Franz Josephs styringstid.

Videre nå kommer en gjennomgang av forskning om Franz Joseph og analyse av historikerne. Jeg har også tatt med en kort gjennomgang av hans nære familie, siden det er mange navn, årstall og forbindelser å holde roen på for leseren. Hoveddelen gjennomgår informasjon om riket hans, som gjør det lettere å forstå Franz Joseph sin keiserrolle og hvilket konfliktfylt rike han arvet fra sine forfedre. Deretter går fokuset over på Franz Joseph og hans keiserrolle i ulike former.

Forskning om Franz Joseph

I vinteren av 2011 har *Aftenposten* jobbet med en artikkelserie om ”Det glemte Europa”. Denne artikkelserien baserer seg på tanken om at nordmenn i dag ikke kjenner til Habsburgernes tidligere rike i Sentral-Europa. Torbjørn Røe Isaksen forteller om ”De liberales Europa”, hvor Europas liberale tenkere sies å ha fått sin inspirasjon fra dobbeltmonarkiet med de mange nasjonalitetene og hvordan å leve der uten konflikt.¹³ Jonas Gahr Støre om ”Vårt nye nærområde” forteller om hvordan området i Sentral-Europa stadig blir mer relevant for Norge når de urolige situasjonene der har roet seg, og tusenvis av norske studenter opplever rikets etterdønninger på nært hold i sin studiehverdag.¹⁴ Professor ved UiO, Janne Haaland Matlary om ”Historie på liv og død” med hvordan selv i dagens politikk i Sentral-Europa, har fortidens Habsburgerrike satt dype spor med sin smeltedigel av et rike.¹⁵ Journalist Knut Olav Åmås står bak artiklene ”Den siste habsburger”, om Walburga Habsburg Douglas, svensk politiker og barnebarn av Habsburgernes siste keiser, Karl(1887-1922),¹⁶ og ”Det glemte Europa”, artikkelen som begynte hele serien med et intervju med Sverre Dahl, oversetter av 127 bøker og den fremste formidler av

---

¹³ Isaksen, Torbjørn Røe: De liberales Europa. *Aftenposten*, 6. mars 2011. Funnet på <http://www.aftenposten.no/>.

¹⁴ Støre, Jonas Gahr: Vårt nye nærområde. *Aftenposten*, 13. februar 2011, funnet på <http://www.aftenposten.no/>.

¹⁵ Matlary, Janne Haaland: Historie på liv og død. *Aftenposten*, 23. januar 2011, funnet på <http://www.aftenposten.no/>.

¹⁶ Åmås, Knut Olav: Den siste habsburger. *Aftenposten*, 2. februar 2011, funnet på <http://www.aftenposten.no/>.

sentraleuropeisk kultur i Norge, som sier at nordmenn kun har et svart-hvitt forhold til Sentral-Europa. Wienervalser sammenliknet med Fritzl- og Kampusch-sakene.¹⁷

Nordmenn er ikke alene om å være uten særlig kjennskap til Østerrike-Ungarn og Habsburgerne. Historikeren Alan Sked fra Storbritannia forteller i sin bok *The Decline & Fall of the Habsburg Empire 1815-1918* at selv historiestudenter flykter når de hører emnet nevnt, siden de synes at navnene er for kompliserte, geografien et kapittel for seg selv, men også at utviklingen av hendelsene virker kompliserte.¹⁸

Problemet med forskningen på området er kjent allerede på 1920-tallet. En kjent østerriksk historiker, Alfred Francis Pribram, skal ha gjort det klart at skulle en kunne gjøre en effektiv jobb med å skrive om Habsburgerne, måtte en kunne 14 språk.¹⁹ Det er allikevel en del som har forsøkt seg. Mye av litteraturen som er å finne om Franz Joseph og hans rike, har vært offer for å være en del av nostalgien til de 'gode gamle dager', heller enn kritisk forskning. Laurence Cole skrev i 2004 at i forhold til all forskningen som eksisterer om politiske og symbolske roller i middelalderske, renessanse og barokke hoff i Europa, er det kun en håndfull av seriøse studier av Franz Joseph og lojalitet til dynastiet i rikets siste periode. Han mener det er lite kunnskap selv i dag, rundt 90 år senere om hvordan det moderne Habsburgermonarkiet fungerte og hvordan dets mentale struktur fremdeles henger igjen i dette området av Europa. Cole hevder at årsaken til dette kan være at statene som ble dannet etter Østerrike-Ungarns oppløsning i 1918 heller fokuserte på *sin* nasjonale historie heller enn historien til sine 'fangevoktere' og tiden under Habsburgerne.²⁰

Selv den seriøse forskningen som har pågått om Habsburgernes siste periode, har lidd av negative påstander og synspunkter. En forfatter på 1930-tallet, skal i følge Andrew Wheatcroft ha beskrevet Habsburgernes historie som "en lang historie med grusomheter".²¹ Hvis man ser på beviset, er ikke det så merkelig. Familiedynastiet var koblet opp mot den spanske inkvisisjonen, der folk av andre trosretninger enn katolsk kristne ble forfulgt i Spania. De hadde sitt å gjøre med erobringen av Amerika, som ikke var en solskinnshistorie for alle. Habsburgerne, som ivrige forkjempere for

---

¹⁷ Åmås: Det glemte Europa. *Aftenposten*, 20. desember 2010, funnet på <http://www.aftenposten.no/>.

¹⁸ Alan Sked, *The Decline & Fall of the Habsburg Empire 1815-1918* (London, 1989), s. 2.

¹⁹ Wheatcroft 1996:xxvi.

²⁰ Laurence Cole og Daniel L. Unowsky (red.), *The Limits of Loyalty - Imperial Symbolism, Popular Allegiances, and State Patriotism in the Late Habsburg Monarchy* (New York, 2007), s. 3.

²¹ Wheatcroft 1996:xviii.

katolisismen, var involvert i religionskrigene i Europa. De er kjent for å gifte sine egne med nær slekt – veldig nær slekt. I senere tid er de kjent for både å herske over alle disse nasjonalitetene og for å ha stått i mot både samlingen av Tyskland og Italia. Mot slutten for å ha startet Første Verdenskrig, en krig hvor rundt 9,4 millioner døde og over 21 millioner ble skadet.²² Det er ikke rart at Habsburgerne ble forbundet med grusomheter.

En annen påstand innenfor forskningen ble at Habsburgerne allerede på 1600-tallet var foreldet i forhold til de moderne tidene. Hvis en tenker på det, kan en også se hvordan dette ble til, noe Wheatcroft påpeker videre. Habsburgerne ønsket å bli sett på som noe mektig fra gammelt av. Noe tradisjonsrikt som fremdeles var i full vigør.²³ Det virker rart når en i moderne tider på 1900-tallet og senere, ser tilbake på de nesten middelalderske hoff. Skikker som fremdeles var holdt i live, selv etter industrialiseringen kom for fullt på 1800-tallet. Var det fremdeles behov for monarkiene etter at stemmeretten og det moderne demokratiet sakte vokste frem? Hva med overnasjonale, over-europeiske dynastier slik som Habsburgernes var etter nasjonalismen kom på banen?

Disse to ulike sidene var lenge vanlige i forestillingene om dynastiet. Når Wheatcroft i 1995 skriver sin bok, mener han fremdeles at moderne historiografi fremtrer med en negativ innstilling til Habsburgerne. Forskjellen er da at den er mer balansert i forhold til ytterpunktene nevnt ovenfor. Historiografien nå anser heller Habsburgerne som om de var like alle andre monarker, påpeker Wheatcroft, uten å virke enig om at Habsburgerne var som alle andre.²⁴

Innenfor historiografien som dekker Habsburgernes siste tid, finnes det også ulike retninger. Spesielt blant amerikanske historikere har kontrafaktisk historie fått grobunn. Hva ville skjedd hvis noe hadde blitt gjort annerledes? Årsaken til kontrafaktisk historie har vokst frem i Amerika kan være at mange av disse er barn av flyktninger fra regimene som oppsto etter Østerrike-Ungarns fall. Blant dem er det en enighet om at så lenge riket hadde overlevd, ville alt ha vært mye bedre. Selv om de ikke husker riket selv, mener de at det umulig kunne ha vært verre enn hva som

---

²² John Merriman, *A History of Modern Europe – From the Renaissance to the Present* (New York, 2004), s. 1014.

²³ Wheatcroft 1996:xviii.

²⁴ Wheatcroft 1996:xviii.

erstattet det.²⁵ I USA har forskningsfeltet om Habsburgerne blomstret frem etter Andre Verdenskrig.²⁶ Amerikanerne har dermed falt for en versjon der det kommer frem at Østerrike-Ungarn ikke var så ille som det ble fremstilt. At dynastiet alltid hadde støtte i folket og at det dermed kun var ved uheldigheter at riket ikke overlevde.²⁷

Østeuropeiske og britiske historikere har heller bestemt seg for at riket ikke var et multinasjonalt rike, men heller lekegrunden til Habsburgerdynastiet. Et politisk og territorielt område hvor familien kunne gjøre hva de ville.²⁸ Særlig britiske historikere har sett på Habsburgernes rike i forbindelse med deres forhold til de andre stormaktene i Europa.²⁹ Det vil dermed ha en del å si for hvilket område historikerne som skriver kommer fra, i forhold til hvilken linje de legger seg på. Også blant amerikanerne har dette noe å si. Hvilken nasjonalitet innenfor riket kom den amerikanske historikerens forfedre fra? En ungarer vil ha et annet syn på ting enn en kroater.

A.J.P. Taylor, britisk historiker som sjelden mener det samme som sine kollegaer, velger heller å se idealistisk på riket som "et verktøy som gjorde det mulig for mange nasjonaliteter å bo sammen."³⁰ Også Taylor endrer mening mot slutten og mener at riket heller var et tredje valg i Sentral-Europa hvis de andre to var et tysk og et russisk. Dermed var Habsburgernes undergang, i følge Taylor, at de ble koblet så tett til Tyskland under Første Verdenskrig.³¹

Mens det finnes emner det er skrevet mye om, slik som jødernes historie i Østerrike-Ungarn, er det også i følge Sked i 1989, emner som det ikke er skrevet mye om. Sked, som regnes som en autoritet når det gjelder Habsburgerne, mener at det i 1989 ikke fantes en moderne detaljert studie av Franz Josephs regjeringssystem, ingen moderne biografier, ingen grundig gjennomgang av Metternichs politikk i forhold til tyskerne eller russerne, ingen oversikt over utviklingen av parlamentarismen i riket, ingen studie av byråkratiet eller hoffet og ei heller ingen oppdatert gjennomgang av 1848.³² Alt i alt, det var en del emner det manglet oppdatert viten om. Dette har endret

---

²⁵ Sked 1989:4/5.

²⁶ Sked 1981:176.

²⁷ Sked 1981:185.

²⁸ Sked 1989:5.

²⁹ Sked 1981:191.

³⁰ Sked 1989:4.

³¹ Sked 1989:192.

³² Sked 1989:6/7.

seg. Sked skrev at disse emnene manglet det fokuset de fortjente i håp om å inspirere andre til å ta opp emnene. Det fungerte. Det har kommet flere seriøse studier om både Franz Joseph og Habsburgerne etter 1989. Årstallet kan være en indikator til hvorfor. Muren falt i 1989 og utover 1990-tallet åpnet Øst-Europa seg stadig mer for vesten. Østerrike-Ungarn, som et rike i Sentral-Europa ble liggende delt mellom øst og vest i flere tiår. Fokuset i de respektive landene kan ha holdt seg på sin senere historie, eventuelt sin historie fra før Habsburgernes tid. Siden få historikere består kravene til Pribram om å kunne 14 språk, har det også variert hvilke kilder som når frem i hvilke bøker.

For meg virker det som om interessen for Franz Joseph har gått i bølgedaler. Historikere som Corti og Redlich ble selv født i riket under Franz Josephs regjeringstid og skrev bøker om ham tidlig i forhold til flertallet av andre. Ottokar Janetschek, som jeg ikke kommer til å benytte siden han skrev sin bok som en roman, der alle hadde replikker, skrev at han hadde planlagt sin bok til 1948, hundre år etter Franz Joseph ble keiser, men rakk ikke utgi boken før 1953. A.J.P. Taylor fikk innblikk i området før og under 2. Verdenskrig, og inspirerte til videre forskning for andre engelsktalende historikere. Cortis trilogi om Franz Joseph kom ut på 1950-tallet, men dette var etter Corti hadde allerede på 1930-tallet skrevet bøker om både Franz Josephs kone Sisi og hans bror, Maximilian, keiser av Mexico. Hvis en da ser på tingene, er det ytterst få bøker å finne om Franz Joseph før på 1980-tallet og flertallet kommer på 1990-tallet. Det er utgitt noen få bøker etter år 2000, men da gjerne av folk som begynte sin forskningskarriere på 1990-tallet. Niederle forteller fra Wien i 1987 at informasjonen som er å finne om Franz Joseph har blitt en salig blanding mellom historisk forskning, og underholdende romaner og filmer. Minnene og forestillingene om deres siste store keiser og hans keiserinne, Sisi med sine særegenheter, har forblitt viktig for Wiens innbyggere den dag i dag.³³

Min begynnende interesse for emnet ved at det sto en setning her og en setning der i større historieverk, men ikke mer, virker som normen. Det er lettere å nevne både Østerrike-Ungarn og Franz Joseph i bisetninger heller enn å fordype seg i hvor de faktiske problemene lå, og om det i det hele tatt fantes problemer. På grunn av de mange nasjonalitetene og språkene riket inneholdt, er det vanskelig å kunne

---

³³ Helmuth A. Niederle, *"Es war sehr schön, es hat mich sehr gefreut"- Kaiser Franz Joseph und seine Untertanen* (Wien, 1987), s. 19-21.

gjøre seg opp et nyansert nok inntrykk av situasjonen, særlig siden det fremdeles finnes få bøker som grundig dekker dette. Det blir som hvordan Det Osmanske Riket³⁴ blir ved 1. Verdenskrig beskrevet som ”Europas syke mann”, men det sjelden forklares grundig hvorfor. Franz Joseph og hans nevø Franz Ferdinand(1862-1914) nevnes når en beskriver 1. Verdenskrig, men det er sjelden det kommer mer informasjon omkring tingenes tilstand, eller lignende.

Analyse av mine kilder:

Joseph Redlichs bok stammer fra 1928 og regnes som en av de virkelig store og tidlige verkene om Franz Joseph. Han skriver boken sin fra Harvard Universitet i USA, hvor han var ansatt en periode, men han stammer fra Østerrike-Ungarn. I 1869 ble Redlich født i Böhmen. Han var av jødisk avstamning og kom fra en prominent familie. Redlich studerte juss og historie ved Universitetet i Wien og jobbet senere som både politiker og historiker. Mellom 1907 og 1918 satt han i det keiserlige riksrådet. Redlich døde i 1936 i Wien.³⁵ I følge Taylor er Redlichs bok fantastisk om perioden frem til 1867, men har store mangler fra der av og frem til tiden Redlich selv kan huske.³⁶ Redlichs informasjon kommer fra et to binds verk om østerrikske stats- og riksproblemer han selv skrev på første halvdel av 1920-tallet. Ellers har han benyttet personlige opplevelser og de forskjellige statsarkivene i Wien han har benyttet. Hans mål for biografien var å bidra til forståelse for Franz Josephs personlighet og skjebne.³⁷

Alan John Percivale Taylor(1906-1990) er et kapittel for seg selv. Han er en av Storbritannias mest kjente historikere og har undervist ved flere universiteter, forfattet bøker og skrevet i aviser, hatt tv-opptredener, vært i radio, etc. Taylor har vært ansvarlig for å gjøre historie tilgjengelig, kontroversiell og underholdende for massene. Han vokste opp i en politisk liberal familie som sendte ham på kvekerskole under 1. Verdenskrig kun for pasifismens skyld. Taylor hadde en liten periode med kommunismen, der han blant annet dro til Sovjetunionen i 1925 og så Lenin, men selv om han siden gikk fra kommunismen, var han pro-russisk resten av livet. Hans

---

³⁴ Hovedsete i dagens Tyrkia.

³⁵ Encyclopedia Britannica (2011) *Joseph Redlich*, lokalisert 9. mars 2011 på Verdensveven: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/494721/Joseph-Redlich>

³⁶ Taylor 1990: 293.

³⁷ Joseph Redlich, *Kaiser Franz Joseph von Österreich – eine Biographie* (Berlin, 1928), s. 9/10.

forbindelse til Wien og det tidligere Østerrike-Ungarn kom ved at hans foreleser ved Oxford sa at som historiker burde en kunne tysk og Taylor deretter oppholdt seg to år i Wien. Der fikk han innblikk i diplomatisk historie. Under 2. Verdenskrig, var Taylor opptatt som historiker med å informere britene om historien bak situasjonen på kontinentet. Han traff i denne tiden også en ungarer i eksil, som lærte ham om de nasjonale problemene i Sentral- og Øst-Europa. Dette ble til boken *The Habsburg Monarchy 1815-1918* i 1941, som skulle være en konstitusjonell og narrativ historie om monarkiets problemer. Denne ble i 1948 utgitt på nytt, kraftig omskrevet og forkortet, under navnet *The Habsburg Monarchy 1809-1918*. Senere jobbet Taylor med både britisk historie og hvorfor 2. Verdenskrig startet. Hans resultater om Hitler var annerledes enn hva historikerkretsene og folk generelt på 1960-tallet var vant til å høre. Hans bok er fremdeles i dag relevant, men den er mer godkjent nå enn da.³⁸ I forhold til hans kildebruk, forteller Taylor at det ikke fantes noen bok som tok for seg Det Østerrikske Keiserrikets tid fra 1804-1918, så han har benyttet det han fant av kilder om de ulike periodene innenfor denne tidsrammen.³⁹ I forhold til mange av de andre, er det ikke benyttet like mange kilder, men Taylor sier også at han ikke har nevnt alle bøkene han har vært borti.⁴⁰ Samtidig så er også tidsspørsmålet et poeng. Taylor skrev denne boken på 1940-tallet, da det ikke fantes like mye informasjon som det gjør i dag, samt at han ikke benyttet arkiver, brev og dagbøker som enkelte andre. Han beskriver Redlich som hovedautoriteten om perioden 1848-1867, og bruker ikke Corti, som de fleste andre har som sin hovedkilde. Selv om Cortis verk om Franz Joseph ikke var skrevet når Taylor skrev sin bok, ville det ha vært mye om Franz Joseph å finne i både boken om Sisi og Max av Corti.

Egon Caesar Conte Corti er anbefalt i Alan Palmer sin biografi om Franz Joseph som en av de virkelig store innen dette feltet. Corti er kjent for sin trilogi om Franz Joseph som kom ut mellom 1950 og 1955, hvor Hans Sokol ferdigstilte den siste som kom etter Cortis død i 1953. Etter mye jakt etter trilogiverket rundt i hele Wien, i nettbokhandlere og biblioteker, endte jeg opp med boken *Franz Joseph – Im Abendglanz einer Epoche*. Denne kom først ut i 1960, 7 år etter Cortis død. Sokol har benyttet stoffet fra trilogien om Franz Joseph til å oppsummere det inn i én bok.

---

³⁸ Hayes, Brian J. (oktober 2002) *A.J.P. Taylor - revisionism The Origins of the Second World War* lokalisert 7. mars 2011 på Verdensveven: http://www.age-of-the-sage.org/history/historian/A_J_P_Taylor.html

³⁹ Taylor 1990:292.

⁴⁰ Taylor 1990:295.

Ellers har Corti skrevet biografier om flere av menneskene i Franz Joseph sin slekt, samt hans kone og hennes medlemmer i hennes familie. Corti er kjent for sin fortellende stil, som får bøkene til å være lett leselige og interessante. Hans informasjon kommer av grundig førstehåndskildelesing. I hans litteraturliste finner en arkiver fra hele Europa, dagbøker fra menneskene i Franz Josefs liv, politiske dokumenter, protokoller, brevsamlinger, og en rekke historieverk som var tilgjengelige på det tidspunktet. Både Margutti og Redlich er å finne. Baron Albert von Margutti var Franz Josefs aide-de-camp⁴¹ mot slutten og skrev siden bok om dette. Boken skal inneholde en del elementære feil og jeg har valgt å ikke benytte den. I 1886 ble Corti selv født i det daværende Østerrike-Ungarn, men nåværende Kroatia, inn i en lombardisk adelsslekt.⁴² Han var offiser under 1. Verdenskrig, slik hans far og bestefar også hadde vært i tidligere kriger. Corti tok sin doktorgrad i historie ved universitetet i Wien og jobbet siden med kilder og arkiver som før ikke hadde blitt benyttet til biografiskrivning.⁴³ Cortis medarbeider, Sokol, er født i 1892 og har ellers skrevet om rikets marine i krig, både ved 1. Verdenskrig, men også fra 1848 og frem til 1. Verdenskrig.⁴⁴

Jean-Paul Bled skrev sin bok om Franz Joseph først i 1987, men de andre historikerne som Wheatcroft og Beller, først får innsyn i hans bilde ved den engelske oversettelsen i 1992. Dette virker å være gjennomgående ved mye av den engelske litteraturen om Franz Joseph, at flertallet kun har forholdt seg til engelskspråklige kilder. Bled var i 1987 direktør av tyske studier ved universitetet i Strasbourg, men er nå professor ved Sorbonne.⁴⁵ Han benytter både franske og engelske kilder, men hoveddelen av kildene er tyske. I boken nevnes Corti som en hovedkilde, men hans litteraturliste er ellers intet å kimse av. Bled benytter Margutti, Redlich, og Taylor. Han tar i bruk brevsamlinger, memoarer, dagbøker og førstehåndsfortellinger til folk som sto Franz Joseph nær. Han støttes opp av bøker om politikerne, andre i den keiserlige familie, bøker om grunnlovshistorie, politisk liv, nasjonalisme,

---

⁴¹ Militær offiser som jobbet som assistent.

⁴² Österreich-Lexikon (1996) *Corti, Egon Caesar Conte* lokalisert 7. mars 2011 på Verdensveven: http://www.aeiou.at/aeiou.encyclop.c/c749019.htm;internal&action=_setlanguage.action?LANGUAGE=en

⁴³ Munzinger Archiv GmbH (16. november 1953) *Egon Cäsar Conte Corti* lokalisert 8. mars 2011 på Verdensveven: <http://www.munzinger.de/search/portrait/Egon+Cäsar+Conte+Corti/0/4427.html>

⁴⁴ WorldCat (2010) *Sokol, Hans Hugo 1892-* lokalisert 8. mars 2011 på Verdensveven: <http://www.worldcat.org/identities/lccn-n81-78632>

⁴⁵ BiblioMonde (2006) *Jean-Paul Bled* lokalisert 5. mars 2011 på Verdensveven: <http://www.bibliomonde.com/auteur/jean-paul-bled-328.html>

utenrikspolitik, militæret, økonomi, religion og kultur. Dette gjør han i 1987, som er før den neste bølgen med forskning om Franz Joseph, men samtidig etter at det har kommet en del litteratur om tidsperioden. Det virker som om boken er basert på mer kunnskap enn mye annet om Franz Joseph. På omslaget roses den av bladet *The Spectator* for å være ”den beste biografien på over 60 år om en av de viktigste monarkene på 1800-tallet.”⁴⁶ Bladet *Choice* beskriver den for å være den beste tilgjengelige studien og at den er velbalansert og fornuftig.⁴⁷ Bled har senere fortsatt sin interesse av Østerrike og har skrevet om både Rudolf ved Mayerling, samt en rekke bøker om både østerrikske kongelige, nasjonalisme, demokrati og østerriksk historie. Bled er kjent for å være talsmann for rettighetene til de franske kongelige og er i dag sterkt anti-europeisk og jobber for Frankrikes selvstendighet.

Alan Sked er en av Taylors studenter. Beller beskriver hans tilnæringsmåte til Franz Joseph som stimulerende og provokativ, men sier også at dette ligner Taylors egen stil.⁴⁸ Sked argumenterer i sin bok fra 1989, om Habsburgerrikets nedgang, at riket etter å ha overlevd 1848, greide seg fint frem til Tyskland tapte krigen i 1918. Boken tar for seg de ulike måtene moderne historikere har sett på rikets problemer. Sked har i senere tid fokusert på Habsburgerrikets ulike sider, på Metternich og Storbritannias historie etter krigen. Han ble ansatt ved London School of Economics sin internasjonale historieavdeling.⁴⁹ Politisk sett er Sked kjent i Storbritannia for å ha startet grupper mot EU.⁵⁰

Alan Palmer ble født i 1926 og er en kjent engelsk historiker og biografiskriver om moderne Europa og dets viktige personligheter. Han biografi om Franz Joseph fra 1994 beskrives som det første større verket om Habsburgerne som kom etter den kalde krigen.⁵¹ Han gir heder og ære til Cortis arbeid om Franz Joseph og påpeker at enkelte av kildene til Cortis forsvant under 2. Verdenskrig. Palmer har hatt full tilgang til Habsburgerfamiliens private arkiver, samt keisermoren, Sophies journaler. Arkiver rundt i riket har også blitt tatt i bruk ved mange reiser til de tidligere

---

⁴⁶ Jean-Paul Bled, *Franz Joseph* (Oxford, 1994), s. vaskeseddel.

⁴⁷ Bled 1994:vaskeseddel.

⁴⁸ Beller 1996:236.

⁴⁹ Bhatti, Nayna (2011) *Dr. Alan Sked, Senior Lecturer International History* lokalisert 9. mars 2011 på Verdensveven: <http://worldhistory.columbia.edu/content/dr-alan-sked-senior-lecturer-international-history>

⁵⁰ Webster's Online Dictionary (2004) *Alan Sked* lokalisert 9. mars 2011 på Verdensveven: <http://www.websters-online-dictionary.org/definitions/Alan+Sked?cx=partner-pub-0939450753529744%3Av0qd01-tdlq&cof=FORID%3A9&ie=UTF-8&q=Alan+Sked&sa=Search#906>

⁵¹ Palmer: 1995:vaskeseddel.

Habsburgerlandene.⁵² Palmer benytter både engelske og tyske kilder, og har fått en del inntrykk fra Ungarns side via bekjente. Mengden av kilder er massiv, men Palmer har tidligere fordypet seg i flere emner og kjente mennesker fra Franz Joseph sin levetid til sine tidligere bøker. Hans fokus har vært lengden på Franz Josephs regime; hvordan en keiser fra fortiden ha gikk det nye i møte. Palmer er blant dem som har avkreftet en del av de negative forestillingene om keiserens personlighet.⁵³

Andrew Wheatcroft utga sin bok om Habsburgerdynastiet i 1995 etter å ha jobbet med den siden 1967.⁵⁴ Hans mål med arbeidet var å se på dynastiet i sin helhet fra begynnelse til slutt, noe det var få seriøse bøker om på det tidspunktet. Ellers er han kjent for å analysere bildebruken deres, noe få hadde gjort før ham. Wheatcroft jobber ved Universitetet i Stirling, men reiser mye rundt med forskningen sin. Hans bestemor kom fra riket og han hadde dermed et mytisk forhold til det. I motsetning til mange historikere som skriver om Habsburgerne, har Wheatcroft besøkt nær sagt alle stedene som var viktige for dem, og har dermed fått andre inntrykk av deres historie. Ellers har Wheatcroft fokusert på Osmanene og Islam.⁵⁵ Ved at han har fokusert på hele dynastiets historie, er også hans kilder mange og omfattende, men det virker som om han har fokusert på publiserte bøker om emnene, heller enn arkivdykk. Wheatcroft har vært i kontakt med både Taylor og Sked.⁵⁶

Steven Beller gikk i sin bok fra 1996 inn for å skrive en kort bok om Franz Joseph, og boken fungerer dermed mer som et oppsamlingsverk av andre historikere. Det er med andre ord en god del kilder og han har fått hjelp av folk som Sked og Praschl-Bichler. Gabriele Praschl-Bischler overtok på slutten av 1980-tallet avdøde Joseph Cachées manus for en bok om Franz Josephs privatliv, basert på avisartikler og arkiver. Formatet som ble utgitt i 1994 fungerte ikke for denne oppgaven, da det ikke holdt like høyt nivå som enkelte av de andre kildene. Bellers mål ble å se på Franz Josephs lange regime for å undersøke de mange sidene av monarkiets siste fase. Poenget han kommer med er at de problemene keiseren jobbet med, hjemsøker oss som moderne mennesker fremdeles i dag. Innen 1996 mener han at man dermed har mer objektivitet og forståelse når en skal se på realiteten av Franz Joseph sin

---

⁵² Palmer 1995:xi/xii.

⁵³ Palmer 1995:x/xi.

⁵⁴ Wheatcroft 1996:xxi og xxii.

⁵⁵ Intelligence² (2011) *Andrew Wheatcroft* lokalisert 5. mars 2011 på Verdensveven:

<http://www.intelligencesquared.com/people/w/andrew-wheatcroft>

⁵⁶ Wheatcroft 1996:xxi og xxii.

regjeringsperiode.⁵⁷ Hans konklusjon finnes ikke positiv og han mener at den største tragedien av alle var at Franz Joseph i det hele tatt ble keiser.⁵⁸ Beller er tilknyttet amerikanske universiteter som Georgetown, Princeton og George Washington University. Han jobber ellers med antisemittisme og jødernes historie i Sentral-Europa.⁵⁹ Hans tilknytning til området stammer fra en ste-morfar som skal ha tjent Franz Josefs hær under 1. Verdenskrig.⁶⁰

Hvilke kilder skal man så benytte på en oppgave som dette? De eldste verkene kommer fra folk som levde på slutten av Franz Josefs regjeringstid. Historikerne der vil ha et annet inntrykk av hans tid gjennom egne minner og fortellinger fra slekt og venner. De har ikke sett fremtidens Balkankriger, de har ikke sett 2. Verdenskrig eller jernteppet. Ei heller har de det samme forholdet til historisk forskning og skriving som de senere historikerne vil ha. Corti benyttes grundig som verk, og han skriver frem til 1950-tallet, men hans bøker er skrevet som trivelige romaner. Han har basert det på grundige dypdykk i informasjonskanalene, men det minner ikke om hva en i dag antar en får når en tenker historiebøker. Hva så med hvor de skriver fra? Blir historiebøker om Franz Joseph best om de skrives fra Wien hvor alt kildematerialet er tilgjengelig? Blir de bedre om de skrives av folk som har det hele på avstand? Folk som gjerne har en bestemor fra området, men ellers ikke kjente til det?

Enkelte av verkene jeg ellers benytter er artikkelsamlinger og bøker som er fokuserte på helt bestemte ting, heller enn helhetsbildet som var Franz Josefs liv. Som for eksempel ulike nasjonale grupper i riket, Habsburgerhoffet, bildebøker, kilder om andre, som for eksempel hans kone, bror og sønn, og bøker generelt om rikets siste tid. Jeg har også sett på brevsamlinger som er utgitt med både brev fra Franz Joseph til Sisi, til sønnen, Rudolf og til hans venninne, Katharina Schratt. Dette gir innblikk i Franz Josefs personlige liv og er å regne som primærkilder, hvor hva de andre bøkene tilbyr er sekundærkilder.

Siden jeg ikke hadde et forhold til Habsburgerne fra før av, bortsett fra et ønske om å lære mer om dem, har mitt syn på forskningslitteraturen om Franz Joseph vært åpent. Jeg visste ikke hva som ventet meg da jeg bestemte meg for emnet og har

---

⁵⁷ Beller 1996:vaskeseddel.

⁵⁸ Beller 1996:230.

⁵⁹ Russell, Judith (22. april 2008) *Is Europe good for the Jews? Jews and the pluralist tradition in historical perspective* lokalisert 6. mars 2011 på Verdensveven:

<http://www.jpr.org.uk/news/archive/detail.php?id=97>

⁶⁰ Beller 1996:vii.

dermed gjerne vært friere stilt til å se på stoffet enn folk som hadde et forhold til det på forhånd. Som alle historielesende mennesker, kommer også jeg til stoffet med inntrykk fra tidligere av. Jeg har tidligere fokusert på både europeisk og amerikansk historie. Dette vil uten tvil påvirke mitt syn når jeg skal inn og se spesifikt på østerriksk historie. Det blir en annen vinkling på en del felles internasjonale, historiske hendelser.

Etter at jeg har kommet meg inn i stoffet, har det vært vanskelig å forholde seg nøytral. Både skjebnen til de ulike nasjonale gruppene har opptatt meg, etter som jeg som nordmann har blitt opplært fra tidlig av hvor viktig nasjonsfølelsen er, men også livet til Franz Joseph har grepet meg. Til å være en mann som svært ofte beskrives som stiv og kjedelig, har jeg gjennom å lese om hans problemer både privat, men også i keiserrollen, fått sympati for ham som menneske. Forståelsen av at selv en keiser, som sitter på toppen av samfunnet, kan ha problemer, burde bety at det er lite håp for resten av oss. Selv om jeg synes at enkelte av hans kritikere har vært overdrevent harde mot ham, gjerne for å vise seg i deres vitenskaplige miljø, må også jeg innrømme at det kanskje er sannhet i noe av det de sier.

Bakgrunn

Fra 2. desember 1848 til 21. november 1916, altså 67 år og 355 dager styrte Franz Joseph hans arverike. Når en skal se på regjeringsmåten til en regent som styrte i altså nesten 68 år, kan man anse det som tvilsomt at den har forblitt de samme gjennom hele perioden. Franz Joseph var kun 18 år da han overtok etter onkelen og ble keiser over det østerrikske keiserdømmet. Denne lange regjeringstiden gjorde at styresettet Franz Joseph regjerte med i 1848 ganske ulikt fra det han forlot ved sin død i 1916 som 86-åring. Hans politiske system oppsummeres av Beller. Han skriver at det først var et konstitusjonelt rike, så et neoabsolutistisk ett, så ett med dual-konstitusjonalisme i forbindelse med dobbelmonarkiet, for så å falle tilbake på et styresett med en kvasi-konstitusjonelt byråkratisme som også inneholdt allmenn stemmerett for menn.⁶¹

---

⁶¹ Beller 1996:13.

Ordet 'keiser' trekkes tilbake til Romertiden. Etter Gaius Julius Caesar(100-44 f.Kr.), ble Caesar et tilnavn som hans etterkommere i maktposisjoner benyttet seg av. Både 'keiser', 'kaiser' og 'tsar' kommer fra navnet. På engelsk er det 'emperor' som benyttes, men også det kommer fra Romertiden via 'imperator' som betyr hersker og gikk ofte til suksessfulle hærførere.⁶² Som tidligere nevnt, mente Habsburgerne å føre sine aner tilbake til både Julius Caesar og keiser Nero. Også deres keiserdømme minner om romernes. Romerriket inneholdt flere nasjonaliteter, noe også dets senere versjon, Det Hellig Tyskromerske Riket gjorde. Som et overnasjonalt keiserdømme, blir dermed Franz Josephs rike knyttet til disse to foregående rikene som også var overnasjonale.

Som Beller innleder sin bok om Franz Joseph med, sitter folk som har lest historie igjen med to inntrykk av keiseren. På den ene siden har man den uniformsbekledd gamle keiseren, som var en god far til sine undersåtter, sørget for at det var rolig i regionen, og at folk levde under relativt gode forhold. Dette er et inntrykk som har blitt fremhevet mer i etterkant, da en har sett hvilke ulykkelige skjebner som ventet hans undersåtter og deres etterkommere i de selvstyrte nasjonene som var resultatet av rikets slutt.⁶³

Det andre bildet Beller viser til er det motsatte. En keiser som satt og holdt de mange forskjellige folkeslagene fastlåst i Det Østerrikskungske Riket. Han blir sett som en hard mann som ikke brydde seg om hvilke lidelser hans avgjørelser ville utgjøre for sitt folk. En keiser som tok lett på det å starte Første Verdenskrig, hvor fedre og sønner fra hele verden skulle dø på slagmarken. Den første byråkrat, som han har blitt kalt, skal ha styrt sitt rike på en gammelmodig og mekanisk måte, omringet av papirarbeid med liten innsikt i hvordan verden faktisk så ut.⁶⁴

Det begge disse bildene Beller trekker frem viser er to sider av hvordan historien kan forstås på ganske ulike måter, men også at dette kun er to sider av en keiser som jobbet iherdig i løpet av 68 år med å styre sitt arverike.

---

⁶² Jørgen Christian Meyer med T. Bekker Nielsen og I. Brandvik Mæhle, *Antikkens historie – høvdingdømme, bystat, imperium* (Oslo, 2006), s. 352/355.

⁶³ Beller 1996:1.

⁶⁴ Beller 1996:1.

Familieinformasjon

Keiser Franz Joseph I, født 18. august 1830, død 21. november 1916.

Mor: Prinsesse Sophie Friederike Dorothea Wilhelmine av Bayern(Wittelsbach-dynastiet), født 27. januar 1805. Død 28. mai 1872.

Far: Erkehertug Franz Karl Joseph av Østerrike(Habsburg-Lorraine-dynastiet), født 17. desember 1802. Død 8. mars 1878. Foreldrene giftet seg i 1824.

Søsken: Keiser Ferdinand Maximilian Joseph I av Mexico, født 6. juli 1832. Død 19. juni 1867, henrettet i Mexico. Erkehertug Karl Ludwig Joseph Maria av Østerrike, født 30 juli 1833. Død 19. mai 1896 av å drikke forurenset ”hellig vann” fra Jordan-elven. Erkehertuginne Maria Anna Karolina Pia av Østerrike, født oktober 1835. Død 1840 av skjørhet/epilepsi. Erkehertug Ludwig Viktor Joseph Anton av Østerrike, født 15. mai 1842. Død 18. januar 1919.

Kone: Hertuginne Elisabeth ”Sisi” Amalie Eugenie av Bayern(niese av Sophie), født 24. desember 1837. Død 10. september 1898 av attentat i Genève.

Barn: Erkehertuginne Sophie Friederike Dorothea Marie Josepha av Østerrike, født 5. mars 1855. Død 29. mai 1857 av sykdom på statsbesøk i Ungarn. Prinsesse Gisela Louise Marie av Bayern (gift med prins Leopold av Bayern i 1873), født 12. juli 1856. Død 27. juli 1932. Kronprins Rudolf Franz Karl Joseph av Østerrike (gift med prinsesse Stephanie av Belgia i 1881), født 21. august 1858. Død 30. januar 1889, begikk selvmord ved Mayerling jakthytte sammen med baronesse Maria av Vetsera. Erkehertuginne Marie Valerie Mathilde Amalie av Østerrike (gift med erkehertug Franz Salvator av Østerrike-Toscana i 1890), født 22. april 1868. Død 6. september 1824.

Barnebarn: Franz Joseph fikk 14 barnebarn, men tronerekkefølgen fortsatte via hans bror, Karl Ludwigs linje.

Hoveddel

En gammel ordning i en ny tid

Keiser Franz Joseph I bør ikke omtales uten å gå inn på neoabsolutismen. Den ble selve kjernen i hva hans rolle som keiser ble. Som barn og ungdom ble han opplært i absolutismens tankegang. Problemet med hans dynastiske utdannelse ble at revolusjonene i 1848, altså det samme året som han overtok keiserrollen, også førte med seg ønsker om konstitusjonalisme, noe som egner seg dårlig innenfor absolutismen. Konstitusjonalismen kommer av ordet Konstitusjon/Grunnlov. Tanken er at myndighetene kan og bør være begrenset av lover i henhold til hvor mye makt de skal ha, og at deres autoritet da stammer fra at de respekterer disse begrensningene.⁶⁵ Når en monark har blitt opplært til å være absolutt, er det en stor overgang å skulle få sin autoritet fra å ha respekt for en grunnlov. Absolutismen er bygget opp av en forståelse at monarken har rett til tronen etter en bestemmelse fra Vår Herre selv. Monarken blir dermed Guds fremste tjenere på jorden. De har blitt satt til å styre over menneskene på Hans vegne. I et religiøst Europa, fikk disse absolutistiske monarkene en posisjon som ingen andre, ikke-kirkelige institusjoner kunne måle seg med.⁶⁶

Selv om Beller innledningsvis delte opp rikets faser, hvor tre av fire faser inneholdt en viss grad av konstitusjonalisme, kan det diskuteres hvorvidt Franz Joseph noensinne kom seg unna sin bakgrunn innenfor absolutismen. Hans andre fase på tronen har blitt kalt 'Neoabsolutismen' og er da en ny form for absolutisme. Neo er som kjent, gresk for ny. Absolutismen gjorde seg gjeldende i Europa på 1500-tallet og utover. Både eneveldekongene og dets variant under Det Opplyste Eneveldet var absolutistiske monarker. En absolutistisk monark regjerer uten grunnlov. Dette gjorde Franz Joseph under neoabsolutismen(1851-1860), men ikke resten av sin styringstid. Derfor kan ikke hele hans keiserdømme gå inn under absolutismen, men hans egen tilnærming til sin keiserrolle kan derimot kobles opp mot absolutismen, eller i hans tilfelle, neoabsolutismen.

---

⁶⁵ Waluchow, Wil (våren 2008) *Constitutionalism*, lokalisert 15. april 2011 på Verdensveven: <http://plato.stanford.edu/archives/fall2008/entries/constitutionalism>

⁶⁶ Merriman 2004:263 og Finn Fuglestad, *Fra Svartedauden til Wienerkongressen* (Oslo, 2006), s. 114-119.

Hvis en sammenlikner absolutismen med Franz Josephs styre, ser man mange likheter. Under absolutistiske styre vokser ofte byråkratiet frem. Byråkratiet er da et system med faste regler som monarken kan benytte i forbindelse med sin maktutdøving. Østerrike-Ungarn er kjent for sitt enorme byråkratesen. Riket ble styrt fra toppen og nedover, og begge deler av riket hadde sitt eget byråkrati. Hvis en sammenlikner det med Storbritannia under samme perioden, ser man at der var byråkratiet etablert for å hjelpe befolkningen. I Østerrike-Ungarn var befolkningen der for å hjelpe staten med alle dets byråkratiske oppgaver. Alle dokumenter måtte gjennom en grundigere, men også mer ueffektiv omgang før de var godkjente.⁶⁷ Også rettstaten har en tendens til å vokse frem for å støtte opp om kapitalistisk fremgang. Om eneveldherskerne har det vært sagt at de ønsket å fjerne særrettighetene som fantes hos adelen, slik at alle var kronens direkte undersåtter. Dette skal ikke Franz Joseph ha vist tegn til. En negativ side er at politistaten også vokser frem for å følge med på de underståtte. En annen er at økonomien ofte får problemer. Dette kommer av at det er få protester når monarken vil bruke penger slik han selv ønsker. Ofte til å opphøye seg selv og sin stilling. Problemet blir da at det ikke kommer inn mer skattepenger til disse utgiftene, og folket vil protestere ved økninger i skatt.⁶⁸ Franz Josephs rike var både preget av et hemmelig politi og en veksel mellom økonomisk fremgang og økonomiske kriser. I forhold til økonomien var dette også nesten til å vente, siden det sjelden er økonomisk fremgang alene over et spennvidde på 68 år.

Et annet inntrykk absolutistiske monarker liker å gi sine undersåtter, er bildet av landsfaderen, og Franz Joseph støttet opp om dette inntrykket av seg selv, grunnlov eller ikke grunnlov. Siden monarken var valgt av Gud selv, tar han også noen av de guddommelige trekkene fra Herren. Han blir dermed som en far for folket, streng, men god. Han har ansvaret for at de har det bra, mens de er hans lovlydige barn. Dette er enn annen grunn til at politistaten vokser frem. Noen må passe på at 'barna' gjør som 'faren' vil at de skal.⁶⁹ Hele ideen om at monarken skal passe på sine undersåtter og selv være ansvarlig for at hans rike fungerer bra, går da tvert i mot liberalismens tankegang. Liberalismen som både en politisk og økonomisk filosofi går ut på at styringsmaktene skal unngå å ha statlige begrensninger som hindrer individets utvikling. Det var særlig middelklassen, eller bourgeois/borgerskapet i byene, som

---

⁶⁷ H. W. Steed, *The Habsburg Monarchy* (New York, 1969), s. 80.

⁶⁸ Merriman 2004:263 og Fuglestad 2006:114-119.

⁶⁹ Merriman 2004:263 og Fuglestad 2006:114-119.

hadde sansen for denne tankegangen. Denne samfunnsklassen vokste frem utover 1800-tallet.⁷⁰ Franz Joseph stilte seg negativt til liberalismen, men måtte, som vi skal se på senere, til tider samarbeide med dens tilhengere.

Neoabsolutismen kan tenkes på som en motreaksjon til 1848-revolusjonene i Europa. Ved revolusjonene var folket aktivt, mens ved absolutismen ble de passet på av keiseren. Spørsmålet utover 1800-tallet ble dermed om hvilken av maktgruppene som skulle sitte i ledelsen. Skulle folket med deres massepolitikk og demokrati lede an med folkesuverenitet, eller skulle makten ligge hvor den alltid hadde vært, hos dynastiernes overhoder på de forskjellige tronene rundt omkring i Europa? Selv styreformene Den Franske Revolusjonen brakte med seg varte ikke evig. Det var visse ting fra 1848-revolusjonene som ble ført videre inn i neoabsolutismen, slik som avviklingen av livegenskapen, som vi skal se mer på senere. Neoabsolutismen søkte å skape forente og overnasjonale stater. Keiserdømmene i Europa på denne tiden minnet dermed om de gamle imperiene.⁷¹ Gamle ordninger i en ny tid.

Det var en gang et rike...

I Sentral-Europa fantes det tidligere et rike som en ikke ofte hører om lengre. Dette riket var underlagt Habsburgere og de hadde lenge vært markante figurer i Europas historie. Deres landområder lå spredt rundt i Europa, men var også å finne i verden ellers. Områdene i Sentral-Europa, som ble de siste av deres store område, kom først sammen i 1526, da Ferdinand av Habsburgerne,⁷² som allerede da var innehaver av en rekke titler i tyskalpine land, ble konge av både Böhmen og Ungarn.⁷³ Innen keiser Franz Joseph Is styringstid i 1848, strakk riket seg fra Nord-Italia i vest, til Transilvania i øst. Dalmatia og Kroatia i sør og Böhmen i nord.

Det hang sammen som et samlet rike, men geografisk sett var det ikke like knyttet sammen. Områder i Alpene var kun mulige å nå fra Sveits eller Tyskland. Donau-elven som bandt sammen store deler av riket, var utilgjengelig fra andre. I sørvest var områder stengt ute av fjellkjeder, og kystområdene der hadde liten kontakt med resten av riket. Böhmen og Mähren som ligger like ved hverandre og i dag utgjør

---

⁷⁰ Merriman 2004:599/600.

⁷¹ Mongabay (desember 1993) *Austria- the Failure of Neoabsolutism* lokalisert 15. april 2011 på Verdensveven: http://www.mongabay.com/history/austria/austria-the_failure_of_neoabsolutism.html

⁷² Bror av Karl V som ble nevnt i innledningen som konge over store deler av verden.

⁷³ Taylor 1990:11.

Tsjekkia, er delt av fjell, og bundet til elven Elben, ikke Donau. Galicia hadde kun en liten korridor til resten av riket, mens Bukowina hadde ikke forbindelse til noe. Bare Ungarn hadde en fordel ved å bestå av en stor slette ved Donau, men de var ikke forbundet til Kroatia som senere ble regnet som en del av Ungarn. Ei heller var riket bundet sammen av jernbanen, siden den ikke gikk overalt. Som Taylor sier hang riket kun holdt sammen på grunn av rare historiske hendelser og Habsburgerdynastiet, og slettes ikke geografien.⁷⁴

Rikets navn

Rikets navn er nærmest et kapittel for seg selv. Allerede når en skal begynne å snakke om bare riket keiser Franz Joseph regjerte over i sin tid, begynner problemene. Fra Ferdinands samling av områdene i Sentral-Europa i 1526, gikk riket navnløst i nesten 300 år. Det var da omtalt som ”Habsburgerdynastiets landområder”⁷⁵ eller ”den helligromerske keisers landområder”.⁷⁶ Dette endret seg da den helligromerske/tyskromerske keisertittelen forsvant ut av familien mellom 1740 og 1745 ved Maria Theresa, som valgte å kalle seg ”Dronning av Ungarn”, til tross for at hennes rike ikke het Ungarn. Dette navneløse riket gjennomgikk mer forvirring da den siste helligromerske/tyskromerske keiseren, Franz II i 1804 opprettet tittelen ”Keiser av Østerrike”, samme år som Napoleon kronet seg selv Keiser av Frankrike. Navnproblemet fortsetter, siden Franz II nå ble Franz I av et rike som egentlig var: ”Riket til det østerrikske dynastiet”⁷⁷, ikke ”østerrikerne rike”⁷⁸. Det var med andre ord fremdeles landeiendommene til en dynastisk familie heller enn en nasjon.⁷⁹

Navn som geografisk beskriver riket er forsøkt, slik som ”landområdene ved Donau-dalen.”, men dette utestenger flere av rikets områder, slik som Nord-Italia, Galicia⁸⁰, Bosnia, Bukovina⁸¹, Böhmen⁸², men også områder som Nederlandene⁸³, og Breisgau⁸⁴ som forsvant ut før Franz Joseph kom til makten i 1848.⁸⁵ Da Franz Joseph

---

⁷⁴ Taylor 1990:283/284.

⁷⁵ The lands of the House of Habsburg.

⁷⁶ The lands of the [Holy Roman] Emperor.

⁷⁷ Empire of the House of Austria.

⁷⁸ Empire of the Austrians.

⁷⁹ Taylor 1990:11.

⁸⁰ Nå del av Polen og Ukraina.

⁸¹ Øst for Galicia, nå i Ukraina.

⁸² Den delen av Tsjekkia som nå ligger nærmest Tyskland.

⁸³ De Østerrikske Nederlandene som etter hvert ble Belgia.

⁸⁴ Sydvestlig hjørne av dagens Tyskland, ligger helt opp mot Sveits.

kom til makten var riket fremdeles ikke offisielt med navn. Det historiske atlaset kaller det bare ”Keiserriket Østerrike”.⁸⁶ Keiserriket Østerrike mistet deler av sine norditalienske områder under Franz Joseph sine første regjeringsår. Så innen kompromisset i 1867, da dobbelmonarkiet Østerrike-Ungarn ble dannet, besto riket av færre folk og mindre areal enn i 1848. Til forandring hadde riket endelig et navn.

Dette navnet ble værende inntil rikets oppløsning etter 1. Verdenskrig, da både Østerrike og Ungarn ble egne land. Naivt sett, tenker en da at det simpelthen dreide seg om to stater heller enn en, men med samme omriss. Dessverre ikke for enkelhetens skyld. Deres areal var markant større enn Østerrike og Ungarn som vi ser på kart i dag. Ungarn som nevnes i denne oppgaven etter 1867 består egentlig av regionene Kongeriket av Slavonia-Kroatia og Kongeriket av Ungarn. På dagens kart ville Kongeriket av Slavonia-Kroatia inkludere deler av Kroatia og deler av Serbia. Kongeriket av Ungarn ville i dag bestått av deler av Østerrike, Ukraina, Kroatia, Slovenia, Romania, Slovakia, Serbia og selvsagt, dagens Ungarn.

Østerrike-delen av navnet var også betydelig større enn Østerrike i dag er, men delen het egentlig ikke Østerrike. Befolkningen der identifiserte seg ei heller som østerrikere. Det offisielle navnet til delen som ikke var Ungarn, var: ”landområdene og provinsene som er representert i riksrådet”.⁸⁷ Forståelig nok ble landet heller kalt Cisleithania, siden det lå på ’denne siden’ av elven Leitha, som var grensen mellom de to landene. Ungarn ble kalt Transleithania siden det lå på ’andre siden’ av Leitha, men Ungarn forble det mest brukte navnet.⁸⁸ Cisleithania besto ved kompromisset i 1867 av områdene nordvest i riket. Regionene var Böhmen(i dag i Tsjekkia), Bukowina(deles mellom dagens Ukraina og Romania), Kärnten(i dagens Østerrike), Krain(dagens Slovenia), Dalmatia(dagens Kroatia), Galicia(deles mellom dagens Polen og Ukraina), Kustenland(deles mellom dagens Slovenia og Kroatia), Niederösterreich(i dagens Østerrike), Mähren(i dagens Tsjekkia), Salzburg(i dagens Østerrike), Schlesien(i dagens Tsjekkia), Steiermark(delt mellom dagens Østerrike og Slovenia), Tirol(delt mellom dagens Østerrike og Italia), Oberösterreich(i dagens Østerrike) og Vorarlberg(i dagens Østerrike).

---

⁸⁵ Taylor 1990:11.

⁸⁶ Wawro 2009:323.

⁸⁷ Beller 1996:95.

⁸⁸ Paula Sutter Fichtner, *The Habsburg Empire: From Dynasticism to Multinationalism* (Malabar, 1997), s. 57.

Nasjonalismen i Habsburgernes rike

Nasjonalisme er ideologien om folkegruppens viktighet. Gjerne defineres en folkegruppe eller nasjon av elementer som at mennesker har felles språk, historie, fysiske trekk, religion, og ikke minst, oppfattelse av seg selv som en nasjonal gruppe i forhold til andre. Det var under den Sene Opplysningstiden mot slutten av 1770-tallet at filosofer rundt i Europa begynte å fokusere på følelser fremfor rasjonalitet. En skulle nå gå tilbake til sine røtter i middelalderen og hylle den nasjonale identiteten denne kunnskapen tildelte deg. Nasjonalismen gjorde seg gjeldende på kontinentet utover 1800-tallet og land som Italia og Tyskland ble samlet av denne tanken om at folket hadde noe i fortiden til felles.⁸⁹

For Habsburgernes rike var utbredelsen av nasjonalismen problematisk. Med deres store rike som omfavnet rundt både store områder, store folkemengder og mange språk, var det ikke en klar nasjonal identitet å samle seg om. I stedet for å fokusere på noe av det eneste som bandt dem sammen, altså Habsburgerdynastiet, ble dermed folkets fokus på provinsenes identifikasjon. Her fant de også ulike etniske grupper å identifisere seg med. Rikets befolkning følte seg ikke beslektet med hverandre.⁹⁰

I løpet av 1800-tallet og til rikets oppløsning i 1918, mener Taylor at riket gjennomgikk tre bølger av nasjonalisme.⁹¹ Den første nådde sin topp rundt 1848, men besto da av forfattere. Befolkningen generelt var på dette tidspunktet stort sett å finne på landet i landbruksjobber og få kunne lese. Disse forfatterne og intellektuelle som skrev og snakket om nasjonalisme, befant seg i et samfunn hvor de fikk vanskeligheter med å klassifisere seg. Hvor på rangstigen sto de, når de befant seg i et rike hvor du var enten aristokratisk og dermed kunne kalle deg 'tysk' eller 'østerriksk', eller du var bonde? Ungarn hadde på dette punktet flere klasser enn de tysktalende områdene, men uansett var det ikke nok klasser i klassesystemet til at disse intellektuelle, barn av bønder, følte de hørte hjemme. De begynte så å skrive og forske på sine foreldres nasjonale bakgrunner. Etter hvert vokste det frem forskjellige nasjonale grupper som de følte de kunne plassere seg i og være stolte av å tilhøre.

---

⁸⁹ Merriman 2004:269/370 og 600.

⁹⁰ Merriman 2004:269/370 og 600.

⁹¹ Taylor 1990:34.

Selv om de skrev om folkemasser som erkjente seg som ulike nasjonale grupper, var ikke dette tilfellet før den neste bølgen av nasjonalisme i riket.⁹²

Oktober måned i 1848 ble livegenskapen i Keiserriket Østerrike fjernet i håp om at dette ville roe ned kaoset som var 'Revolusjonenes år'. Livegenskapen var da restene fra det føydale systemet i Europa som hang igjen lengre i Øst-Europa enn i vest. Bøndene var knyttet til større gods, hvor godsherrene dermed hadde folk til å arbeide med jorden sin, mens bøndene overlevde ved deres tilknytning til gårdene på godset. Samtidig betydde det at godsherrene levde godt av å eie, mens bøndene var bundet til gårdene.⁹³

Litt av problemet i Østerrike var at den industrielle utviklingen og moderniseringen som fungerte bra i Vest-Europa, ble i Østerrike påvirket av at denne arven fra føydalsamfunnet. Livegenskapen som gikk under navnet 'Robot'⁹⁴ eksisterte fremdeles frem til 1848. Livegne bønder skal ha 'puttet inn kun 1/3 av arbeidsinnsatsen frie bønder gjorde,' i følge et av samtidens argumenter.⁹⁵ Russland ventet til 1861 med å oppheve det samme, som siste i Europa. Kontrasten var allikevel stor for både Keiserriket Østerrike og Russland i forhold til Vest-Europa, hvor livegenskapen var nesten helt fjernet innen 1500-tallet.⁹⁶ 1848 var ikke første året dette ble forsøkt i Habsburgerriket. 'Robot'-systemet ble også forsøkt fjernet av keiser Joseph II i 1781⁹⁷, etter at hans mor, Maria Theresa hadde jobbet med å bedre deres levekår.⁹⁸ Keiser Leopold II, hans bror og arving, tilbakeførte 'Robot'-systemet ved Josephs død i 1790, men beholdt forbedringene i landbruket som var gjennomført.⁹⁹

Nasjonalismebølge nummer 2, går i følge Taylor ut på at da livegenskapen/'Robot' forsvant i 1848, var ikke bøndene lengre låst fast i en arbeidsstilling på landet. De kunne nå flytte til byene, som før hadde bestått av nesten kun tyskere. Byene ble da en blanding mellom høytstående og utdannede tyskere, og

---

⁹² Taylor 1990: 30-33.

⁹³ Merriman 2004:746 og 13.

⁹⁴ Hva vi i dag kaller robot kommer fra Habsburgerrikets navn på bønder som var livegne, altså at de ikke selv bestemte hvor og hva de skulle jobbe som, men at de jobbet på andres gods og gårder med liten fortjeneste. Systemet het robot. På tsjekkisk het den livegne bonden: robotník. Dictionary.com (2011) *Robot* lokalisert 8. februar 2011 på Verdensveven: <http://dictionary.reference.com/browse/robot>

⁹⁵ Bled 1994:29.

⁹⁶ Merriman 2004:746 og 13.

⁹⁷ Her er Merriman 2004:368 og Taylor 1990:23 uenige om årstallet. Taylor mener det var 1789.

⁹⁸ Merriman 2004:368.

⁹⁹ Taylor 1990:23.

nye, utrente arbeidere som kom fra områdene rundt. De anså seg ikke som tyskere. Deres kamp for makt og formue i byene ble dermed en kamp for deres nasjonale gruppe, heller enn akademiske skriverier slik den foregående bølgen hadde vært.¹⁰⁰

Den tredje bølgen, forteller Taylor, kom som et resultat av at byene vokste og at mengden folk som fikk seg utdanning og lærte seg å skrive og lese dermed vokste. Analfabetismen var på vikende front. Dette forskjøv seg videre utover byene og etter hvert fikk også menneskene som bodde på landet lære lese- og skriveferdigheter. Denne bølgen av nasjonalismen ble bondenasjonalismen. Den så ned på både de store godsene, men også de urbane byene. Denne nasjonalismebølgen var fremdeles i gang da riket ble oppløst i 1918.¹⁰¹

Franz Joseph må ha sett på nasjonalismen som et farlig element for dynastiets fremtid. Tross alt, hvis alle folkeslagene i hans rike skulle få danne sine egne nasjonalstater, ville hans arverike være ferdig og alt hans harde arbeid for å holde det hele samlet, ville være bortkastet. Bled forteller at Franz Joseph både før og ved Kompromisset av 1867 ikke ville håndtere nasjonalismen. Han anså seg som monarken over alle rikets folk.¹⁰² I bøkene finner en eksempler på forsøk som ble gjort for å få folk fornøyde med andre ting enn å fokusere på nasjonalismen. I 1907 var forsøket å gi stemmerett til alle menn. Franz Josephs håp om at dette ville avlede oppmerksomheten fra nasjonalismen ble knust. Den allmenne stemmeretten førte verken til mindre fokus på nasjonalismen, ei heller til et enklere valgsystem, siden det da etablertes langt flere politiske partier.¹⁰³

For hans undersåtter som bodde i Ungarn, betydde dessuten kompromisset av 1867 at Franz Joseph gjorde mindre for å bedre deres vilkår. Han respekterte den ungarske grunnloven, som i nesten 40 år hadde hjulpet ham holde ro i riket, og det betydde at han ikke grep inn i problemer blant nasjonalitetene der. Dette var også med på å ødelegge hans rykte blant enkelte folkegrupper som kroatene, som tidligere hadde vært støttene ovenfor Habsburgerdynastiet. Holdningen blant kroatene ble at Franz Joseph kunne ha fikset alle deres problemer, men at han heller ønsket å la nasjonalitetene gjøre opp seg i mellom.¹⁰⁴ Franz Joseph på den andre siden, skal ha slitt med å få nok politisk støtte i Ungarn av den ungarske makteliten til å kunne gjøre

---

¹⁰⁰ Taylor 1990:34.

¹⁰¹ Taylor 1990:34.

¹⁰² Bled 1994:152.

¹⁰³ Bled 1994:275.

¹⁰⁴ Bled 1994:275. Beller 1996:192/197.

mye der. Noe som kommer gjennom i hans sitat til hans yngste datter, Marie Valerie(1868-1924): ”Hvis jeg skal si ’nei’, bør jeg være i en situasjon hvor jeg vet at det blir et nei. Men det finnes ikke folk i Ungarn som vil støtte meg med det. De som kunne ha hjulpet, sitter ikke med den nødvendige politiske makten til å gjøre det.”¹⁰⁵ Også rumenerne innenfor Ungarns grenser begynte mot slutten av 1800-tallet å se Romania som eneste mulige løsning. Heller ikke de følte at Franz Joseph passet på dem som folkegruppe.¹⁰⁶

Folkegruppene

Siden Habsburgerriket ble samlet over flere århundrer, kom det stadig flere folk innenfor rikets grenser. Folkene som bodde på landområdene som ble underlagt riket ble ikke tenkt på i den sammenhengen. Det var dermed ved begynnelsen av Franz Josephs styringstid, 11 ulike nasjonale grupper som levde sammen i Habsburgerriket. Disse var tyskere, tsjekkere, ungarere, slovakere, kroater, serbere, slovenere, italienere, rumenere, polakker og rutener.¹⁰⁷ Kart over nasjonaliteter innenfor Habsburgerriket ser dermed ofte ut som kaleidoskopbilder, siden mobilitet og arbeidsmigrasjon førte til at folkegruppene bodde spredd rundt i riket.¹⁰⁸ I begynnelsen besto riket av 35 millioner mennesker,¹⁰⁹ men innen 1910 ble befolkningen talt til å være nesten 51,4 millioner mennesker.¹¹⁰

Noe av de unike ved dette millionriket var at til tross for at Habsburgerne regnet seg som tyske prinser, var ingen av de 11 folkegruppene i flertall, selv ikke den tyske. Med sine 21,6% lå den tyske gruppen i 1851 på under en fjerdedel.¹¹¹ Heller ikke kom noen av de andre gruppene ned på nivåer som skulle tilsi at de var minoriteter i riket.¹¹² For å sammenlikne med den tyske gruppen, lå ungarerne og tsjekkerne i 1848, få år før 1851, som 15,5% og 12,8% av befolkningen.¹¹³ Dette kan da sammenliknes med et land som Russland, hvor det også var mange ulike folkegrupper, men hvor russerne sto frem som den dominerende gruppen. Annerledes

---

¹⁰⁵ Bled 1994:276.

¹⁰⁶ Peter F. Sugar, *Nationality and Society in Habsburg and Ottoman Europe* (Aldershot, 1997), s. 27.

¹⁰⁷ Navn på ukrainere innenfor rikets grenser.

¹⁰⁸ Bled 1994:23.

¹⁰⁹ Bled 1994: 22.

¹¹⁰ Zoltech (2006) *Portrait of Austria-Hungary. History of the Great Empire and The Habsburg Imperialist* lokalisert 27. januar 2011 på Verdensveven: <http://www.zoltech.net/h/portrait.html>

¹¹¹ Da inkluderes Lombardia og Venezia, uten disse går den tyske befolkningen opp til 24,8%.

¹¹² Bled 1994:22.

¹¹³ Bled 1994:24/26.

fra andre land var også språkbruken. Alle gruppene hadde sitt eget språk, men også andre språk slik som latin og fransk var å finne. Det varierte også hvilke språk de ulike gruppene lærte som fremmedspråk og hvilket språk som ble benyttet når og hvor i det offentlige liv. Selv om man i dag tenker seg at om noen bor i samme land, kan de i det minste forstå hverandre, var ikke det nødvendigvis tilfelle i dette sentraleuropeiske riket. Landets historie er full av forsøk om å endre språklæringen til de ulike gruppene. Hvilke språk skulle foreldre kunne kreve at deres skolebarn ble undervist i, hvis de ikke bodde i et typisk område for deres nasjonale gruppe? Hvilke språk skulle det kreves at byråkratiansatte eller politikere ved parlamentene måtte kunne håndtere? Et eksempel er ved det ungarske parlament, hvor keiser Joseph II forsøkte å bytte ut den gamle latinen med tysk. Resultatet ble at ungarsk ble benyttet og det gikk stolthet i å kunne beherske ungarsk, både blant adelen¹¹⁴ og politikere.¹¹⁵ En annen ting å tenke på er at selv alfabetet var ikke likt i hele riket. Både det latinske og kyrilliske alfabetet ble benyttet den gang som i dag. Språkforskjellene i Habsburgerriket kan være med å forklare hvorfor riket trengte sitt store byråkrativesen. Alt måtte oversettes.

Innen 1910 folketellingen, hadde dobbelmonarkiet av 1867 vart en stund, men i motsetning til Cisleithania, hadde Ungarn bevisst drevet med arbeid for å få menneskene innenfor dets grenser til å erkjenne seg som ungarere. Dette ses på andelen i riket som snakket ungarsk. Selv om Ungarns befolkning besto av rundt 2/5-deler av befolkningen generelt, snakket 54,5% av disse ungarsk, mens i Cisleithania snakket kun 36% tysk.¹¹⁶ Nå hører det også til historien at alle slike folketellinger i riket må tas med en klype salt. Tellingene ble foretatt på ulike måter og det var ofte også feil på tellingene.¹¹⁷ Folk snakket også gjerne et annet mål hjemme enn det de gjorde på jobb. Hvilket endte da opp i tellingene?

Et annet poeng er også at det ikke alltid har vært et fokus om hvilke nasjonalgrupper de forskjellige tilhørte. Nasjonalismens utbredelse i Østerrike-Ungarn kom som nevnt tidligere, utover 1800-tallet, men enkelte folkegrupper har tidligere enn andre vært bevisste på hvem de var. Tsjekkerne, ungarerne, polakkene

---

¹¹⁴ Med unntak av adelen i Kroatia.

¹¹⁵ Bled 1994:26.1

¹¹⁶ Ungarns del besto av 20,8 millioner ut av de totale 51390223 innbyggerne i Østerrike-Ungarn. Zoltech (2006) *Portrait of Austria-Hungary. History of the Great Empire and The Habsburg Imperialist* lokalisert 27. januar 2011 på Verdensveven: <http://www.zoltech.net/h/portrait.html>

¹¹⁷ Taylor 1990:284/285.

og kroatene hadde alle klar forståelse av seg selv som nasjonale grupper, mens andre grupper som slovenerne, ruterne og slovakene hadde aldri vært egne nasjoner tidligere og begynte dermed først så vidt i senere tid å tenke på seg selv som dette.¹¹⁸ Alle folkegruppene som greide å få en viss dekning for at de var etterkommere av store tradisjoner og historiske skikkelser, benyttet dette til det ytterste. De tyske nasjonalistene støttet seg om arven av Det Hellig Tyskromerske Riket, ungarene om St. Stephens land, tsjekkerne snakket om St. Wenceslaus' land og kroatene om Triune kongeriket.¹¹⁹ Disse gruppene ville dermed ha større gjennomslagskraft i diskusjoner, siden de tross alt hadde noe storslått fra gammelt av å vise til. Ungarene vant i den sammenheng ved at Franz Joseph ble kronet til ungarsk konge i 1867, så vel som keiser for hele riket i 1848 og dobbelmonarkiet ble etablert med egne goder for Ungarn i forhold til resten av rikets nasjoner. Tsjekkerne hadde frem til 1848 hatt æren av å ha en egen kroning av Böhmens konge. Den siste kronede kongen var Franz Josephs onkel, Ferdinand I. Tsjekkerne så langt etter Ungarns privilegier. Kroningen av Franz Joseph til denne tittelen skjedde aldri, til tross for løfter.¹²⁰ Kanskje for å unngå at alle de andre nasjonene skulle komme med liknende krav?

I Ungarns del av dobbelmonarkiet var ting skjevt fordelt internt. Ungarn hadde i begynnelsen av 1800-tallet rundt 10 millioner innbyggere, hvorav hele 500 000 av disse var regnet som adel. En tredjedel av disse igjen, eide gods som ga profitt. Disse regnet seg som de stolte etterkommerne av et 1000 år gammelt Ungarn, til tross for at Ungarn i løpet av disse årene hadde vært underlagt både Det Osmanske Riket og Det Østerrikske Riket. Det var denne tradisjonelle patriotismen som senere tok formen av å være moderne nasjonalisme og gikk utover resten av befolkningen i Ungarn.¹²¹ Lenge hadde Kroatia samarbeidet bra med Ungarn, men problemene begynte å komme da det ble forlangt at ungarsk skulle fullstendig erstatte latinen som skriftspråk i 1830.¹²² Forskjellen på Ungarn og Kroatia i forhold til Habsburgerne gikk på historisk og geografisk plassering i forhold til utenforstående krefter. Da Ungarn var underlagt Det Osmanske Riket mellom 1526 og 1699 sto kroatene som grensefolk mot osmanene og hadde dermed en tradisjon innenfor militærvesenet som

---

¹¹⁸ Bled 1994:22.

¹¹⁹ Taylor 1990:33.

¹²⁰ Cole og Unowsky 2007:87/106.

¹²¹ Taylor 1990:30.

¹²² Taylor 1990:31.

ungarerne ikke hadde. Kroatene var dermed ivrigere i tjenesten til den habsburgerske hær, noe ungarerne ikke var, siden de anså habsburgerne som utlendinger.¹²³

Bare dette tilfellet mellom to folkegrupper viser hvordan de forskjellige gruppene alle hadde ulike syn både på hverandre og på dynastiet som styrte dem. Selv om alle nasjonalitetene bodde innenfor et avgrenset område i Sentral-Europa, var det også mye som skilte dem. De 11 nasjonalitetene kan deles inn i fire etniske folkegrupper. Den germanske folkegruppe, den latinske folkegruppe, den madjarske eller ungarske folkegruppe og den slaviske folkegruppe. Få av de 11 nasjonale gruppene hadde mye til felles med deres etniske nabogrupper. Inn under den latinske gruppen dukker både italienerne og rumenerne opp. Den slaviske deles opp i nordslavisk (tsjekkere, slovakker, polakker og rutener) og sørslavisk (slovenere, kroater og serbere).

Ulike forhold til religion kommer på toppen av både dette, språkforskjellene, historisk forståelse og annet. Som en fremdeles i dag ser rundt i verden, kan religion være med å skape mer konflikter enn det en skulle tro. Habsburgerne var katolikker og dynastiet hadde tidligere båret tittelen tyskromersk keiser, som var adelighetens høyeste stilling innenfor den katolske kirken. Denne tittelen hadde de i nesten 4 århundrer,¹²⁴ og slik som skikkene ofte var, betrodde dermed også store deler av rikets innbyggere til katolisismen, men ikke alle. Både lutheranere og kalvinister var å finne i mindretall, samt ortodokskristne.¹²⁵ Også rikets jødiske befolkning vokste utover 1800-tallet. Under keiser Joseph II var lovene mot både dem og protestantene svekket i forhold til tidligere, og det var dermed lettere å leve i riket som ikke-katolikk. Under Franz Joseph ble protestantene gitt full likestilling i 1861 og jødene i 1867.¹²⁶ Franz Joseph erklærte seg som beskytter over rikets religiøse retninger. Spesielt hans beskyttelse ovenfor jødene kommer frem i bøkene. Jøder som flyktet fra forfølgelse i Russland og Romania, fikk oppholdstillatelse i Østerrike-Ungarn og keiseren gikk sterkt i mot jødeforfølgelsen. Han skal ha sagt til sin statsminister Taaffe:

---

¹²³ Taylor 1990:31/32.

¹²⁴ Meagher, Jennifer (oktober 2001) *The Holy Roman Empire and the Habsburgs, 1400–1600* lokalisert 7. oktober 2010 på Verdensveven: http://www.metmuseum.org/toah/hd/habs/hd_habs.htm

¹²⁵ Bled 1994:22.

¹²⁶ Cole og Unowsky 2007:63.

”Enhver antisemittistisk tendens må gjøres noe med så raskt som mulig. Du må få hvilken som helst antisemittistisk organisasjon oppløst straks. Jødene er modige og patriotiske menn som villig ofrer livene sine for keiser og fedreland.”¹²⁷

Også på hans tur til Det Hellige Land i 1869, traff han ikke bare sine trosfeller, katolikkene, men han passet også på å møte mange av andre trosretninger, kristne eller ikke, som var representerte i den hellige stad, Jerusalem.¹²⁸ I sør lå Habsburgerrikets grenser opp mot Det Osmanske Riket og særlig i områdene der kunne en finne muslimer. Allerede fra 1878 av ved Berlin-Kongressen ble kontrollen over muslimske Bosnia og Herzegovina, del av Det Osmanske Riket, overført til Østerrike-Ungarn. Berlin-Kongressen var et oppgjør etter krigen i 1877 og 78 mellom Russland og Det Osmanske Riket, hvor Europas overhoder møttes blant annet for å lage bufferstater mellom de to statene.¹²⁹ I 1908 annekterte Østerrike-Ungarn Bosnia-Herzegovina som del av riket, til mange protester fra rikets andre nasjonaliteter.

En del av kritikken mot Østerrike-Ungarn og implisitt, Franz Joseph, har vært av liberale og nasjonalistiske forfattere som har kalt riket for ”folkegruppenes fengsel”.¹³⁰ Østerrike-Ungarns rykte i senere tid har lidd på grunn av dette. Da nasjonalismen gikk inn for samling av etnisk homogene nasjoner, sto Østerrike-Ungarn med sine mange nasjonaliteter truet. Ut i fra den tankegangen at det er unaturlig hvis nasjonale grupper er splittet fra hverandre eller underlagt andre makter, fikk riket problemer i både tilfellet med dannelsen av nasjonalstaten Italia i 1861 og nasjonalstaten Tyskland i 1871. Både tyskere, polakker, rumenere, serbere, italienerne og rutenerne var å finne utenfor det habsburgerske riket og hvis alle gruppene hadde blitt gjenforent med sine nasjonalitetsbrødre på andre siden av grensen, ville riket være ferdig. Dette var en reel fare som dynastiet sto ovenfor. Selv om det ville bety slutten for riket, har de blitt kritisert for å hindre utviklingen.

Og i det riket regjerte det en keiser...

18. august 1830 fikk erkehertug Franz Karl av Habsburg-Lorraine sin første sønn med konen, Sophie av Wittelsbach. De fikk siden tre sønner til og en datter som døde i ung alder. Erkehertug Franz Karl var sønn av den daværende østerrikske

---

¹²⁷ Palmer 1995:270.

¹²⁸ Bled 1994:219/174.

¹²⁹ Merriman 2004:948/949.

¹³⁰ Bled 1994:18. Eng.: Prison of the peoples.

keiseren, Franz I og hans andre av totalt fire koner, Maria Theresa av Napoli.¹³¹ Barnas mor, erkehertuginne Sophie, var datter av Bayerns første konge, Maximilian I og hans andre kone, Karoline av Baden. Sophies halvsøster var hennes svigerfars fjerde kone, keiserinne Caroline Augusta.¹³²

Barnas farfar, Keiser Franz I(1768-1835) etablerte Det Østerrikske Keiserdømmet i 1804 og var frem til 1806 var kjent som keiser Franz II av Det Hellige Tyskromerske Riket. Dette riket arvet han etter sin far, keiser Leopold II(1747-1792) som var keiser i kun to år etter sin eldre bror, keiser Joseph IIIs død. Begge brødrene var sønner av keiserinne Maria Theresa(1717-1780) av Habsburg og hertug Franz Stephan av Lorraine, som i 1745 ble valgt til tyskromersk keiser og da kalte seg keiser Franz I.¹³³ Det var der familiedynastiet Habsburg ble koblet til Lorraine-navnet.

For å gå frem i tid, så var det ved keiser Franz I av Det Østerrikske Keiserdømmet(Franz II av det nå avsluttede Tyskromerske Riket) sin død i 1835, at hans eldste sønn, Ferdinand(1793-1875) og konen Maria Anna av Savoy, overtok styringen av riket. Han ble keiser Ferdinand I og var kjent for å være en uegnet mann til å styre et så stort rike, grunnet sine kraftige epilepsianfall og andre sykdommer.¹³⁴ Lederen av Wienerkongressen i 1814-15, prins Klemens von Metternich ble satt til å hjelpe ham med å styre. Wienerkongressen var nyetableringen av Europakartet etter Napoleonskrigene. Den tok sted i Wien og i årene som fulgte, nøt Det Østerrikske Keiserdømmet godt av resultatene. De var ansvarlige for å fåt orden og fred i Europa etter den kaotiske perioden med den Franske Revolusjonen og Napoleonskrigene. De var da å regne som en stormakt. Roen på kontinentet holdt seg stort sett frem til 1848-revolusjonene, som var også året der både Metternich og keiser Ferdinand I måtte gå. Ferdinand abdiserte til fordel for sin nevø, Franz Joseph, 2. desember 1848.

Navnevalg

Franz Karl og Sophies førstefødte sønn ble døpt Franz Joseph Karl, men ble kalt Franz eller Franz i barndommen.¹³⁵ Frem til han ble kronet keiser 2. desember

---

¹³¹ Som var Franz Is kusine. De fikk 12 barn sammen, hvor Franz Karl var nummer ni.

¹³² Palmer 1995:3.

¹³³ Wheatcroft1996:family trees.

¹³⁴ Palmer 1995:3.

¹³⁵ Unterreiner 2006:9 og 11.

1848, var han erkehertug av Østerrike.¹³⁶ Alle hans tre fornavn er navn som går igjen i Habsburgernes slektstre, men Joseph-navnet var på denne tiden kjent fra hans oldefars bror, Joseph II. Keiser Joseph II er kjent som å ha vært 'folkets keiser'¹³⁷, og dette var noe av grunnen til at erkehertug Franz ikke ble kronet 'keiser Franz II', etter sin farfar, men heller 'keiser Franz Joseph I', for å minne befolkningen om at han var etterkommere av begge av disse populære keiserne. Det er ikke alle historikere som mener at dette ble resultatet. Taylor kommenterer at Franz Joseph ikke minnet om sin slektning, keiser Joseph II.¹³⁸ Franz Joseph sin fulle tittel som keiser var for øvrig ikke så kort som det virker som i denne oppgaven. Hans fulle tittel, skrevet på tysk, inneholder også områder som Habsburgerdynastiet hadde tapt kontroll over for lenge siden, slik som Kongeriket Jerusalem.

Franz Joseph I., von Gottes Gnaden Kaiser von Österreich; Apostolischer König von Ungarn, König von Böhmen, von Dalmatien, Kroatien, Slavonien, Galizien, Lodomerien und Illyrien; König von Jerusalem etc.; Erzherzog von Österreich; Großherzog von Toskana und Krakau; Herzog von Lothringen; und Salzburg, Steiermark, Kärnten, Krain und der Bukovina; Großfürst von Siebenbürgen, Markgraf von Mähren; Herzog von Ober- und Niederschlesien, von Modena, Parma, Piacenza und Guastalla, von Auschwitz und Zator, von Teschen, Friaul, Ragusa und Zara; gefürsteter Graf von Habsburg und Tirol, von Kyburg, Görz und Gradisca; Fürst von Trient und Brixen; Markgraf von Ober- und Niederlausitz und in Istrien; Graf von Hohenembs, Feldkirch, Bregenz, Sonnenberg etc.; Herr von Triest, von Cattaro und auf der Windischen Mark; Großwojwod der Wojwodschaft Serbien etc. etc.¹³⁹

Etter kompromisset av 1867 og dannelsen av dobbelmonarkiet benyttes ofte k.k. eller k.u.k.¹⁴⁰ om Franz Josephs tittel, 'kaiserlich und königlich', siden han da var kronet både keiser av Cisleithenia(Østerrike), men også konge av Transleithenia(Ungarn).¹⁴¹ Franz Josephs eneste sønn, Rudolf(1858-1889), fikk tittelen kronprins for å skille hans viktighet fra resten av de andre erkehertugene og

---

¹³⁶ Erkehertug og erkehertuginne var titler slekt av keiseren hadde. Det var til enhver tid svært mange av disse i Habsburgerdynastiet, ettersom det var vanlig å få mange barn.

¹³⁷ Taylor 1990:85.

¹³⁸ Taylor 1990:85.

¹³⁹ Cahoon, Ben (2000) *Austria* lokalisert 1. april 2011 på Verdensveven: <http://www.worldstatesmen.org/Austria.html>

¹⁴⁰ Kaiser und König = Keiser og konge. Kaiserlich und königlich =Keiserlig og kongelig. Etter 1889 med U-en, før det K.K./k.k.

¹⁴¹ Fichtner 1997:57.

erkehertuginnene. Når familiens overhode var keiseren av Det Hellig Tyskromerske Riket, hadde den eldste sønnen hatt tittelen 'Romernes konge', men fra dette tidspunktet ble denne nye tittelen benyttet.¹⁴² Titlene erkehertug og erkehertuginne er titler som ligger like under konge og dronning, og over storhertug og storhertuginne. Disse titlene ble benyttet flittig av Habsburgerne, men ikke av mange andre rundt i Europa.¹⁴³

Familiebakgrunn

Erkehertug Franz vokste ikke opp som tronarving. Han var ikke habsburgernes kronprins. Selv om moren, Sophie jobbet intensivt med å gjøre ham kjent blant befolkningen ved de mange portrettene som ble malt av ham i oppveksten, sto han ikke først i arverekkefølgen.¹⁴⁴ Hans far var ikke keiser, og heller ikke keiserens eldste sønn. Keiser Franz I hadde flere barnebarn født før Franz, men ingen av dem var barn av sønner. Et av de mer kjente av disse barnebarnene er Napoleon Bonapartes eneste sønn, kalt Napoleon II eller Franz, hertug av Reichstadt(1811-1832), som han ble kjent som i Østerrike. Reichstadt var fetter av Franz. Hvis Ferdinand I og Maria Anna hadde fått barn, hadde ikke Franz blitt keiser. Ferdinand Is abdikasjon gjorde også at Franz ble keiser før tiden, da Ferdinand abdiserte i 1848, men først døde i 1875. Hans yngre bror, Franz Karl døde tre år etter Ferdinand, men han sto også i arverekkefølgen før sønnen, Franz. Med andre ord må noe rart ha skjedd her for at det var Franz som endte opp som den neste keiseren av riket for de neste 68 årene.

Taylor beskriver Franzis far som ”faktisk ikke halvtullete, men nesten like upassende til å styre [som hans eldre bror, keiseren]”¹⁴⁵ og Bled forteller at det var hans kone, Sophie som overbeviste ham til å frasi seg arveretten sin, akkurat som det var keiserinnen, Maria Anna som fikk Ferdinand til å abdisere.¹⁴⁶ Corti og Sokol beretter at Franz Karl var medlem av 'Staatskonferenz', et støtte- og avlastingsråd for keiser Ferdinand som ellers besto av hans onkel, erkehertug Ludvig, Metternich og en grev Kolowrat. Sophie skal ha vært ivrig etter å ha Franz Karl i dette rådet, kanskje

---

¹⁴² Wheatcroft 1996:274.

¹⁴³ Harper, Douglas (2010) *Archduke* lokalisert 1. mars 2011 på Verdensveven: <http://www.etymonline.com/index.php?search=archduke&searchmode=none>

¹⁴⁴ Unterreiner 2006:27.

¹⁴⁵ Taylor 1990:53.

¹⁴⁶ Bled 1994:48.

for å få innflytelse i statsbestemmelser, siden hun beskrives som en dominerende kvinne?¹⁴⁷ Dette keiserrådet varte ikke utover Ferdinands styringsperiode.¹⁴⁸ Allerede i juni 1848 skal diskusjonene om Ferdinands abdikasjon være i gang. Avgjørelsen om at Franz Karl, da kun 46 år, ikke skulle overta etter Ferdinand ble argumentert for av hans onkel, erkehertug Johann. Johann mente at Franz Joseph ville være det beste valget, siden han ikke var belastet av å ha tatt del i eller var ansvarlig for de tidligere feilene. Det måtte yngre krefter til for å få gjennom de nødvendige statsreformendringene, som Corti og Sokol skriver.¹⁴⁹

Ei heller Sophie mente ektemannen ville ha taklet keiserrollen i en problemperiode slik som årene rundt 1848 var. Hun ønsket heller at deres eldste sønn skulle overta, men ikke før det var litt mer orden.¹⁵⁰ Både Johann og keiserinnen, Maria Anna, mente at en kun burde vente til Franz Josefs myndighetsdag, 18. august.¹⁵¹ Franz Karl var vanskeligere å overtale om dette enn keiseren, men gjennom lovprisning over hvor mye godt hans ”sunne, friske, og ivrige sønn, som var full av de beste intensjoner” kunne gjøre, gikk det til slutt.¹⁵² Keiserinnen mente også dette måtte være redningen til staten og dynastiet. Hun hadde sett hvilken skade sin manns svakheter og utilstrekkeligheter gjorde riket.¹⁵³

En keiserlig utdannelse

I følge Redlich ga Sophie tidlig opp tanken på at mannen skulle bli keiser. Hun skal heller ha fokusert på å oppdra Franz Joseph til rollen.¹⁵⁴ Franz Joseph og moren hadde et nært forhold frem til hennes død i 1872. Et forhold som ikke bare én gang sto i veien for hans hustru, Elisabeth, også kalt Sisi. Sophie tok oppdragelsen av både sine egne barn og Franz Joseph og Sisi sine barn svært alvorlig. De var dynastiets fremtid og som inngiftet Habsburger, må hun ha følt ansvaret for å gjøre en god jobb.¹⁵⁵ Redlich forteller om Sophie at hun var herskerinne av natur, hun oppdro

---

¹⁴⁷ Bled 1994:2.

¹⁴⁸ Egon Caesar Conte Corti og Hans Sokol, *Franz Joseph – Im Abendglanz einer Epoche* (Wien, 1990), s. 15.

¹⁴⁹ Corti og Sokol 1990:45.

¹⁵⁰ Palmer 1995:31.

¹⁵¹ Corti og Sokol 1990:37.

¹⁵² Corti og Sokol 1990:41.

¹⁵³ Corti og Sokol 1990:41.

¹⁵⁴ Redlich 1928:18.

¹⁵⁵ Palmer 1995:10.

barna sine strengt med kirkelig innflytelse og til å bli politisk konservative.¹⁵⁶ Franz ble lært opp til å bli en keiser av de gamle imperiene, men med mer fokus på rikets forskjellige språk enn de tidligere hadde hatt. Tysk, fransk, ungarsk, tsjekkisk, italiensk, latin og gresk ble det undervist i innen han fylte 14.¹⁵⁷ Senere kom også polsk. Med andre ord, hadde Franz Joseph som keiser en fordel når det gjaldt å kommunisere med hans undersåtter på deres eget språk. At han lærte så mange språk og håndterte dem, sier mye om hans evner.¹⁵⁸ Hans hukommelse og språkkøre må ha vært godt opptrente. Allerede i ungdomsårene greide han sjarmere ungarene med sin ungarsk, et språk som regnes som et av Europas mest kompliserte. Ved erkehertug Stephans¹⁵⁹ innsettelse som stattholder i Ungarn 13. oktober 1847, måtte Franz Joseph holde hele 8 taler på ungarsk. Dette var nok en del av moren, Sophies forsøk på å gjøre ham så synlig som mulig, i håp om at han skulle få bli keiser i fremtiden. Han ville i så tilfelle behøve å ha ungarene på sin side, noe Franz Joseph selv fikk senere erfare.¹⁶⁰

Bortsett fra språkopplæringen likte Franz dans, teater, tegning, og i sær militæropplæring. Innen han var 13, hadde han nådd graden oberst, noe han tok svært alvorlig. Ellers ble han opplært i moralfilosofi, fekting, diplomatikk, teknologi, militærvitenskap, historie, kristendom, keiserlig plikt, musikk, rettskriving, matematikk, geografi, jakt, astronomi og rettslære. Metternich selv underviste ham i kunsten å lede menn, statsstyring, og i Metternich sine egne konservative politikkprinsipper.¹⁶¹ Wienerkongressens leder mente at Europa kun ville oppnå fred, hvis monarkene greide å motstå både nasjonalismen og liberalismen.¹⁶² Over den hele, relativt brede linjen med undervisning, gikk det igjen i opplæring å ha mistro til liberalismen.¹⁶³ Palmer kritiserer hans utdannelse for å være utdatert i forhold til både prins Albert av Sachsen-Coburg og Gotha(1819-1861), ektemannen til dronning Victoria i Storbritannia, men også den fremtidige tyske keiseren, Friedrich III av Hohenzollern(1831-1888). Disse to skal begge ha hatt et større pensum, men også et

---

¹⁵⁶ Redlich 1928:26.

¹⁵⁷ Palmer 1995:16/17.

¹⁵⁸ Bled 1994:6.

¹⁵⁹ Fetter av Franz Josephs far.

¹⁶⁰ Corti og Sokol 1990:21.

¹⁶¹ Palmer 1995:16/17, Bled 1994:6/7 og Corti og Sokol 1990:17/18.

¹⁶² Merriman 2004:A-12.

¹⁶³ Palmer 1995:16/17 og Bled 1994:6/7.

pensum som var basert på de nye tidenes liberale og vitenskaplige lærdommer.¹⁶⁴

Palmer fortsetter, lite imponert over utdannelsesmetodene som ble benyttet i opplæringen av erkehertugen:

”Tolv år av Franz Joseph sine tidlige år ble brukt til å absorbere faktaene som ble presentert for ham av hans lærere, men bortsett fra ønsket om å forstørre ordforrådet sitt i de fire utenlandske språkene han lærte seg, var det liten intellektuell interesse. Innen han var 18, hadde han trent opp en god hukommelse, men han var ikke lært opp i å analysere ideer eller å sette spørsmålstegn ved godkjente sannheter. Disse begrensningene forble med Franz Joseph gjennom resten av hans liv. Noe som forklarer hvorfor han foretrakk småprat fremfor alvorlig samtale. [...] hans utdanning gjorde ham til perfektjonist når det gjaldt detaljer, og han forventet høy standard.”¹⁶⁵

Franzis skoledag reflekteres i hans arbeidsdager senere i livet. Hans dager begynte 6 om morgenen, og endte sjelden før 9 om kvelden. Fra en begynnelse på 13 timer i uken på hans første timeplan som 6-åring, var han oppe i 55 timer i uken som 15-åring.¹⁶⁶ Keiser Franz Joseph var opplært til å pliktfullt gjennomføre oppgavene som ble diktert til ham, uansett hva de besto av eller hvilke omstendigheter de kom under.¹⁶⁷ I håp om at gutten skulle kunne bli den fremtidige keiseren, skal hans lærere ha opplært ham i deres syn og verdier, samt presset inn all kunnskapen de kunne.¹⁶⁸

Som tidligere nevnt, tok Franzi sin militære utdanning alvorlig fra tidlig av. Interessen for militæret var en hobby som fulgte ham gjennom hele livet og i ungdomsårene fikk han oppleve det på kloss hold som erkehertug. Franzi og to av hans brødre, Maximilian og Karl Ludwig så deler av riket i på deres rundtur med militæret i de norditalienske provinsene, hvor Franzi merket seg hvordan de tyske østerrikerne og de italienske østerrikerne ikke kom overens. Det han ikke forsto var hvor dypt hatet mot de tyske lå.¹⁶⁹ Dette var noe han kom til å lære seg senere som keiser. 29. april 1848, dro Franzi igjen med militæret til de norditalienske provinsene. Som på forrige tur, var han også denne gangen i følge med feltmarskalk, greve Joseph Anton Wenzel Radetzky(1766-1858). Situasjonen i Habsburgernes rike var en annen enn ved hans tidligere ekskursjon. Sophie sendte sønnen til Lombardia for å unngå de

---

¹⁶⁴ Palmer 1995:16.

¹⁶⁵ Palmer 1995:19.

¹⁶⁶ Palmer 1995:15/16 og Bled 1994:5.

¹⁶⁷ Palmer 1995:80.

¹⁶⁸ Bled 1994:5.

¹⁶⁹ Palmer 1995:21.

revolusjonære kreftene som herjet i Wien. De samme kreftene som førte til at resten av familien flyktet fra Wien til Innsbruck etter trusler om studenter som skulle innta slottet og myrde dem.¹⁷⁰

Sophies valg om å sende sin eldste sønn til slagmarken var også for å unngå regjeringen som ville sette ham inn som guvernør i Böhmen, et annet urolig område. Hadde han gjort noe galt som guvernør der, noe som var sannsynlig under hva som senere har blitt kalt 'Revolusjonenes år', ville hennes sjanse for at Franz kunne bli keiser, være betraktelig mindre. Bled forteller at erkehertugen på dette tidspunktet mente det samme som moren om revolusjonen. Sophie var straks imot uroen. Alle adelige i Europa må ha hatt monarkiets skjebne ved Den Franske Revolusjonen av 1789 friskt i minne. For Franz, skal revolusjonen ha fornærmet hans sans for monarkisk autoritet og orden, til tross for at den enda ikke hadde nådd sitt verste.¹⁷¹ Bled forteller at Franz Josephs forhold til hæren forandret seg for godt om våren av 1848. Han så hvor kaotisk folkemassene oppførte seg i forhold til det å skulle få en grunnlov, og sammenliknet det med hærens metoder. Det må huskes at Franz Joseph rundt denne perioden var på slagmarkene i rikets italienske områder og fikk et innblikk i militærets måter. Effektiviteten og energien han så der, virket bedre enn svakhetene han så i riket ellers. Bled mener at dette var grunnen til at han senere anså militæret som en viktig del i midten av en hierarkisk struktur. Franz Joseph skal også ha fått sin mistro til sivile ved å se på revolusjonene den våren i 1848.¹⁷²

Konflikten i Nord-Italia var med Kongeriket Sardinia, og begynnelsen på samlingen av nasjonalstaten Italia. På forhånd hadde Franz meninger om at konflikten var overdreven fra Wiens side. Han hadde troen på hæren og så for seg at krigen ville ende opp med større landområde for Det Østerrikske Keiserriket heller enn mindre. Dette til tross for at han var klar over at mange anså Lombardia som en tapt del av riket, i følge Bled. Det ville være en vanskelig tanke for en ung habsburgerkehertug å forstå, siden familien hadde hatt områder i Italia i flere hundre år. Bled forteller også at Franz Joseph mente det var viktig at militærvesenet ikke ble forstyrret av politiske avgjørelser, men at de kunne fritt bevege seg fremover.¹⁷³ 25. juli ble hæren til Kongeriket Sardinia knust av Radetzky's hær, og de italienske

---

¹⁷⁰ Senere på året flyktet de på ny fra Wien til Olmütz.

¹⁷¹ Bled 1994:38.

¹⁷² Bled 1994:40.

¹⁷³ Bled 1994:38.

provinsene forble østerrikske noen år lengre.¹⁷⁴ Redlich forteller at det ikke på flere århundrer hadde vært opplæring i militæret av Habsburgerne før de ble kronet, men at Franz Joseph lærte både disiplin, punktlighet og pliktfølelse fra sin tid i militæret.¹⁷⁵

Plikten var noe Franz Joseph ikke kan bli beskyldt for å ikke holde. Man kan gå så langt som å si at mye av hans personlighet ble dannet av plikten han følte ovenfor sin familie, sitt dynasti, men også sitt rike. Ved hans innsettelse som keiser, 2. desember 1848 ved Olmütz¹⁷⁶ ønsket den tidligere keiseren, Ferdinand at:

”den Allmektige måtte opplyse og styrke keiser Franz Joseph I, slik at han kan lykkes i sitt høye og vanskelige erverv, for egen ære, til heder for sitt dynasti og at han holder hellig folkets tiltro.”¹⁷⁷

Her ser en hvordan det allerede fra begynnelsen av at det var store forventninger til hva 18-åringen skulle klare å gjennomføre. Ikke bare for seg selv, men foran Gud, for et helt dynasti som så til ham som deres overhode og et folk som stolte på at han kunne lede dem til bedre tider.

Keiserens maktgrunnlag

Historikerne har mange ulike tanker på om 18-årige, nå keiser Franz Joseph I, var klar for å bli keiser. Han blir i Taylors bok presentert som en gutt på 18 som ble plassert inn i en rar rolle som en ’Habsburgerarving som samtidig skulle være et barn av 1848-revolusjonen’.¹⁷⁸ Taylor virker ikke videre overbevist om at Franz Joseph som 18-åring var rett mann for keiserstillingen. Nå uttrykker også Taylor misbilligelse mot keiser Ferdinand I ved å oppsummere han som: ”en tosk, epileptisk og vaklevoren; hans karakter var uttrykket i hans eneste fornuftige setning, ’Jeg er keiseren og jeg vil ha nudler!’”¹⁷⁹ Ei heller keiser Franz II/I var Taylor fornøyd med, noe som vises i setningen: ”[...] erkehertugene skulle få dele deres innsikt, et forslag som var spesielt uønsket av Franz, som mislikte alle sine slektninger bortsett fra de halvtullete.”¹⁸⁰ Franz Joseph blir beskrevet som

---

¹⁷⁴ Bled 1994:41.

¹⁷⁵ Redlich 1928:33/34.

¹⁷⁶ Olomouc i dagens Tsjekkia.

¹⁷⁷ Corti og Sokol 1990:45.

¹⁷⁸ Taylor 1990:85.

¹⁷⁹ Taylor 1990:53.

¹⁸⁰ Taylor 1990:47.

”samvittighetsfull og verdensignorant. Som Schwarzenberg [statsministeren, som Taylor rett før uttrykket seg negativt om] var han skeptisk til ideer: Schwarzenberg var for smart til å ha prinsipper, Franz Joseph for skjernet for å kunne forstå dem.”¹⁸¹

Ei heller Redlich er overbegeistret over at ”han i nesten ikke handlingsdyktig alder blir selvhersker på egenhånd.”¹⁸² Franz Joseph må ha innsett til en viss grad sine begrensninger som keiser i begynnelsen, noe som viser igjen i at han allerede rett etter kroningen selv valgte å søke råd og støtte i sin gjerning. En av de første han skrev til var hans tidligere hærfører i Italia, feltmarskalk og greve, Joseph Radetzky og ba om hans råd og handlingskraft i tiden fremover, siden

”mine enda ikke utprøvde krefter, min kjære feltmarskalk, trenger rådene og bistanden fra svært erfarne og velfortjente statsmenn. Blant disse regner jeg deg som den fremste”.¹⁸³

Et av kravene fra Sophies side som måtte oppfølges før sønnen kunne overta, var at det skulle være mer orden. Dette betydde dermed at en ny regjering som kunne hjelpe Franz Joseph kom på plass 21. november 1848. Der var prins Felix von Schwarzenberg(1800-1852) statsminister. De første par årene var det Schwarzenberg, Dr. Alexander Bach som var justisminister og erkehertuginne Sophie som styrte mye av politikken. Troen var at kun en sentralisert og autoritær makt som styrte fra Wien ville kunne gjenoppreise monarkiet til overlevelse etter årene med den svake keiser Ferdinand I og opptøyene i 1848.¹⁸⁴ Her ser vi hvordan det var enten monarkiets overlevelse som styrende makt, eller monarkiets undergang som var spørsmålet. I et brev fra 29. juli 1850 fra Schwarzenberg til den gamle mesteren, Metternich, beskriver han Franz Joseph som en som forstår alvoret og vanskelighetene i sin oppgave, men som er fast bestemt på å ordne opp på en god måte. Franz Joseph skal ha vært arbeidsom og jobbet 10 timer daglig. Han skal ha behandlet folk høflig, men litt tilbaketrukket.¹⁸⁵ Det må ha vært en overgang for ham å skulle styre over alle disse menneskene etter en skolegang med kun sine brødre rundt.

Absolutismen, som en del av fundamentet i Franz Joseph sin politiske karriere er styringsformen han strebet etter fra 1848 til 1859. Absolutismen var allerede gjeldende i riket fra 1830 av, altså fem år før onkelen, Ferdinand I overtok etter sin

---

¹⁸¹ Taylor 1990:85.

¹⁸² Redlich 1928:14.

¹⁸³ Corti og Sokol 1990:46.

¹⁸⁴ Fichtner 1997:45.

¹⁸⁵ Redlich 1928:60.

far, Franz.¹⁸⁶ Kildene er stort sett enige om at Ferdinand var uegnet til å regjere som keiser på grunn av sine sykdommer. Fra barndommen av skal han ha hatt så grusom epilepsi at han ikke fikk en vanlig undervisning. Han skal også i senere tid lidd av innslag av galskap. Hans tid i keiserrollen kom med grundig påpassing fra Metternich.¹⁸⁷ Enkelte også nevner at folket virket klar over faktumet at deres keiser var uegnet i den maktstillingen han besatt, svermet folket selv i kaosåret 1848 rundt vognen hans i Wien og jublet for den vennlige 'Kaiser Ferdl'.¹⁸⁸ Med andre ord, de så ham også som deres landsfader, et bilde som absolutismen bygger opp. Også Franz Joseph bygget sitt eget bilde av hvordan en keiser skulle være folkets første tjener. Han nølte han aldri med å ta personlig ansvar for problemer hans rike gjennomgikk. Det å være keiser for hele hans folk var viktig for Franz Joseph. Det var en del av plikten han følte fulgte med det å styre riket.¹⁸⁹ Franz Joseph skal, i følge Palmer, ha sett på sin farfar som den ideelle keiser og jobbet for å bli den keiseren.¹⁹⁰

Franz Josephs første tid som keiser ble ikke formet av absolutismen, men derimot påvirket av konstitusjonalisme, på grunn av grunnloven Ferdinand hadde lovet folket 15. mars under 1848-revolusjonene. Det var først når uroen hadde stilnet at Franz Joseph slo til med en liknende maktvariant som hans farfar hadde styrt med. Konstitusjonalismen ble byttet ut med hva som ble kalt neoabsolutismen fra 1852 av.¹⁹¹

Kremsiergrunnloven

For en nykronet keiser som var oppdratt til å bli en keiser av det gamle, absolutistiske slaget, ble det problematisk med løftet Ferdinand hadde gitt folket 15. mars 1848 om grunnlov. Selv om Franz Joseph personlig ikke ønsket det, fulgte han opp onkelens løfte. Noe som må ha gledet folkemassene at løfter faktisk ble holdt. Det første grunnlovsforsøket ble kalt Kremsier etter hvor riksforsamlingen samlet seg i Mähren. Det ble arbeidet på den fra 21. november 1848 frem til mars året etter, uavhengig av hvem som var keiser. Den søkte etter å løse nasjonalitetsproblemene ved å ha et jevnt fordelt parlament for alle folkegruppene. Teorien var at parlamentet

---

¹⁸⁶ Beller 1996:50.

¹⁸⁷ 1911 versjonen av Encyclopedia Britannica (27. oktober 2006) *Ferdinand I of Austria* lokalisert 3. mai 2011 på Verdensveven: http://www.1911encyclopedia.org/Ferdinand_I_of_Austria

¹⁸⁸ Palmer 1995:32.

¹⁸⁹ Wheatcroft 1996:268/279.

¹⁹⁰ Palmer 1995:15.

¹⁹¹ Beller 1996:50 og Bled 1994:36.

og grunnloven da ville la seg støtte av folket. Lovforslaget som først kom 4. januar 1849, slo fast at loven regnet alle menn som like, noe en ikke skulle forvente i et klassesdelt samfunn som Keiserdømmet Østerrike var. De ulike nasjonale grupper fikk lov til å bekjenne seg til sin nasjonale arv, samt rett til undervisning og administrasjonsbehandling i sitt eget språk. Den katolske kirken ville miste sin posisjon som statsreligion og adelen ville miste sine titler.¹⁹² Keiseren ville ha kontroll over utenrikspolitikk, makt til å tildele og frata ministerstillinger, vetorett over parlamentsgodkjente lover og makten til å oppheve parlamentet. For disse rettighetene, var det derimot også strenge regler for å garantere beskyttelse for parlamentet mot et nytt absolutt styre. Hvis parlamentet ble opphevet, måtte de møtes igjen innen 3 måneder. Keiseren kunne deretter kun oppheve det igjen etter et år hadde passert. Keisere måtte sverge å holde seg til grunnloven for få kunne bli keiser.¹⁹³

Siden Franz Joseph ikke var med og skrev Kremsiergrunnloven, annonserte han at han ventet på forslag fra riksforsamlingen, samtidig som han rapporterte at han planla å passe på at kronens makt ikke ble minsket. Han gjorde det også klart at han planla å ha hele riket som en enhet, noe Schwarzenberg, hans statsminister anså som viktig. Østerrike måtte fremstå som en maktblokk mot både tyske og europeiske krefter ellers.¹⁹⁴ Bled kommenterer at dette førte til begrensninger i muligheten for et amerikansk system med oppdelte stater, der hver hadde makt, samt dette viste hans motstand til separatistbevegelsen.¹⁹⁵ Her kommer den grunnleggende tanken frem om at hvis separatistbevegelsen lyktes, så ville riket oppløses. Det Schwarzenberg og Franz Joseph her henter til er at de er imot både oppløsning av riket, men også at keiserrollens viktighet skal minskes. For syns skyld, var de derimot åpne for en grunnlov, så lenge de ikke måtte forandre systemet for den.

Kremsiergrunnloven ville ha vært en av de mer liberale grunnlovene i Europa, hadde den noensinne fått leve. Den ble et forsøk på å redde den multinasjonale staten fra å sprikes opp. I Kremsiergrunnloven var det heller et ønske om at riket skulle bli en politisk enhet som inneholdt flere etniske grupper. Grunnloven ble skrevet på et tidspunkt før alle gruppene hadde funnet frem til at nasjonalisme var svaret, og

---

¹⁹² Sked 1981:178.

¹⁹³ Bled 1994:53 og Beller 1996:50/51.

¹⁹⁴ Bled 1994:47/53.

¹⁹⁵ Bled 1994:53.

kanskje hadde den endret resultatet hvis den hadde overlevd, blir den kontrafaktiske spekulasjonen.

Stadiongrunnloven

Problemet var at samtidig som riksforsamlingen skrev på Kremsiergrunnloven, jobbet Schwarzenbergs regjering med sin egen grunnlov. Denne ble støttet av Franz Joseph 4. mars 1849, et par dager før riksforsamlingens Kremsiergrunnlov skulle ha vært offentliggjort. Denne grunnloven gikk under navnet Stadion, etter innenriksminister og greve Franz Stadion von Warthausen. Den var annerledes enn Kremsiergrunnloven, men de hadde også sine likhetstrekk.

Stadiongrunnloven hadde ingen referanser til at makten kom fra folket, men selv om monarken fremdeles måtte innsverges med grunnloven, var han igjen i den mektigste stillingen. Det var keiseren som hadde utøvende makt og ministre var holdt ansvarlige kun ovenfor ham. Han hadde ikke lenger noen begrensninger til hva hans veto kunne stanse eller for hvor lenge. Keiseren kunne til og med, i særtilfeller, lage lover uten hjelp av parlamentet.¹⁹⁶ Det ble det ikke videre snakk om allmenn stemmerett. De to avdelingene av riksforsamlingen ble nå delt opp i to; hvor det lavere kammeret besto av folk som eide eiendom, mens det øvre gikk på rikdom, fremfor enn nobilitet, som tidligere hadde vært mer vanlig.¹⁹⁷

Det siste var et punkt hvor Schwarzenberg vant over svogeren, fyrst Alfred Windisch-Graetz, som var kjent for å ha nedkjempet revolusjonen i Praha året før.¹⁹⁸ Windisch-Graetz mente at et monarki ikke kunne eksistere uten sin adel, mens Schwarzenberg mente at adelen ikke var dyktige nok til å drive maktspill, til tross for at han selv kom fra en høyadelige slekt.¹⁹⁹ Et annet punkt ved denne siste grunnloven var at her ble hele riket behandlet som en helhet, mens i Kremsiergrunnloven sto Ungarn utenfor.

Ungarn fikk sin egen grunnlov under revolusjonene året før, men 4. mars ble situasjonen der regnet som rolig nok av statsminister Schwarzenberg til at det ble fratatt sine selvstendige rettigheter og nok en gang behandlet som kun en provins

---

¹⁹⁶ Bled 1994:56.

¹⁹⁷ Bled 1994:56.

¹⁹⁸ Taylor 1990:77.

¹⁹⁹ Bled 1994:55.

under keiserdømmet Østerrike.²⁰⁰ Dette ble ikke godt mottatt av ungarerne og uroen med dem varte stort sett frem til Kompromisset av 1867 da dobbelmonarkiet ble dannet. De erkjente ikke Franz Joseph som sin monark, siden det var Ferdinand som sist var kronet av dem. Det måtte russiske styrker til for å roe ned ungarerne, som var under Lajos Kossuth revolusjonære ledelse. Også Franz Joseph tok personlig del i slagene mot ungarerne, noe som må ha gjort ting vanskelig senere når han skulle være deres konge.²⁰¹

Helt konkret var makten keiseren ble tildelt av Stadiongrunnloven, at han styrte de væpnede styrkene, enten personlig eller via sine generaler. Han bestemte krigs- og fredsspørsmål. Keiseren hadde kontrollen over kontakt med fremmede makter, men hvis resultatet ville belaste riket, måtte riksrådet kontaktes. Keiseren skulle være den som fastslo lover, men den ansvarlige ministeren for området måtte også ha signert på dem. Han kunne også foreslå lover. Det var opp til ham å fylle ministerstillinger, embetsmannstillinger og å dele ut hedersbevis til adelen. Han hadde også rett til fjerne folk fra stillinger. Riksforsamlingen kunne keiseren også oppløse eller stenge. Keiseren kunne benåde og minske på straffer, så lenge ministeren for området var enig.²⁰² Makten personen i keiserstillingen fikk var med andre ord, større enn den ville ha vært hvis Kremsiergrunnloven ble utprøvd heller enn forkastet.

Nyttårspatentet, Sankt Sylvester

Grunnloven var ikke ønsket av verken Schwarzenberg eller Franz Joseph og som Bled forteller, viste aldri Franz Joseph noe annet enn avsky for moderne konstitusjonalisme. Som var det han nå satt med. Det at han som monarkisk overhode måtte takle en liten stund med en grunnlov som var blitt diktert frem av omstendighetene, fornærmet ham.²⁰³ Baron Karl Kübeck von Kübau, som ble den første presidenten av 'Reichsrat', et keiserlig riksråd, sies å ha anbefalt keiserlig absolutisme. Dette til tross for at han visste at riket var for komplisert til å bli styrt av kun en mann. Spesielt når denne mannen var så ung og ordinær, som Taylor legger

---

²⁰⁰ Bled 1994: 56/57.

²⁰¹ Bled 1994:57-60.

²⁰² Verfassungen.de (3. januar 2004) *Kaiserliches Patent vom 4. März 1849, die Reichsverfassung für das Kaiserthum Oesterreich* lokalisert 20. april 2011 på Verdensveven:

<http://www.verfassungen.de/at/verfassung49-i.htm>

²⁰³ Bled 1994:69.

til.²⁰⁴ Otto von Bismarck skal ha sagt i 1851 ”Den østerrikske keiseren har mange ministere; men når han vil få noe gjort, må han gjøre det selv.”²⁰⁵ Et sitat som legger vekt ved hvor viktig keiserstillingen fremsto ved at Franz Joseph selv gjorde den viktig. Hadde han valgt å trekke seg tilbake som en symbolsk monark, ville ikke Bismarck ha kommentert dette. Franz Joseph hadde allerede i 1851 gjort seg uerstattelig som keiser.

Ved Sankt Sylvester-patentet av 31. desember 1851 ble det bestemt at Østerrike skulle bli styrt av keiseren alene, men med et utpekt riksråd som skulle gi råd til keiseren når det gjaldt lovgiving. Dette riksrådet fikk i praksis liten betydning i perioden, siden det var keiseren selv som styrte. Dermed ble Stadiongrunnloven forlatt. Franz Joseph var visstnok svært begeistret over å få sjansen til å styre selv.²⁰⁶ I et brev til moren, Sophie skrev han 26. august 1851:

”Vi har kastet grunnlovsprinsippene over bord og Østerrike vil kun ha en mester fra nå av. Nå må jeg jobbe enda hardere. Takket være Gud for at vi i løpet av tre år har nesten nådd stillingen vi ønsker oss.”²⁰⁷

Som neoabsolutistisk keiser, satt nå Franz Joseph med all makten og et ønske om å få Østerrike til å igjen bli ett rike. Riket gjennomgikk en reform, men da uten referanser til folket, som det ville ha gjort med en grunnlov.²⁰⁸ I løpet av denne tiden ble forholdene for rikets befolkning forsøkt å bedres. Tollgrenser mellom Ungarn og resten av riket ble fjernet, slik at handel innenfor riket ble støttet opp om. Politimakten ble styrket, noe som betydde større personlig sikkerhet, selv om det også betydde vekst av politistaten, som andre ikke tolket like positivt. Riket fikk et stort byråkrati, men samtidig fikk folk lov til å snakke sitt eget språk og dyrke sin egen kultur.²⁰⁹ Det keiseren ikke innså var at et absolutistisk styresett ikke behøvde en statsminister. Schwarzenberg døde plutselig i april 1852, og både Kübeck og den pensjonerte Metternich måtte til for å hindre Franz Joseph i å oppnevne innenriksminister Bach som Schwarzenbergs etterfølger som statsminister.²¹⁰

---

²⁰⁴ Taylor 1990:95.

²⁰⁵ Taylor 1990:96.

²⁰⁶ Taylor 1990:95.

²⁰⁷ Bled 1994:70.

²⁰⁸ Bled 1994:73.

²⁰⁹ Fichtner 1997:49.

²¹⁰ Taylor 1990:95.

Oktoberdiplomet og februarpatentet

20. oktober 1860 kom Oktoberdiplomet fra keiseren som en nødløsning. Han greide da ikke lengre å tviholde på neoabsolutismen. Både ungarene, de konservative kretsene og middelklassen anså seg som ferdige med den. Riket var i 1860 i en annen og mer utsatt stilling enn det hadde vært tidligere. Lombardia og Milano ble tapt i krigen i 1859 mot Kongeriket Sardinia og deres allierte, Frankrike. Franz Josephs arverike hadde med andre ord blitt mindre. Riket kom i konflikt med den katolske kirken i 1855, hvor Franz Joseph, som katolikk valgte sitt keiserlige ansvar ovenfor riket fremfor paven i Roma. Krimkrigen i 1853-1856 var et alvorlig problem for både keiseren og hans rike. Keiserriket Østerrike endte opp isolert i Europa etter de ikke deltok i krigen, slik det var forventet av dem. Særlig den russiske tsaren tok det ille opp at de ikke ville støtte ham, etter at han hadde hjulpet dem roe ned Ungarn få år tidligere.²¹¹

Franz Joseph ble nå tvunget til å gjøre noe med maktstrukturen i riket, selv om han ikke ønsket det. Riket skulle få en grunnlov, men den ville han gi uten å selv miste noe av makten, samt å unngå å måtte ty til liberalismen. Oktoberdiplomet fikk støtte fra de konservative og aristokratiske kretsene i Ungarn, Østerrike og Böhmen. Riksrådet som var blitt dannet og deretter ignorert under neoabsolutismen, fikk mer betydning under Oktoberdiplomet, da det skulle være representanter fra de ulike provinsene i dette. Dets rolle skulle kun være konsulterende og ministre fortsatte å være ansvarlige kun til keiseren. Ungarn fikk sin egen grunnlov tilbake ved Oktoberdiplomet og de andre områdene fikk indisier på at også deres forhold skulle endres.²¹² Franz Joseph skrev til moren: ”Nå skal vi ha litt parlamentarisme, men all makten forblir i mine hender og den generelle effekten vil passe veldig godt til de østerrikske forholdene.”²¹³ Et sitat som sier mye om deres forhold til det å skulle gi slipp på makten til andre utenforstående, men også noe om hvordan han greide å virke optimistisk selv om han måtte gå vekk fra neoabsolutismen. Kanskje det nye systemet virket for Franz Joseph som kun en liten endring fra neoabsolutismen? Det kan argumenteres med at han ikke jobbet mindre, til tross for at det kom flere personer inn i bestemmelsene.

---

²¹¹ Palmer 1995:82-83.

²¹² Bled 1994:116-120 og Beller 1996:80-82.

²¹³ Beller 1996:80.

Oktoberdiplomet varte kun til Februarpatentet av 28. februar 1861 kom på plass. Det fikk bli værende frem til 1865 da det igjen ble endret av Franz Joseph. Ved Februarpatentet ble menn som var kjente for sin liberalistiske politikk inkludert med i regjeringen. Holdningen deres var at selv om de ikke anså absolutismen som nødvendig lengre, var det viktig med en sterk regjering og en autoritær keiser. Selv om Franz Joseph nå fikk et mindre ansvarsområde enn før, passet han på å få full kontroll over utenrikspolitikken og militæret, da han anså disse to områdene som monarkiets viktigste maktsfærer. Resten av maktområdene gikk til riksrådet, med mindre den allerede var gitt til Ungarn eller riksforsamlingen. Både riksrådet og riksforsamlingen var heretter inndelt i fire avdelinger (godseiere, landlige distrikter, byene, og handel og industrien). Stemmeretten gikk på om du betalte skatt. Systemet la også opp til at den tyske borgerklassens stemmer skulle telle mer. På den måten ble de den gruppen som var best representerte.²¹⁴ Urettferdige systemer som det, må ha irritert de andre nasjonale gruppene.

Merriman forteller at februarpatentet ikke satte noen begrensninger i grunnloven for keiserens makt. Ei heller fjernet den politistaten med sine spioner fra neoabsolutismens tid. Byråkratiet ble holdt tyskspråklig. Du kunne med andre ord ikke jobbe deg opp i byråkratesenet med mindre du håndterte tysk.²¹⁵ Som en ser med stemmetellingen, fikk altså de tyske mer makt og muligheter enn folk i resten i riket, selv om de ikke utgjorde en majoritet av befolkningen. Februarpatentet støtte raskt på problemer. De ulike nasjonalitetene forlot systemet i protest mot at deres krav ikke var møtt, og til slutt var det kun tyske liberale, rutenerne og italienere som satt i riksrådet.²¹⁶ Det var langt fra en ideell situasjon for et rike med 11 nasjonale grupper at så mange sto utenfor i protest.

Veien til Kompromisset

Da 1865 kom, ble februarpatentet fjernet den 20. september. Håpet var at Ungarn ville inngå samtaler med Franz Joseph og et nytt system kunne bedre situasjonen. Det ble innsett av keiseren at det var viktigere å holde riket sammen, enn å fokusere på å holde sin viktighet som tysk prins. Det siste var noe han hadde gjort i 1864 da han allierte seg med Prøysen mot Danmark for grenseområdene Schleswig og

---

²¹⁴ Bled 1994:120/121.

²¹⁵ Merriman 2004:741.

²¹⁶ Bled 1994:123.

Holstein. Hans forsøk der, førte til at han brant seg på taktikken til den prøyssiske kansleren, Otto von Bismarcks i den påfølgende krigen mellom Østerrike og Prøysen i 1866. Under den siste av krigene forsvant ennå mer av de norditalienske provinsene. Også Østerrikes maktstilling i Europas tysktalende områder fikk problemer på dette tidspunktet.²¹⁷ Begge var et tungt tap for Franz Joseph og dynastiet.

Etter hvert begynte Franz Joseph å innse at ungarerne ikke kom til å være fornøyd med kun konstitusjonelle reformer. I tillegg ble han påvirket av at hans kone, Elisabeth ivret for at ektemannen skulle utføre mirakler for ungarerne. Hun var blitt svært begeistret for Ungarn. 'Sisi' omringet seg av ungarere og jobbet for å få en perfekt ungarsk. Liknende innsatser ble ikke gjort for resten av rikets folkegrupper.²¹⁸ Dette må ha såret dem, siden hun, ut i fra en absolutistisk tankemåte, ble ansett som landsmoderen, hvis Franz Joseph var landsfaderen.

Det var først i februar 1867 at Franz Joseph begynte arbeidet for å skape et dobbelmonarki mellom Ungarn og resten av riket. 8. juni ble han og Elisabeth kronet i Buda. Beller mener at Franz Joseph var en utilitaristisk realist, med andre ord at han på dette punktet var klar for å gjøre hva som helst i hvilken som helst form for å rehabilitere monarkiet eller alt kaoset.²¹⁹ Danningen av dobbelmonarkiet med Ungarn, ville være en måte å gjøre dette på. Det er kalt Kompromisset. Sked forteller at de fleste historikere, både i dag og da, ikke har mye godt å si om Kompromisset. Han skriver videre at det ble påtvunget den cisleithanske delen av riket, til tross for hvor upopulær det var der.²²⁰ Den østerrikske keiseren kom til å slutte å være keiser i Ungarn, men heller bli Ungarns konge. Franz Josephs rolle som konge av Ungarn var mer begrenset enn hans rolle som keiser.²²¹

Hver av partene ville motta en grunnlov, tilpasset deres behov. Avtaler på alle fronter ble laget. Økonomisk sett skulle Ungarn delta med 30% av budsjettet, mens Cisleithania skulle ta resten. Franz Joseph fikk fortsatt ha sine maktområder med utenrikspolitikken og militæret, men måtte nå jobbe med tre regjeringer. En for hver av statene, og en felles.²²² Resultatet av det ble at Franz Joseph snakket med familiemedlemmer, medlemmer av aristokratiet og militæret som tjente dynastiet

---

²¹⁷ Bled 1994:133-147.

²¹⁸ Bled 1994:147.

²¹⁹ Beller 1996:83.

²²⁰ Sked 1981:179.

²²¹ Merriman 2004:742.

²²² Bled 1994:149-151.

fremfor å snakke med regjeringene.²²³ Riket ble oppdelt i provinser som skulle være både administrative, regionale og autonome. Kompromisset skulle gjennomgå hvert 10. år og gjenforhandles da.²²⁴ Franz Joseph kunne blant annet bestemme hvem som skulle få sitte i sentralbyråkratiske stillinger samt godkjenne hvilke lover som gikk videre til det ungarske parlamentet, utover sine andre lederrettigheter. Georg Barany har siden kalt endringen etter 1867 til et parlamentarisk system i Ungarn ”En fortsettelse av monarkisk absolutisme i forkledelse.”²²⁵ Historien fortsetter, med andre ord, slik som før. Franz Joseph fortsatte å jobbe for en neoabsolutistisk vri på keiserrollen sin.

Grunnlovene som ble skrevet i desember 1867 endret ting. Det var nå riksrådet som begrenset monarkens makt. Ministre hadde nå meldeplikt til parlamentene, ikke bare Franz Joseph. Keiseren hadde makten til å oppløse riksrådet, han kunne nekte lover han var uenig i, utsette lover og vetoblokkere dem for evig. Riksrådet ble også delt opp i over- og underhus, hvor overhuset besto av de Habsburgerske erkehertuger, representanter fra det eldste og høyeste innenfor adelen, og kirkelige representanter som sto høyt nok på rangstigen til å være jevnbyrdige til prinser.²²⁶

Det spekuleres i om Franz Joseph egentlig leste avtalen med ungarerne like nøye som han burde ha. Rett etter Kompromisset var ferdig avtalt, oppsto problemer med saker som det at i ungarernes grunnlovstekst sto det at de hadde rett på egen hær, men også egen utenrikspolitikk. Noe som gjorde det usannsynlig at Franz Joseph hadde lest de små detaljene, siden dette var noe han fortsatte å kjempe mot etterpå. Også andre deler av Kompromissavtalen skal ha vært ulike mellom de to statene. Den cisleithanske delen forsto det som om det var et rike som var inndelt i to stater. Den ungarske delen mente derimot at det var snakk om to ulike land som tilfeldigvis delte monark.²²⁷

Redlich forteller at Franz Joseph passet på at grunnloven som til slutt ble godkjent, var i tråd med hvilken keiserlig makt han følte han selv burde ha. Gjennom sin kontroll over hæren og utenrikspolitikken, sikret han sin dynastiske makt.²²⁸

Taylor beskriver Franz Josephs rolle som ”rikets statsminister, som bestemte

---

²²³ Sked 1981:182.

²²⁴ Bled 1994:149-151.

²²⁵ Beller 1996:106.

²²⁶ Bled 1994:155.

²²⁷ Sked 1981:179.

²²⁸ Redlich 1928:465.

retningslinjer og utførte arbeid etter råd fra ministere med svært ulike meninger.²²⁹ Mens i følge Redlich om Franz Josephs rolle som leder av nå to land, skal han alltid ha greid å holde sine to monarkiske roller separate. Var det Ungarn det var snakk om, var han Ungarns konge og oppførte seg etter deres statsideologier, mens i Cisleithania, hvor andre tanker ledet an, var han deres keiser og oppførte seg også som det.²³⁰ Dette må ha vært vanskelig å gjennomføre fullt ut, slik Redlich sier han greide. Franz Joseph var fra før av vant til å ha en keiserlig maktstilling over begge, selv om ungarerne ikke hadde vedkjent seg med at han var deres keiser. Nå skulle han stille ulike krav til landene, siden han teoretisk sett var to ulike monarker. Han hadde også flere andre titler, men det var kun disse to han faktisk hadde gjennomgått kroningsseremonier for. Makteliten i Ungarn var sterke nok til å overdøve resten av Ungarn-delens befolkning. Franz Joseph i rollen som både konge og keiser må dermed ha tapt seg for dem som ble overkjørte av de mektige ungarerne og ikke fikk hold for sine egne saker. Det kan påstås samtidig at han som kronet konge av Ungarn, dermed ville ha mer støtte blant dem enn han hadde hatt før kroningen.

Etter dannelsen av dobbeltmonarkiet

Selv om en stor del av Franz Josephs styringstid, rundt 12 år, var en liberal periode i rikets historie, hvor liberale ledet an politikken, sluttet Franz Joseph aldri å være skeptisk ovenfor dem. Han mistrikket dem i maktstillinger, men aksepterte at flertallet ønsket liberalismen og arbeidet med dem.²³¹ Beller forteller om da den tyskliberale regjeringen motsatte seg Franz Joseph sine planer om å overta Bosnia-Herzegovina. Dette var etter det løsrev seg fra Det Osmanske Riket i 1878. For Franz Joseph dreide det seg 1) om å sikre seg nye områder etter at arveområdene i Italia og Tyskland var tapt. 2) om å passe på at det ikke ble dannet nye riket på grensen til riket som skilte det fra resten av Det Osmanske Riket eller at en av de fiendtlige statene, Montenegro eller Serbia ble større. Samt 3) at andre slaver i riket ellers ville ha forflyttet seg til et selvstendig Bosnia-Herzegovina.

Hans tyskliberale regjering og hans ungarskliberale regjering ville ikke ha flere slaver inn i riket for å gjøre folkeslagbalansen ujevn til slavernes fordel og protesterte dermed sterkt. Den ungarske statsministeren, greve Gyula Andrassy, fikk

---

²²⁹ Taylor 1990:96.

²³⁰ Redlich 1928:320/321.

²³¹ Bled 1994:156.

gjennom et kompromiss som sa at Østerrike-Ungarn skulle okkupere Bosnia-Herzegovina. Dette var ikke Franz Joseph fornøyd med. Det førte også til mye negativitet rundt Andrassy, og implisitt: keiseren.²³² Bosnia-Herzegovina-bråket førte til de liberale partienes fall fra makten. Franz Joseph tålte ikke, skriver Beller, at de våget seg inn på et område som var hans. Det var han som styrte utenrikspolitikken. Det var han som følte han trengte å hedre dynastiet ved å forstørre riket etter dets tap under ham og ved å få det til, ville Østerrike-Ungarn fremdeles stå frem som en supermakt i Europa. Det ble tatt særdeles ille opp at regjeringene blandet seg opp i hans utenrikspolitikk.²³³ Her ser vi et tegn på hvor lite villig den neoabsolutistiske keiseren var til å gi slipp på makten sin. Han var ikke en symbolsk keiser, han jobbet i keiserrollen og ville ha seg frabedt for at andre skulle ta fra ham det han anså som sin jobb.

Greve Eduard Taaffe(1833-1895), en lekekamerat av Franz Joseph som barn, og tidligere innenriksminister, var mannen som overtok styringen etter de tyskliberale. Han hadde forsøkt seg allerede ett år inne i den liberale perioden som statsminister, men da han nå kom til makten for andre gang, satt han helt fra 1879 til 1893.²³⁴ Bled forteller at Franz Joseph ikke hadde vært like fornøyd med en statsminister siden Schwarzenberg. Taaffe og han fungerte fredfullt sammen uten konflikter. Bled legger til at ettertidens historikere, særlig de liberale, har vært negative til Taaffe. Dette til tross for Franz Josephs egen takknemlighet for en av de lengste periodene i rikets historie med politisk stabilitet.²³⁵

Taaffe gikk etter at resten av hans regjering mistet tillitten til ham. Bled forteller at han hadde ved en planlagt reform, tenkt til å gi stemmeretten til flere menn enn før, ikke alle, men flere. Resten av regjeringen ønsket derimot at stemmerett skulle være et begrenset gode for en elite.²³⁶ Merriman mener derimot at Taaffe måtte gå etter språkkaos i Böhmen og Mähren, hvor språket tsjekkisk var blitt godkjent som likeverdig til tysk i 1880. I 1893 ble det protester ved at byråkrater i området da måtte kunne begge språkene. Noe som var enkelt for tsjekkerne, som alt kunne tysk, men det var mer komplisert for tyskerne. Loven skal ha vært fjernet etter tyske klager, men

---

²³² Beller 1996:107-111.

²³³ Beller 1996:111/112.

²³⁴ Corti og Sokol 1990:145/170

²³⁵ Bled 1994:226.

²³⁶ Bled 1994:263

Taafe måtte gå etter de mange tsjekkiske klagene på fjerningen av loven.²³⁷ Begge konfliktene var oppe samme høsten som han trakk seg.

Påfølgende statsminister, Alfred Windisch-Graetz, var sønnesønn av mannen Franz Joseph jobbet med i begynnelsen av sitt regime. Windisch-Graetz varte kun til 1895 og deretter var det hele 18 statsministre for Cisleithania frem til 1. Verdenskrigs slutt 11. november 1918. En del av dem overlevde knappe måneder.²³⁸ Det tok en del år før den allmenne stemmeretten kom til riket. 'Kan keiseren nekte Østerrike hva kongen har godkjent for Ungarn?' ble et slagord i Cisleithania etter Ungarn fikk allmenn stemmerett for menn i 1905. I Cisleithania ble allmenn stemmerett opprettet i 1907, men det ble det dessverre umulig å få til et flertall i regjeringen, og resultatet av allmenn stemmerett ble at keiseren styrte det meste mens demokratiet forsøkte å komme i orden.²³⁹

Beller mener at mange av problemene til riket og faktumet at det var over 2 år etter hans død i 1916, er Franz Josephs skyld. Han skriver at hadde Franz Joseph vært en vellykket dynast, så ville riket ha kunne funksjonert videre under hvem som helst, for da ville han ha etterlatt seg et statssystem som fungerte. Det gjorde han ikke. Riket later til å ha overlevd så lenge som han levde og kunne se til det på sitt eget vis. Han satt selv på makten og overlot få oppgaver av viktighet til sine arvinger, ei heller mye makt til hans nasjonalforsamlinger.²⁴⁰ Dette, mener Beller at førte til rikets undergang. Det var simpelthen ingen klare til å kunne overta den keiserrollen Franz Joseph hadde utviklet i løpet av sine 68 år med tittelen.

Strømninger i Europa

Hvordan var Franz Josephs tid ved makten i forhold til resten av Europa? I løpet av hans regime fantes det også keiserdømmer i Frankrike, Tyskland og Russland. Et keiserdømme har gjerne flere kongedømmer innlemmet i sitt rike eller imperium, noe alle disse landene hadde, om det så var snakk om kolonier. Også dronning Victoria(1819-1901) i Storbritannia tok i 1876 i bruk tittelen keiserinne av India, selv om India var en koloni i Det Britiske Imperiet. Det ville ha vært mer logisk hvis hun ble britisk keiserinne og dronning av India, men India var oppbygd av

---

²³⁷ Merriman 2004:743.

²³⁸ Bled 1994:263 og Cahoon, Ben (2000) *Austria* lokalisert 1. april 2011 på Verdensveven: <http://www.worldstatesmen.org/Austria.html>

²³⁹ Sugar 1997:295 og Bled 1994:275.

²⁴⁰ Beller 1996:178/180.

kongedømmer, så for å rangere over dem, var det en keisertittel som måtte til. Keisertittelen hadde vært i bruk i India siden 1857. Når Victoria tok keiserinnetittelen, hadde hun samme høye rang som hennes eldste datter, også kalt Victoria(1840-1901), fikk i for 99 dager i 1888, da mannen, Friedrich III(1831-1888) ble keiser av Tyskland.²⁴¹

I Tyskland ble keiserdømmet opprettet samtidig som nasjonalstaten ble samlet, altså i 1871. Dynastiet som ble tyske keisere var av det prøyssiske og protestantiske Hohenzollerndynastiet. Deres dynastiske fortid hadde ikke et keiserlig preg. Dette til tross for at stort sett hele det tyske kjernelandskapet hadde vært innlemmet i Det Hellig Tyskromerske Riket fra begynnelse til slutt. Det Hellig Tyskromerske Riket ble ledet av Habsburgerkeisere. Ikke fra sin begynnelse i 962, men i flere hundre år frem til rikets oppløsning i 1806. Keiserdømmet i Tyskland i 1871 var med andre ord noe nytt, siden keiserlinjen fra Det Hellig Tyskromerske Riket hadde fortsatt med Det Østerrikske Keiserdømmet, ikke med det tyske. Det var Det var dronning Victorias dattersønn, Wilhelm II(1859-1941) som satt lengst som keiser av Tyskland, men det var for 20 år, ikke 68 som Franz Joseph. Begge keiserdømmene ble oppløst den samme høsten, 1918.

Det Franske Keiserdømmet hadde heller ikke store tradisjoner bak seg. Franz Josephs inngiftede onkel, Napoleon Bonaparte(1769-1821), kronet seg selv til keiser av franskmennene i 1804 etter å ha etablert fred med den katolske kirken og skapt en grunnlov.²⁴² Etter Napoleons tid, hadde Frankrike et oppbrudd fra keiserdømmet, ved å fortsette på monarkilinen med Bourbondynastiet som hadde vært i landet før revolusjonen i 1789, samt en periode med Julimonarkiet under Orléansdynastiet. Napoleons nevø, Louis Napoleon Bonaparte, eller Napoleon III(1808-1873), gjenopprettet keiserdømmet i 1852. Napoleon II hadde da fra 1848-revolusjonene av vært president i Den 2. Franske Republik. Siden han som innvalgt president ikke kunne sitte lengre enn én omgang, begikk han statskupp 2. desember 1851. Napoleon III tok keisertittelen i hva som har blitt kjent som Det 2. Franske Keiserdømmet. Det nye keiserdømmet varte fra 1852 til 1870.²⁴³

Det russiske tsardømmet, eller keiserdømmet, siden både tsar og keiser kommer av 'Caesar', var fra 1613 av dominert av Romanovdynastiet og dets

---

²⁴¹ William Carr, *A History of Germany* (London, 1991), s. 140/141.

²⁴² Merriman 2004:521.

²⁴³ Merriman 2004:794-801.

forgreninger.²⁴⁴ Som i Østerrike, var det dermed også i Russland tradisjon for keisere. Mangel på tradisjoner ellers i Europa kan være grunnen til at Habsburgerne likte å påpeke deres lange historie med makt i Europa, som Wheatcroft påpekte tidligere. Også Russland var som Østerrike sene med å ta vekk livegenskapen. Var det andre likheter? Hvordan stilte de andre seg til neoabsolutismen Franz Joseph foretrakk? Merriman skriver at selv om 1848-revolusjonene feilet, forble dens ideer i Europa. Han forteller at en prøyssisk minister skal ha kommentert at ”de gamle tidene er forbi og kan aldri gjenoppstå. Å gjenopprette fortidens nedbrytende forhold er som å øse vann med en sil.”²⁴⁵ Det var nettopp dette Franz Joseph forsøkte i 1851 med sitt nyttårspatent. Han valgte å forlate Stadiongrunnloven og tankene som 1848-revolusjonens kaos hadde tvunget ham til å akseptere. Han sto så i en ny situasjon. Vekk var styresettet basert på konstitusjonelle, liberale og nasjonale tanker. Igjen sto folkets rett til likhet for loven. Også fjerningen av Robotsystemet, eller livegenskapen, forble etter 1848.²⁴⁶ Han var nå en neoabsolutistisk keiser.

I Frankrike satt Napoleon III som keiser, men hans styringstid skal ha vært inspirert av liberalismen og han skal ha jobbet for å samle nasjonen ved bygging av jernbaner, støtte økonomisk vekst og oppmuntre til byggeprosjekter.²⁴⁷ Liberalismen var Franz Joseph opplært til å frykte, men også han oppmuntret til bygingsarbeid med jernbaner og modernisering av byene i riket. Franz Joseph var altså ikke like skeptisk ovenfor modernisering av riket sitt på det generelle plan. Problemene var mer når moderniseringen gikk på det maktpolitiske. Dette kan ha noe å gjøre med at ulike politiske reformer ville sannsynligvis begrense makten som han i keiserrollen satt med, mens utbedringer i riket ville heller skape godvilje blant folket for keiseren og hans dynasti som ville dem godt.

Som eneste land i Europa, var det i Frankrike allmenn stemmerett for menn under Napoleon III, men kandidatene som stilte var valgte av keiseren selv.²⁴⁸ Napoleon IIIs keiserdømme ble felt etter han gjorde en del dårlige valg i utenrikspolitikken. Innen 1870, sto han og hans Frankrike uten allierte i krigen mot Prøysen om samlingen av Tyskland. Før året var omme, var den tidligere franske

---

²⁴⁴ Fuglestad 2006:555.

²⁴⁵ Merriman 2004:699-701.

²⁴⁶ Mongabay (desember 1993) *Austria- the Failure of Neoabsolutism* lokalisert 15. april 2011 på Verdensveven: http://www.mongabay.com/history/austria/austria-the_failure_of_neoabsolutism.html

²⁴⁷ Merriman 2004:794-801.

²⁴⁸ Merriman 2004:759.

keiseren i eksil i Storbritannia og Den Tredje Franske Republikk ble opprettet.²⁴⁹ Noe som ikke hendte med Franz Joseph, til tross for en del dårlige utenriksvalg fra hans side også.

Selv om tsar Alexander II(1818-1881) i 1861, 6 år etter han kom til makten i 1855 fjernet livegenskapen, som siste land i Europa, endret ikke hans reformer på den absolutistiske styringsformen i Russland. Hans forgjenger og far, tsar Nikolaj I(1796-1855) hadde vært bestemt på å holde Russland unna vestens ideer og riket opplevde ikke revolusjonene i 1848 som mange andre områder i Europa. Merriman forteller at tsarens absolutte makt i riket kun var hindret av et ueffektivt byråkrati og det faktum at riket var for stort til å nå frem overalt. Russland var preget av en adelig klasse som dominerte over bøndene. Middelklassen var liten, og massepolitikken hadde enda ikke funnet veien dit.²⁵⁰

Hans etterfølger og sønn, tsar Alexander III(1845-1894) satte i gang en russifisering av det multinasjonale riket, som egentlig kun besto av 40% russere. Riket inneholdt i 1905 nesten 200 nasjonaliteter og det var 146 språk. Til tross for dette, eksisterer det en variant av Russland også i dag. Østerrike-Ungarn er vekke. Siden Alexander II ble drept i attentat, ble også politistaten skjerpet under sønnen. Hvis en skulle være kritisk ovenfor riket på dette tidspunktet, var det i eksil, ikke i Russland.²⁵¹

Tsar Nikolaj II(1868-1918) overtok etter faren i 1894. Han ble den siste tsaren av Russland. Som forsinket i forhold til de andre, fikk han sin revolusjon i 1905. Den Russiskjapanske Krigen(1904-1905) gikk ikke godt for det absolutte keiserriket og befolkningen begynte å kreve en liberal reform. Ved en fabrikkstreik og appell for rettferdighet og politisk reform i begynnelsen av 1905, begynte militæret å skyte på folkemengden, og ”Den Blodige Søndagen” resulterte i over 300 døde og rundt 1000 skadde. For ikke å nevne at befolkningen fikk et ødelagt bilde av deres landsfader som kunne skade dem på et slikt vis. Etter flere streiker, angrep fra bønder på godseiere, situasjoner hvor arbeiderforeninger ble dannet og pressesensuren ignorert, valgte tsaren reform. Nikolaj II skaffet en statsminister og jekket ned på russifiseringen slik at polakkene og litauerne kunne få benytte sine egne språk. Han gjorde livet lettere for de med andre religioner enn russiskortodoks kristendom ved å

---

²⁴⁹ Merriman 2004:801.

²⁵⁰ Merriman 2004:747/771.

²⁵¹ Merriman 2004:783/786.

fjerne noen restriksjoner. Politiske rettssaker gikk fra politiets makt og tilbake til vanlige rettssaler. Dumaen, eller riksforsamlingen, ble også opprettet i denne tiden. Denne skulle bli valgt med en befolkning hvor alle menn hadde stemmerett. Det ble til og med pressefrihet.²⁵²

Det kom voldelige motrevolusjoner, og en del av tsarens gaver til folket ble dratt tilbake. Det kom også frem at tsaren ikke var klar til å gi opp sin absolutte rolle som keiser. Han avsatte både statsministeren og Dumaen ikke lenge etterpå.²⁵³ Selv om 1905 mislyktes, forble stemningen i Russland farget av mulighetene de hadde hatt og ønsket om enda mer. Innen 1907 var tsaren kommet til sin tredje Duma. Denne gangen var Dumaen valgt inn med et valgsystem hvor de adelige stemmene talte mer enn de andre. Reformene tsaren forsøkte de neste par årene, var for moderate for folkemengdene. Både utålmodigheten og misnøyen økte, og alternative politiske retninger fikk stadig større støtte.²⁵⁴ Under Første Verdenskrig måtte Russland trekke seg ut og håndtere deres nye revolusjon. Revolusjonen som etter hvert skulle gi slutt på Romanovdynastiets tid i ledelsen av Russland. Tsar Nikolaj II hadde ikke greid å forvandle sin foreldede og absolutte keiserrolle til en keiserrolle folket ville ha med seg inn i det tjuende århundre. Dette høres kjent ut i forhold til Franz Joseph, men hvor Russland var uavhengig av hvem som satt med tsartittelen, var keisertittelen formet rundt Franz Josephs person.

I det nyopprettede keiserdømmet, Tyskland, fantes det en riksforsamling, men den hadde lite autoritet. Keiserdømmet fortsatte i 1871 hvor Frankrike ga opp sitt absolutte keiserdømme for en republikk i 1870. Også den tyske keiseren ble en absolutt keiser, men i begynnelsen betød det solid støtte fra kansleren, Bismarck, som sto ansvarlig ovenfor keiseren, ikke riksforsamlingen.²⁵⁵ Det var de to som sto for utenrikspolitikken og militæret. Dette var de samme områdene som Franz Joseph tviholdt på. Var dermed disse to områdene de som var viktigst for absolutte keisere eller var det noe som hang igjen for dynastiernes håndteringsmåte av sine landområder? Det kan minne om en taktikk for å verne om sine landområder, noe landeiere har gjort i all tid.

---

²⁵² Merriman 2004:789-791.

²⁵³ Merriman 2004:792.

²⁵⁴ Merriman 2004:793/794.

²⁵⁵ Merriman 2004:731/732.

Riksforsamlingen i Tyskland kontrollerte budsjettet, men hadde ikke tilgang til å lage lover. Litt av forskjellen ved Tyskland og Østerrike(-Ungarn) kommer med at Bundeslandene som Tyskland var oppdelt i, hadde sine egne systemer. Merriman nevner at Bayern, som tidligere hadde vært et kongedømme, fikk beholde sin liberale grunnlov, sin egen administrasjon og til og med sin egen prins.²⁵⁶ Dette minner om Ungarns posisjon, hadde kongetittelen ikke tilhørt keiseren. Forskjellen blir at hos Franz Joseph var det kun Ungarn som hadde fordeler som dette, mens i Tyskland var det mer åpent for at alle Bundeslandene hadde egne systemer.

Da keiser Wilhelm II kom til makten i 1888, var han den første av de tyske keiserne som virkelig fikk prøve seg ut i keiserrollen. Hans farfar, Wilhelm I(1797-1888) var prøyssisk konge før han tok keisertittelen i 1871. Hans far, Friedrich III fikk bare 99 dager som keiser før han døde. Wilhelm II gikk fullt inn i rollen som en absolutistisk keiser med sitater som: ”Vi Hohenzollernerer får våre kroner fra Himmelen alene og har kun forpliktelser ovenfor Himmelen selv” og ”Demokratiske prinsipper kan kun skape svake og ofte korruperte samfunnsstøtter”.²⁵⁷ Hvor Franz Josephs last blir at han var kjedelig, blir Wilhelm II beskrevet som taktløs, lat, utålmodig, ureflektert, selvopptatt og uten særlig peiling på militæret.²⁵⁸ Bismarck, som ikke hadde den samme kontrollen over Wilhelm II som han hadde hatt over hans farfar, skal ha kommentert: ”Keiseren er som en ballong. Hvis du ikke holder fast på tråden, vet du aldri hvor han ender opp.”²⁵⁹ Hans holdning til pangermanismen kan forklare hvordan hans keiserlige karriere endte opp i nederlandsk eksil:

”Jeg mener, som det er skrevet i Bibelen, at det er min plikt å forsterke [den tyske arven], siden det er mitt arbeid der jeg en dag skal forklare for Gud. Den som måtte prøve å blande seg inn i min oppgave, skal jeg knuse.”²⁶⁰

Selv om som en ser, var ulike former for absolutismen til stede i både Tyskland og Russland etter 1848, finnes det også andre varianter. En kontrast til Franz Josephs overgang fra konstitusjonelt styre til neoabsolutistisk styre, er Danmark. Den lille nasjonen i nord, hvor statsreligionen var lutheransk kristendom og det ikke var 11 ulike nasjonaliteter som skulle bo sammen. Danmark hadde fra 1660 av vært styrt av eneveldige konger. Kongeloven fra 1665 fastslo at styresettet skulle

---

²⁵⁶ Merriman 2004:732.

²⁵⁷ Merriman 2004:734.

²⁵⁸ Merriman 2004:734.

²⁵⁹ Merriman 2004:952.

²⁶⁰ Merriman 2004:735.

være absolutistisk, staten skulle være lutheransk og tronerekken skulle gå fra far til sønn, heller enn å velges inn av et adelig riksråd. Dette fortsatte helt frem til 1849 da Danmark ble et demokrati og fikk sin grunnlov.²⁶¹ Kongens absolutistiske enevelde forsvant dermed også i Danmark. Dette hendte etter press fra folket under 1848-revolusjonene om å la dem få en liberal grunnlov.²⁶² Motsetning blir at der Franz Joseph forlot sin grunnlov og den konstitusjonelle styreformen fra 1848/1849 allerede i 1852, for å så returnere til å være en absolutistisk stat, forble Danmark demokratisk. I den danske grunnloven av 1849, finner uansett spor fra kongens tidligere absolutte stilling:

*§18: Kongen er ansvarsfri; hans Person er hellig og ukrænkelig. Ministrene ere ansvarlige for Regjeringens Førelse.*²⁶³

Den samme tankegangen finner en i Stadiongrunnloven fra samme år: ”§14: Keiseren er hellig, ukrenkelig og ansvarsfri.”²⁶⁴ Franz Josephs ulike statsformer oppover årene var altså ikke fullstendig i utakt med hans andre europeiske monarker. Det som kan være en peker er at både keiserdømmene i Tyskland, Østerrike-Ungarn og Russland var over med Første Verdenskrig. I Frankrike varte det ikke forbi året 1870. Kun den Indiske keisertittelen forble i europeiske monarkers titler frem til 1947, men så ligger heller ikke India i Europa.

En keisers hverdag

Hvordan var det så på en daglig basis å være Habsburgerrikets mektigste mann? Tidligere har vi sett hvordan Franz Joseph involverte seg og nektet å gi fra seg både makt og ansvar. Han er med andre ord ikke å regne som kun en symbolsk monark. Skal vi se for oss symbolske monarker, faller tankene våre dermed heller på en stor del av monarkene i Europa i dag. Franz Joseph var kanskje ikke fullstendig enig i alle bestemmelsene han måtte gjennomføre gjennom sin keiserlige karriere, men han hadde uansett makten, via både grunnlover og rollen som neoabsolutist til å

---

²⁶¹ Sørensen, Janus Benn og Bregnsbo, Michael (11. april 2011) *Tidlig enevælde* lokalisert 20. april 2011 på Verdensveven: http://www.danskhistorie.dk/tidsperioder/tidlig_enevaelde/

²⁶² Merriman 2004:670.

²⁶³ Danskekonger.dk (1. mars 2003) *Danmarks Riges Grundlov af 5. juni 1849* lokalisert 20. april 2011 på Verdensveven: <http://www.danskekonger.dk/biografi/andre/grundloven.html>

²⁶⁴ Verfassungen.de (3. januar 2004) *Kaiserliches Patent vom 4. März 1849, die Reichsverfassung für das Kaiserthum Oesterreich* lokalisert 20. april 2011 på Verdensveven:

<http://www.verfassungen.de/at/verfassung49-i.htm>

være betydningsfull i keiserrollen. Han var involvert i nær sagt alle konflikter og løsninger riket gjennomgikk. Franz Joseph var en neoabsolutistisk keiser i et konstitusjonelt keiserdømme som gikk inn i en moderne tid. Hvordan fungerte det?

Som tidligere nevnt, var Franz Joseph en mann drevet av pliktfølelsen ovenfor sitt rike, sitt dynasti og sin familie. Selv under de få feriene han hadde, skal ikke papirarbeidet vært langt unna. Om det var kun plikt eller at det bare ble til en vane, er et annet spørsmål. Resten av hans dager later til å være dypt preget av vane. Hans timeplan for hver dag, skal ha vært nær sagt identisk for hver dag han regjerte som keiser. Mot slutten ble litt begrensninger lagt til, siden han var en gammel mann. Den vanlige timeplanen var kun forlatt hvis det var offisielle besøk eller turer på programmet, og selv da, skal deler av det ha vært det samme som ellers.²⁶⁵

Hver morgen klokken halv 4 ble Franz Joseph vekket. Han begynte dagen med en kald vask før det var på med uniformen som var fast kledning hos keiseren, oftest til daglig ble det uniformen til graden løytnant i infanteriet. Deretter var det en kort morgenandakt ved bedestolen som sto ved sengen hans. Frokost bestående av kaffe, melk, rundstykker med smør og skinke ble inntatt ved skrivepulten i 5-tiden mens han gjennomgikk papirer om aktuelle saker og det daglige brevet fra utenriksministeren. Også skriving av bursdagshilsener, gratulasjoner og kondoleringer, skjedde på dette tidspunktet. Egentlig var de allerede skrevet og skulle bare godkjennes, men siden Franz Joseph ville ha tonen i dem akkurat rett, skal han ofte ha skrevet dem om.²⁶⁶

Halv 8 var klokken da hoffet ellers kom i gang for dagen og papirene ved pulten ble hentet av en tjener før audiensene begynte. Først kom militærministeren, deretter kabinettlederen, og så de andre ministrene. Møtet med utenriksministeren varte lengst.²⁶⁷ Ved ministermøtene spurte Franz Joseph om alle sidene ved sakene og sammenliknet dermed svarene han fikk for å danne seg et helhetsinntrykk.²⁶⁸ En minister, Albert Schäffle, skal ha beskrevet Franz Josephs omgang med sine ministre på denne måten:

”Det var alltid mulig for meg å spørre om han kunne se på viktige saker... [Franz Joseph] undersøker hver sak nøye og vurderer hver detalj, men er aldri pirkete; han er

---

²⁶⁵ Bled 1994:198.

²⁶⁶ Bled 1994:200 og Unterreiner 2006:58.

²⁶⁷ Bled 1994:200.

²⁶⁸ Martina Winkelhofer, *Der Alltag des Kaisers – Franz Joseph und sein Hof* (Wien, 2010), s. 28.

alltid objektiv og sympatisk, han undersøker alt uten fordommer og påstår aldri å kunne noe bedre enn ministeren før han har diskutert det med ham.²⁶⁹

Hvis en dømmer det sitatet ut ifra at Franz Joseph i begynnelsen av sin styringstid hadde rådgivere som satt med fullstendig motsatte meninger, kan det virke som keiseren ønsket å se saken fra alle sider før han bestemte seg for noe. Bled mener derimot at Franz Joseph ønsket konflikt blant sine ministre for å forhindre at de forhandlet seg frem til en løsning der han ville risikere å minste makt.²⁷⁰ Franz Josephs forhold til sine ministre gjennom alle årene skal ha forblitt på det føydale stadiet. Han var deres herre og han kunne kommandere dem til å sin vilje. Franz Joseph forventet fullstendig lojalitet og ønsket om å tjene staten og dynastiet til beste evne. Det ble sett på som en fornærmelse hvis noen ønsket å si opp sin stilling uten at han først hadde bedt dem om å gå.²⁷¹

Ministrene var på forhånd tildelt tider å møte Franz Joseph på, og det var forventet at de var korrekt kledd, hvis ikke reagerte keiseren. Militære skulle gå i korrekt uniform, sivile i frakk, kvinner skulle være respektabelt kledd og ikke i feil farger.²⁷² Dette gjaldt også de to gangene i uken da det fra klokken 10 av var åpne audienser for hele rikets befolkning. Hvem som helst skulle ha muligheten til å snakke direkte med keiseren sin i maks 3 minutter. Selv om det var litt sensurering av enkelte besøkende gjort av kabinettlederen, var Franz Joseph svært populær i riket for å være tilgjengelig for alle på denne måten. I løpet av en måned fikk keiseren dermed snakket med flere hundre gjennom disse audiensene.²⁷³

Lunsj besto av suppe, kjøtt og grønnsaker, oftest også spist ved pulten, servert med øl til. Etter lunsj fortsatte arbeidsdagen med en rapport fra Wiens politimester før aviser fra både innland og utland ble levert i oppsummert form. Frem til middag i 5-6-tiden, gikk dagen på flere audienser. Franz Joseph ryddet alltid skrivebordet før han forlot arbeidsværelset i middagstiden. Middagsbordet skal ikke ha vært et interessant samlingspunkt for hans familie. Ingen kunne, i følge etiketten snakke til keiseren før han snakket til dem, noe Franz Joseph sjelden gjorde. Elisabeth skal knapt ha rørt maten, siden hun stadig var på diett, og maten var kun på bordet så lenge keiseren spiste. Dette var han rask til å gjøre. Deretter fulgte en røykepause for Franz Joseph

---

²⁶⁹ Bled 1994:203.

²⁷⁰ Bled 1994:204/205.

²⁷¹ Bled 1994:202/203.

²⁷² Winkelhofer 2010:25.

²⁷³ Winkelhofet 2010:25 og Bled 1994:200.

før han om kvelden gjerne besøkte teateret eller operaen. Hvis han ikke gjorde dette, tok han seg en spasertur i slottsparken, studerte dokumenter eller mottok enda flere audienser. Taylor mener at Franz Joseph som sin farfar, ville ha vært en pliktoppfølgende byråkrat. Taylor setter emnet om byråkratkeiseren på spissen med kommentaren: ”Det var et vedvarende mysterium for ham at han ikke kunne få imperiet sitt til å fungere ved å kun sitte ved pulten sin og signere dokumenter 8 timer til dagen.”²⁷⁴ Franz Joseph avsluttet tidlig kvelden, for å så gjenta det hele neste morgen klokken halv 4.²⁷⁵

Hvor tilbrakte så Franz Joseph store deler av tiden sin? Både før og etter at dobbelmonarkiet ble dannet i 1867 var Wien keiserens residensby. Ettersom keiserinnen, Sisi, ikke kunne fordra byen, virker det som et pussig valg, men samtidig var det der Franz Joseph hadde vokst opp, hvor han var vant til at keisere holdt seg og hvor sommer- og vinterpalassene lå. Han tilbrakte tid i Buda²⁷⁶, Ungarns hovedstad når de grunnlovssatte pliktene hans krevde det, og var av og til innom Gödöllö palass, litt nordøst for hovedstaden. Gödöllö var en gave fra Ungarn til keiserparet etter at Ungarn sluttet fred med Habsburgerne ved dannelsen av dobbelmonarkiet. Det var gitt i håp om at keiseren/kongen kom til å tilbringe mer tid i Ungarn enn før Kompromisset.²⁷⁷ Ellers tilbrakte Franz Joseph hver sommer i Ischl, som ligger litt sørøst for Salzburg, i ferievillaen han og Elisabeth fikk til sin forlovelse av keisermoren. I Wien var det på Schönbrunn Palass litt utenfor bykjernen at keiserfamilien tilbrakte sommerhalvåret fra påske til høsten. Der finner en rommene Franz Joseph brukte mesteparten av tiden sin i, særlig i de siste årene da han sluttet å dra inn til Wien sentrum, hvor Hofburg, keiserfamiliens vinterpalass ligger. Begge palassene er i dag museer åpne for offentligheten. Soverommet og kontoret til Franz Joseph, hvor han tilbrakte store deler av dagene sine, er begge svært enkle i stilen. Det er vanskelig å skjønne at rikets mektigste, som ble opphevet av prakt og overdådig keiserlig stil ellers, trivdes best uten dette privat.

Hvorfor var Franz Joseph alltid ikledd uniform, med mindre han var på jakt? Som den militærelskende keiser som Franz Joseph var, startet han tidlig i sin barndom med å gå i uniform og leke med figurer formet som soldater. Han var ikke gammel før

---

²⁷⁴ Taylor 1990:85.

²⁷⁵ Bled 1994:201.

²⁷⁶ Budapest etter 1873, da de to byene ble slått sammen

²⁷⁷ Bled 1994:154.

han kjente til alle detaljene ved uniformene til de ulike regimentene.²⁷⁸ En kan dermed si at det gjerne gikk litt stolthet i å være kledd de rette uniformene da utenlandske gjester kom besøk. Keiseren var oberst i mange utenlandske regimenter, og hadde dermed flere uniformer å velge mellom, siden et regiment ofte hadde flere enn en uniform, og det var strenge regler for når en kunne bruke hvilken. Uventede besøk betød at gjesten heller måtte vente litt lengre, slik at keiseren fikk skiftet til rett uniform. Franz Joseph mestret denne teknikken, noe som kommer frem under hans jubileum i 1908 for 60 år ved makten, da han mottok flere tyske besøkende, hvor hver skulle æres med rett uniform og han skiftet klær utallige ganger for å motta dem en etter en.²⁷⁹ Nå kan det riktignok diskuteres om dette gjerne ikke var sløsing av tid som kunne brukes til viktigere ting, men samtidig må hans gjester ha følt seg respekterte da verten tok seg tid til å hedre dem på en slik måte.

Hva med Franz Josephs personlighet? Her har det vært mye forskjellig å finne i bøkene. Wheatcroft oppsummerer det på en fin måte. Han forteller at til tross for flere undersøkelser gjort om mannen, har mange:

”begått feilen av å anse ham som kjedelig eller dum, stiv og ufølsom i sine menneskelige forhold. De har blitt lurt. Franz Joseph vokter sitt privatliv til tross for den evige oppmerksomheten som fulgte hans person. Han er kanskje den mest komplekse Habsburger siden Maximilian I,²⁸⁰ en mann som ble tvunget til å godta en verden hvor makten forsvant fra dem som tidligere hadde regjert kun på grunnlag av sin fødselsrett. Selv om han ikke mislyktes, stiller mange spørsmålstegn ved om han egentlig var suksessfull.”²⁸¹

Mayerling og andre tragedier

Hadde ting vært enkelt her i livet, så hadde Franz Joseph kunnet fokusere fullt ut på sin keiserrolle. Han kunne ha utført sine lange arbeidsdager dag inn og dag ut, i håp om at det ville være hva hans rike trengte for å holde sammen og samtidig utvikle seg. En keiserstilling er tvert om ikke en upersonlig stilling. Den må fylles av et menneske, og mennesker har følelser, selv om Franz Joseph har blitt beskyldt av sine

---

²⁷⁸ Palmer 1995:13.

²⁷⁹ Bled 1994:219.

²⁸⁰ Maximilian I(1459-1519) er kjent som en av de store Habsburgerne. Han var ansvarlig for å ha samlet store deler av det tidligere riket inn under familien via egne seiere, egne ekteskap og ved å gifte sine barn vekk med rett folk.

²⁸¹ Wheatcroft 1996:256.

kritikere for å være unntatt fra denne regelen. Han har blitt beskrevet som den mest upersonlige 1800-talls monark i Europa.²⁸²

Franz Josefs liv var fylt av tragedier. Selv om han var keiser, konge og overhodet til dynastiet, med andre ord, i en særlig bra stilling i forhold til mange, så var han ikke spart på det personlige planet. Uavhengig om en tragedie er blitt gjennomgått av historikere til det uendelige i etterkant eller knapt nevnt, må de uansett ha påvirket ham og hans liv. I løpet av sitt liv mistet han to av fire barn. Kun ved å se på noen av brevene han skrev til sine barn, ser en hvor glad han var i dem. Språket i brevene er kjærlig, og det virker som om Franz Joseph har kost seg både med brevene de har sendt ham, men også med å selv skrive brev til dem. Det samme gjelder telegrammer etter som tiden gikk.²⁸³ Ved å få det inntrykket fra brevene om hvor høyt keiseren elsket sine barn, gir det et annet innsyn til hvor grusomt det må ha vært å miste dem.

Hele livet gjennom hadde han et lite portrett av sin eldste datter, Sophie, på skrivepulten. Hun døde av sykdom som toåring. Franz Josefs yngste datter, Marie Valerie skal ha skrevet i sin dagbok i 1898 at det var først etter Sisis død at hun noen gang hadde hørt faren snakke om babyen som døde. Hun bemerket at det var først nå, ved konens død at Franz Joseph lot den fortrenkte sorgen slippe frem.²⁸⁴ Sisis død er sagt å være den største tragedien i keiserens liv. Da Franz Joseph fikk nyhetene om at keiserinnen var nedstukket og drept i Genève i Sveits av italienske Luigi Lucheni, skal han ha sagt: ”Skal jeg ikke bli spart for noe på denne jorden? Ingen vet hvor høyt vi elsket hverandre.”²⁸⁵ Sitater som alle hans biografier liker å nevne for å få et annet inntrykk av keiseren og hans berømte kone enn at de levde fra hverandre store deler av livet. Som Redlich skriver, gjennomgikk keiseren langt flere tragedier enn folk flest må takle, men det var én tragedie han ble spart fra å oppleve: Franz Joseph levde ikke lenge nok til å se at hele hans livsverk og hans families stolthet, Habsburgerriket brøt opp kun to år etter hans død.²⁸⁶

Det andre barnet Franz Joseph mistet, var hans arving og eneste sønn, kronprins Rudolf. Rudolf var 31 år da den mye omtalte og mystiske Mayerling-

---

²⁸² Redlich 1928:14.

²⁸³ Friedrich Weissensteiner, *Lieber Rudolf – Briefe von Kaiser Franz Joseph und Elisabeth an ihren Sohn* (Wien, 1991), s. hele boken med brev til Rudolf.

²⁸⁴ Unterreiner 2006:84.

²⁸⁵ Bled 1994:258-260.

²⁸⁶ Redlich 1928:467.

tragedien hendte. Det finnes utallige konspirasjonsteorier om hva som egentlig hendte på Mayerling. Hendelsen fra 30. januar 1889 har fascinert folk fra dag en. Hva som er sikkert er at rikets arving var funnet død sammen med den også avdøde 17-årig baronesse Marie av Vetsera i et rom i jakthytten i Mayerling. Hans mor, søstre, venner og hans kone, Stephanie, skal ha mottatt selvmordsbrev. Forholdet mellom mann og kone var på denne tiden ikke videre varmt. Rudolf hadde tidligere smittet Stephanie med kjønnssykdom fra sine utenomekteskapelige affærer. Som arving til et av Europas ledende katolske riker, fikk han heller ikke lov til å skille seg av faren.²⁸⁷ Hvorvidt Marie og Rudolf var elskere, er det usikkerhet rundt. Hvem som døde først, hvordan og hvorfor er usikkert. Hvorfor og hvordan det ble forsøkt å skjules, er det mange teorier om. Om noen andre sto bak, spekuleres det også om. Alle later til å ha en mening om hva Mayerling egentlig var.

Det som er sikkert er at Franz Joseph mistet sin sønn, og arverekkefølgen gikk videre til hans yngre bror, Karl Ludwigs familie. Keiserrollen ble ikke den samme for Franz Joseph etter dette. Motivasjonen til å fortsette å jobbe like hardt som keiser forsvant til en viss grad når det ikke var sønnens fremtidige arverike han gjorde det for.²⁸⁸ Dessuten så hadde han svært lite til overens for sin sannsynlige arving, Franz Ferdinand, Karl Ludwigs eldste sønn. Franz Ferdinand skal ha hatt et dårlig temperament, skal ha hatt lite til overs for ungarerne og være dårlig i å lære seg rikets språk. Hans militære karriere og problemene han forårsaket der, skal ikke ha vært satt pris på av dynastiets eldre. Franz Ferdinand skal som ung ha lagt til et navn i sin tittel, kun for å kunne arve en fjern Habsburger. Kort sagt, det var mye som fikk keiseren til å tvile. Franz Ferdinand led dessuten av en dårlig helse, så det var usikkert om han ville være i form til å takle rollen som tronearving.²⁸⁹

Noe av det som kan ha vært grunnen til at Franz Joseph fikk rykte på seg for å være følelsesløs, kan være at han ikke viste mange følelser når tragediene i hans liv hendte. Som Marie Valerie beskrev ovenfor, hadde hun aldri hørt faren nevne søsterens død, ei heller sett ham så dypt i sorg som Sisis død forårsaket. Ved Rudolfs selvmord, hvis det nå var det det var, fortsatte han å jobbe som før, mens han heller

---

²⁸⁷ Bled 1994:250.

²⁸⁸ Bled 1994:252.

²⁸⁹ Palmer 1995:367/268.

privat jobbet med sorgen i samtaler med sin venninne, skuespillerinnen Katharina Schratt(1853-1940).²⁹⁰

Innen Rudolfs død i 1889, hadde allerede begge av Franz Josefs foreldre dødt. Franz Joseph begynte livet sitt med fetteren Franz av Reichstadts død allerede som toåring. Noe han sannsynligvis ikke husker, men alle biografiene liker å nevne det. Napoleon IIs død gikk derimot dypt inn på erkehertuginne Sophie, som av onde tungar ble beskyldt for å fått sønnen Maximilian med ham.²⁹¹ Som femåring døde Franz Josefs keiseridol, farfaren. Da han var 10 år, døde hans femårige søster. Den neste i søskenflokk som døde var Maximilian. Hans henrettelse i Mexico i 1867 hendte 11 dager etter broren ble kronet konge av Ungarn. Maximilian og konen, Charlotte av Belgia, dro i 1864 til Mexico for å bli dets nye keiserpar. Allerede på det tidspunktet skal det ha vært konflikt mellom Max og hans eldre bror. Franz Joseph hadde i sisteliten krevet en underskrift på at Max sa fra seg arveretten til Habsburgernes trone.

Max var på det tidspunktet nummer tre i arverekkefølgen. Forholdet mellom brødrene skal ha vært spent innen Max forlot kontinentet.²⁹² Selv om det er Max sin henrettelse de fleste bøkene fokuserer på av tragedier på dette tidspunktet, nevner Palmer at også en annen slektning, en 18-årig erkehertuginne Mathilda, som var felles slektning av Sisi og Franz Joseph, døde to dager før kroningen av at kjolen tok fyr fra sigaretten hun skjulte.²⁹³ Dødsfall som det, viser at selv om Franz Josefs liv inneholdt mange svært kjente tragedier, var det også mer ukjente dødsfall som ville ha påvirket hvem som helst, uansett rang i samfunnet. Han var tross alt overhodet av et stort familiedynasti, hvor det var mange medlemmer.

En annen ting som må ha påvirket keisers rolle var ensomheten. Franz Joseph som hadde vokst opp i en søskenflokk og med en mor som fortsatte å være en viktig person i hans liv frem til hennes død, opplevde derimot at store deler av hans senere liv ble levd alene. Eller så alene en kan være på palasser med tjenere og hoff. Hans kone var sjelden i Wien og foretrakk reiser rundt i Europa. Både lengre opphold på Korfu, rideferier i England og Ungarn, for å nevne noen av områdene hun foretrakk fremfor å være med ektemannen i rikets hovedstad. Deres ekteskapet var en

---

²⁹⁰ Palmer 1995:265.

²⁹¹ Palmer 1995:10.

²⁹² Egon Caesar Conte Corti, *En keisers tragedie – Maximilian av Mexico* (Oslo, 1936), s. 113.

²⁹³ Palmer 1995:158.

komplisert affære. Franz Joseph elsket henne trofast gjennom hele sitt liv, mens det kom tidlig frem at hun hadde foretrukket om han ikke var keiser og at hun følte seg fanget i sin rolle som keiserinne, som hun kom inn i som 16-åring i 1854.²⁹⁴ Franz Joseph skal, i følge Palmer, ha gjenkjent konens oppførsel som den typen et bortskjemt barn har, men vært klar til å sjenerøst godta konens humørsvingninger, til tross for at han selv var fastlåst av disiplinens strenge koder.²⁹⁵ Selv om de var sjelden sammen, skrev de hyppig brev til hverandre og også her kommer Franz Josephs kjærlighet for henne frem. Sisi skal ha oppmuntret til at Franz Joseph hadde god kontakt med Katharina Schratt, om så bare for å begrense sin egen skyldfølelse for å la ham sitte alene igjen hele tiden, mens hun reiste rundt.²⁹⁶

Ei heller barna var mye rundt etter som årene gikk. Gisela giftet seg tidlig, Rudolf skulle få en grundig militærutdannelse og var dermed ikke i Wien, og Marie Valerie var med moren på hennes reiser. Marie Valerie var den eneste av barna Sisi selv hadde fått oppdra. Hennes fødsel hendte 9 måneder etter Kompromisset og hun var dermed forbundet til morens ynglingsland, Ungarn. Marie Valerie var regnet som Sisis yngling og forteller selv i sin dagbok at hun var redd for å gjøre moren sjalu hvis hun tilbrakte for mye tid med faren.²⁹⁷

Både tragediene, savnet og ensomheten er store sider av Franz Josephs personlige liv. Som en ser ved å se på hans timeplan for dagene, hadde han ikke mye tid til et personlig liv. Med tanke på ensomheten som ellers omringet ham, var det kanskje grunn til å jobbe enda mer flittig i keiserrollen? Med så faste rutiner som keiserens liv inneholdt, var det kanskje lettere å kunne jobbe seg gjennom, eller til og med ignorere sorgen som kom med tragediene som hendte? Bled bekrefter at Franz Joseph jobbet seg gjennom hendelser som sønnens død, men sier også at i motsetning til Sisi som ikke hadde den muligheten, hadde Franz Joseph også et stabilt følelsesliv og en religiøs tro som hjalp ham fra depresjonen Elisabeth ble tynget med.²⁹⁸

---

²⁹⁴ Bled 1994:87/98.

²⁹⁵ Palmer 1995:78.

²⁹⁶ Bled 1994:244.

²⁹⁷ Unterreiner 2006:50 og Bled 1994:241.

²⁹⁸ Bled 1994:255/256.

Landsfaderen

Ved sin keiserlige debut som 18-åring, valgt Franz Joseph mottoet: ”Viribus unitis”, eller ”Med forente krefter”.²⁹⁹ Mottoet kan ha vært et forsøk på å vise hvem som fremdeles satt med den overordnede makten, selv etter at befolkningen forsøkte seg frempå i 1848-revolusjonene. Det lå til Franz Josephs fordel at riket var forent. Hans tid som keiser ville ikke ha vart lenge, hadde de ikke klart å roe ned situasjonen. Mottoet kan dermed vise til at nå skulle det bli bedre, for nå skulle alle sammen stå samlet, og dermed være sterke nok til å kunne møte hva det måtte være. Med andre ord, det kan ha gitt en ny giv. Litt som om en far hadde tatt styringen og sagt at så lenge vi står sammen i denne familien, vil vi klare alt.

For det var det inntrykket den østerrikske keiserrollen ville gi til befolkningen. Han var deres far, eller landsfader, rettere sagt. Landsfadertanken går tilbake til absolutismen, og det var innen den tankegangen at Franz Joseph hadde fått sin opplæring. Absolutismen hadde vært den gjeldende styringsformen i keiserriket fra året han ble født og frem til hans egen tid i ledelsen. Selv om han var tvunget av løfter til folket fra ekskeiseren til å skape en grunnlov, ser en tegn til at han ønsker å være absolutt. Både i de ulike variantene av grunnlovene som kom, hvor han tviholder på sine rettigheter, men også i det at han allerede ved nyttår i 1851 omforvandler keiserrollen sin til å være en absolutistisk rolle. Eller neoabsolutistisk som den har blitt kalt. Absolutismen slo først an som styringsform i Europa på 1500-tallet og den holdt seg i flere århundrer etterpå. Kontinentet og dets ønsker endret seg fra Den Franske Revolusjon og utover. 1848 ble nok et skritt i Europas vandring vekk fra absolutismens holdninger. Som Fichtner sier det: ”frem til midten av 1800-tallet, når radikale nye sosiale, politiske og økonomiske omstendigheter krevde ganske så nye tilnærminger til styring.”³⁰⁰

Når Franz Joseph da går tilbake til forfedrenes absolutisme, ble det et skritt i motsatt retning av hva vi i ettertid vet hva utviklingen beveget seg mot. Hans neoabsolutisme kan ses på som et tegn på at han ikke var forberedt på den rollen han først ble kastet inn i. Som en 18-åring opplært i absolutismens tankegang, var han ikke forberedt som uerfaren keiser å finne en ny keiserrolle å tilpasse seg til. I absolutismens ånd tilpasset resten seg til keiseren, ikke omvendt. Franz Joseph var 21

---

²⁹⁹ Beller 1996:94.

³⁰⁰ Paula Sutter Fichtner, *The Habsburg Monarchy, 1490-1848* (New York, 2003), s. xxii.

år innen han igjen forandret på den konstitusjonelle rollen han var påtvunget og ble den neoabsolutistiske keiseren han ønsket å være.

For å bygge opp om absolutismens ideelle keiserrolle, ble landsfaderrollen en viktig faktor ut ifra hvordan en ville at befolkningen skulle oppfatte keiseren. For å kunne være den ene personen som skulle styre og kontrollere riket fra toppen av, var det en fordel at folket så de positive sidene, slik at de negative ikke kom like godt frem. Hendelser i keiserens liv ble dermed ikke bare små familiesamlinger, men store feiringer for hele riket. De ble feiret med store fester rundt i hele riket og befolkningen knyttet bånd til keiserfamilien via disse feiringene. Både familieburdager, bryllupsfeiringer og jubileer, og annet ble folkefester. I 1879 ble hans sølvbryllup feiret, i 1881 var det kronprins Rudolfs bryllup til Stephanie av Belgia, i 1896 kom feiringen av Ungarns 1000 år gamle monarki, i 1898 og 1908 ble det feiring av 50 og 60 år ved tronen for keiseren.³⁰¹ Det var med andre ord mange grunner til å få i stand positive og inkluderende høytider for hele befolkningen. Høytider som stort sett dreiet seg om Habsburgdynastiet. Hvis det var religiøse feiringer eller feiringer rundt en nasjonalgruppe, var det mer splittende enn samlende for befolkningen.

Det fortelles at det ble ansett som viktig å skape en felles statsforståelse av keiseren for skolebarn i riket. I deres skolebøker, som de fikk lese på sine egne nasjonalspråk, var det ulike bilder og symboler i bruk. For å forhindre at barna kun fokuserte på sin egen nasjonale gruppe, ble det da skapt et bilde om 'den gode keiseren'. Ernst Bruckmüller skriver i sin artikkel i Cole og Unowskys bok om dette. Bildedanningen av 'den gode keiseren' skal forklare hvordan Franz Joseph som startet sin regjeringstid som svært upopulær kunne ende opp som en karakter en ikke kunne kritisere – 'den gamle keiseren'.³⁰² Noe som da er forståelig, hvis alle skolebarn i en årrekke fikk opplæring i hvor fantastisk keiseren og Habsburgerne var, som en viktig del av deres undervisning. Også åpningsseremonier rundt i riket var hendelser som gjorde at rikets befolkning fikk et reelt forhold til Franz Joseph. De så ham eller hans familiemedlemmer i levende live rundt på disse åpningene av bygninger, samlinger og monumenter. Franz Joseph var dermed ikke kun en person de så på portretter rundt i riket.³⁰³

---

³⁰¹ Wheatcroft 1996:281.

³⁰² Cole og Unowsky 2007:13.

³⁰³ Wheatcroft 1996:281.

Bilder av både keiseren og hans familie florerte rundt i landet. Keisermoren, Sophie hadde fra Franz Josephs tidlige barndom begynt dette. Hun fikk malt talløse portretter av sønnene sine. Innen erkehertugen overtok som keiser, kjente dermed befolkningen til ham gjennom idylliske familie- og oppvekstbilder. Da han i 1853 som 23-åring ble forlovet med 15-årige Sisi i Ischl, få dager etter han var forsøkt å bli koblet til hennes eldre søster, Helene på 19, var det fremdeles en stund før rikets malere visste hvordan Sisi så ut. De første bildene av keiseren og hans forlovede, som skal ha gått riket rundt, var bilder av keiseren og ulike varianter av hvordan malerne trodde hans forlovede ville se ut. Et annet interessant poeng er at de mange familieportrettene av keiserens egen familie, hvor Sisi og barna står rundt ham i den idylliske familielykken, er alle fotomonterte. Elisabeth ble kun avbildet med sine hunder, aldri sine barn.³⁰⁴

En ungarsk statsmann skal under 1848-revolusjonene ha sagt: ”Monarkiet ble ikke reddet av samholdstanken i riket, men derimot av at det var monarkiet som bandt riket sammen.”³⁰⁵ Monarkiet ble dermed det fremste eksempelet på hva som bandt riket sammen og dermed kunne ikke landområdene forbli samlet uten dem. Man kan dermed lure på om hvis Habsburgdynastiet ikke hadde gjort seg selv til den samlende faktoren i Keiserriket Østerrike, om det da hadde overlevd revolusjonene. Selv om riket samlet seg om dynastiet, fantes det også andre forsøk på skape en felles tradisjon. Kronprins Rudolf forsøkte å skape en felles kultur for hele riket ved sitt leksikonprosjekt om Habsburgernes rike. Dette verket var jobbet med fra 1884 av til 1902. Han fikk sin fars fullstendige støtte i det å skulle utgi et grundig leksikonverk. Inne i dette skulle hvert område av riket være dekket. Leksikonet ble delt opp i små deler og fordelt rundt, slik at alle rikets innbyggere skulle ha råd til å ta en del av prosjektet. Et problem var selvfølgelig at ikke alle innenfor riket kunne lese. Mens et annet var at med alle de etniske forskjellene som fantes i riket, fungerte ikke verket som et samlingsmoment på den måten det var ønsket.³⁰⁶ Her har keiseren som landsfaderen vært villig til å gi sine undersåtter deres egne historie og hans egen sønn kom inn i en rolle som folkeopplyser. Noe som kunne ha gjort det interessant å se hvordan Rudolf hadde vært som keiser.

---

³⁰⁴ Cole og Unowsky 2007:139.

³⁰⁵ Merriman 2004:737.

³⁰⁶ Wheatcroft 1996:279/280.

Også allerede så tidlig som i 1851 skal Franz Joseph ha vist at han var landsfader for alle sine folkeslag. I Lemberg³⁰⁷ i Øst-Galicia var det polakkene som styrte, men rutenerne var også representert der. I 1851 var det Franz Joseph som la grunnsteinen i det rutenske nasjonalinstituttet i byen. Mens det trolig var upopulært blant polakkene, så ville rutenerne følt seg verdsatt for at keiseren tok seg tid til dem.³⁰⁸ Det er nettopp der det ligger. Franz Joseph som keiser for alle, kunne ikke verdsette én folkegruppe, siden de andre ville da reagere. Det blir en umulig situasjon å skulle gi 11 nasjonalgrupper den samme oppmerksomheten uten å trå feil en eneste gang.

Wheatcroft tror at det er den sterke moralkoden moren innprentet hos hennes tre eldste sønner under skolegangen som gjorde at plikt- og ansvarsfølelsen var så sterk som den var. Gjennom generasjoner hadde Habsburgerne forstått seg selv som Guds tjenere på jorden. De skulle ofre sine liv for at deres undersåtter skulle ha det bra.³⁰⁹ Liknende hvordan fedre ville ha gjort for sine egne barn. Beller mener at selv så sent som i 1914 tenkte Franz Joseph fremdeles på seg selv som en keiser i Guds rolle på jorden og at riket var hans eget til å gjøre hva han ville med. Dette er problemet Beller mener riket sliter mest med. En keiser som fremdeles levde og tenkte som fortidens keisere hadde gjort.³¹⁰ Men var nå landsfadertanken i absolutismen den verste stillingen en monark kunne ha påtatt seg?

Franz Joseph reiste rundt i riket og ble møtt av de ulike undersåttene sine, han hadde åpne audienser for dem. Han tok på seg ansvar for problemer som oppsto. Han søkte å skape et samlingspunkt rundt seg og sin familie i et land hvor det var vanskelig å finne samlingspunkter. Beller mener det også er viktig å se på kvaliteten på Franz Josephs makt. Han sier at selv om det mot slutten var vanskelig å få gjort noe i riket, etter at en komplisert og begrensende struktur låste det fast, får allikevel Franz Joseph æren for å ha holdt sammen sitt ustabile rike med å simpelthen være keiseren.³¹¹ Hans pliktfølelse for befolkningen, Gud og dynastiet fikk ham til å jobbe grundigere som keiser enn hvis han ikke hadde hatt noe å arbeide for. Byrden ved å skulle bli fremstilt som perfekt for folket må ha tatt på. Hvis en keiser skulle styre

---

³⁰⁷ Heter i dag Lviv og ligger i Ukraina.

³⁰⁸ Cole og Unowsky 2007:116.

³⁰⁹ Wheatcroft 1996:259.

³¹⁰ Beller 1996:180.

³¹¹ Beller 1996:12.

med den type makt som absolutismen gir, burde han også kunne vise seg verdig til det.

Det er kanskje derfra hans strenge stilling som dynastiets overhode kommer frem. Hans egen kones oppførsel ved å stadig reise vekk, kunne han gjøre lite med, men hans slektninger ble håndtert hardt. Selv hans yngste bror fikk kjenne straffen ved å ikke oppføre seg plettfritt nok til holde standarden oppe for dynastiet. Ludwig Viktor levde ugift, men etter å ha vært for åpen med sin homofile legning i Wien og skapt skandaler rundt i barer med dårlig rykte, ble han forvist av broren til et slott nær Salzburg for resten av livet.³¹² Også erkehertuger som giftet seg med kvinner av for lav rang i forhold til hvor høyt Habsburgerne anså sin egen status, ble straffet ved å måtte si fra seg tittelen og pengene som fulgte med. Dette skjedde blant annet med keiserens nevø, Ferdinand Karl som hadde giftet seg i hemmelighet til en lærerdatter i 1909.³¹³ Dynastiets medlemmer måtte også få Franz Joseph til å godkjenne ting som hvor de skulle bo, hvordan deres hushold skulle være, eller om de skulle reise utenlands.³¹⁴

Moderne tider

Innen 1880 var Wien blitt en millionby. Franz Josefs nyoppussede sentrum, Ringstraße, hadde fra 1857 og i 20 år fremover gjennomgått en byggeprosess som forvandlet de middelalderske bymurene til en bykjerne verdig et imperium. Under byggeprosessen opplevde riket en økonomisk vekst som fikk regjeringen til å håpe at rikets befolkning ville glemme politiske fristelser og nasjonalismens innflytelse.³¹⁵ Dette hendte ikke. Wien, som rikets eneste metropol ble et sentrum for nye tanker og ideer. Kjente navn som Sigmund Freud, Karl Popper, Viktor Adler, Gustav Klimt, Gustav Mahler, Erwin Schrödinger, og Ludwig Wittgenstein kobles alle til byen. For å nevne noen få.

Utover mot slutten av 1800-tallet vokste massepolitikken frem i Østerrike-Ungarn og flere av retningene som preget 1900-tallet hadde sin opprinnelse i Wien. Politikken skulle nå kunne nå ut til massene. Den skulle ikke lengre være et middel

---

³¹² Wheatcroft 1996:283 og Bled 1994:216.

³¹³ Bled 1994:217.

³¹⁴ Bled 1994:216.

³¹⁵ Bled 1994:91.

for eliten.³¹⁶ Georg von Schönerer er kjent for sin Pangermanisme. Schönerer håpet på et brudd for de østerrikske og bøhmiske provinsene fra resten av riket, slik at de kunne bli en del av Bismarcks nye tyske rike. Han stilte seg positiv til brutalitet for å få saker gjennomført og hans pangermanisme fikk etter som tiden gikk også en antisemittisk, eller anti-jødisk vri. Schönerers tanker ble senere til inspirasjon for Adolf Hitler, et annet produkt av Franz Josephs multinasjonale rike. Det samme var journalisten Theodor Herzl som senere la grunnlaget for Sionismen i sin bok om hvordan opprettelsen av en jødisk stat ville hjelpe mot den økende antisemittismen.³¹⁷

I forbindelse til Franz Joseph, er det Karl Lueger som oftest nevnes. Han startet det kristne sosialistpartiet og stilte til valg som borgermester av Wien. Både han og Schönerer var kjente som tidligere liberale som hadde endt opp med å gå hver sin vei. Blant velgerne var de kjente for å være demokrater og forkjempere for den lavere middelklassen som ikke hadde stemmerett.³¹⁸ Franz Josephs forhold til Lueger skal ikke ha vært positivt. Bled forteller at keiseren var svært kritisk mot Lueger, både på grunn av Luegers antisemittisme og den ufine taleteknikken han benyttet. En taleteknikk som for øvrig slo an blant velgerne.³¹⁹ Lueger beskrives videre av Bled som å være både lojal mot Habsburgerstyret og en patriot. Hans forhold til antisemittismen blir fremstilt som et valgtriks beregnet for arbeiderklassen. Hans taler skal alltid ha vært fokuserte på politikk og økonomi heller enn å dra inn antisemittismen og da han først ble borgermester i Wien, skal han heller ikke ha utført noen tiltak mot jødene.³²⁰ Problemet lå i det å faktisk få bli borgermester. 29. oktober 1895 ble Lueger valgt til borgermester i Wien. Keiseren benyttet sin vetorett og hele to ganger fikk Lueger avslag av Franz Joseph. Velgerne fortsatte å ønske Lueger som deres borgermester og keiserens avslag gjorde keiseren upopulær i Wien. Franz Joseph forsøkte å snakke med Lueger og situasjonen ble utsatt. Det var ikke før 16. april 1897 av Lueger endelig fikk tre inn i stillingen som Wiens borgermester med keiserens godkjenning.³²¹

Franz Josephs motvilje mot enkelte menn kom også frem i forbindelse med Ungarns nasjonalhelt, Lajos Kossuth. Av Sugar beskrives Franz Joseph som

---

³¹⁶ Bled 1994:237.

³¹⁷ Bled 1994:238.

³¹⁸ Bled 1994:238.

³¹⁹ Bled 1994:264.

³²⁰ Bled 1994:239.

³²¹ Bled 1994:264.

hevngjerrig ovenfor sine ungarske undersåtter da Kossuth døde i italiensk eksil i 1894. Lajos Kossuth ledet an 1848-1849-revolusjonene mot Habsburgerne og dette husket Franz Joseph godt. Franz Joseph nektet sine ministre, offentlig ansatte og offiserer å delta i begravelsen i Ungarn. Dette gjorde motstandsviljen mot Franz Joseph større blant ungarene. De samlet seg heller rundt Kossuths sønn Ferenc, som ble leder for uavhengighetspartiet få år etter.³²² Året etter Lajos Kossuths død, hadde Lueger en kommentar om dobbelmonarkiet som ikke var til dets fordel: ”Jeg anser dobbelmonarkiet som et uhell, faktisk det verste uhellet mitt fedreland har måttet lide seg gjennom, et større uhell enn selv krigene vi har tapt.”³²³

Tradisjonen tro - en keiser av den gamle skolen

Sitatet i overskriften blir benyttet i omtrent hver bok som nevner Franz Joseph. Ved et statsbesøk av den tidligere amerikanske presidenten, Theodore Roosevelt 15. april 1910, skal Franz Joseph ha beskrevet seg selv som en keiser av den gamle skolen. Han var da 80 år gammel og hadde mistet mye kontakt med omverdenen, og dermed også de moderne tidene og nye metodene å gjøre ting på. Det fortelles at ord som ”Føderalisme” og ”Trialisme” ble forbudt å nevne rundt keiseren.³²⁴ For en 80-åring som nå satt med nær sagt ingen fra sin ungdomstid igjen, må han ha følt seg som en anakronisme. Noe fra fortiden som hadde på ett eller annet vis endt opp i den moderne tid, alene. Han hadde dannet regjeringer med både fedre og senere deres barn. Dette skjedde på en tid der det ikke var vanlig å leve så lenge som en gjør i dag. Selv hans besøkende, Theodore Roosevelt var født 10 år etter Franz Joseph ble kronet.

Det verken Palmer eller Wheatcroft nevner rundt dette, er hva Steven Beller påpeker: Franz Joseph hadde ikke vært flink til å lære seg den gamle skolens lærdommer og han forsto heller ikke den nye skolens.³²⁵ Her kan man riktignok undre seg over hva som defineres som den gamle skolen. Snakket Franz Joseph om hans egen tid ved makten fra 1848 av? Eller var fokuset på at han var av Habsburgerblod og ætt; en gammel, dynastisk familie som lærte opp sine til å følge familiens stolte gang? Beller forstår det som om det er snakk om hans egen tid ved makten og støtter

---

³²² Sugar 1997:284.

³²³ Sked 1981:180.

³²⁴ Beller 1996:188.

³²⁵ Beller 1996:189.

opp sitt argument ved at som en keiser fra den gamle 1800-talls skolen, burde Franz Joseph ha lært at en ikke kunne behandle sitt rike som kun landområder lengre, men heller måtte snakke om befolkningen en regjerte over. At han ikke gjør dette, mener Beller kommer frem i sitatet fra to år senere i 1912: ”Jeg har ikke lyst på krig. Jeg har alltid hatt uflaks i kriger. Vi ville ha vunnet, men vi ville ha mistet provinser.”³²⁶

Sitatet fra 1912 nevner ingenting om hvor mange liv som ville gått tapt i krigene han mener de ville ha vunnet, noe som er usannsynlig med tanke på hvordan det sto til med dobbelmonarkiets militærvesen kun få år etter, i 1. Verdenskrig. Dets problemer med mangel på penger til opprustning etter årevis med utskiftninger av regjeringer som skulle ha kontrollert dette, er en annen sak.³²⁷ Poenget med at han nevner provinser som ville gått tapt, heller enn liv, mener Beller er grunnen til at han ikke hadde lært noe av den gamle skolens lærdommer heller.³²⁸ Utviklingen i Europa fra Den Franske Revolusjonen av og utover, dreide seg stadig mer om enkeltindividet og menneskets verdi. Både da, ved at den franske adelen fikk lide av folkets vrede, men også i de senere revolusjonene, hvor det var folkemassene som ønsket forandring, ikke bare en liten elite, burde monarkene i Europa ha lært hvor lenge en kunne ignorere sine undersåtter og deres behov.

Franz Joseph ble ikke oppdratt til å tenke slik. Dette må ikke glemmes. Han var overhodet i et dynasti og opplært til å være det. Hans forfedre styrte over Spania og Spansk-Amerika og de styrte over store deler av Europa. Hans farfar var den siste tyskromerske keiser. Franz Joseph var dynastiets etterkommer, og han hadde innen 1910 allerede mistet rikets innflytelse i Italia, samt Tyskland. Riket hadde blitt større ved at Bosnia-Herzegovina ble annektert, men dette virker det som om keiseren var den eneste som var fornøyd med, siden det hadde vært uroligheter på Balkan og dermed også i resten av riket siden tanken først kom opp.³²⁹ Det er nettopp det, keiseren var fornøyd med å få et større rike. Selv om forstørrelsen av riket ikke var forbundet med like mye heder som å ha de norditalienske områdene eller erkjennelsen av å være en tysk prins, så var det hans bidrag til familiens historie. Det er tvilsomt at Franz Joseph tenkte seg at hans rike ville splittes opp og avsluttes kun 2 år etter hans død. Dette til tross for en viss tilstedeværelse av pessimisme. Pessimismen lå allerede

---

³²⁶ Beller 1996:189.

³²⁷ Beller 1996:179.

³²⁸ Beller 1996:189.

³²⁹ Beller 1996:189.

tidlig over Habsburgerne, og Franz Joseph skrev allerede i 1866 til moren: ”En må bare motstå så lenge som mulig, gjøre ens plikt til det siste, og til slutt forsvinne med heder”³³⁰ Både hans testamente og hans barn skal ha hatt mistanker om at rikets slutt var nær og det var lagt planer om hvordan å takle dette.³³¹ Tidligere, ved Kronprins Rudolfs død i 1889 ser man at keiseren hadde jobbet for å motstå slutten. Hos Bled kommer det tydelig frem at Franz Joseph jobbet hardt og ivrig for at riket skulle være på sitt beste innen tiden kom da hans sønn skulle overta. Tanken på de neste tre arvingene³³², som ikke var av direkte blodslinje til ham, gledet ikke like mye.³³³

Var så Franz Joseph en keiser av den gamle skolen, som Steven Beller setter spørsmålsteget med? Han var nok mer en keiser av de gamle dynastiene som regjerte Europa i århundrer, heller enn at han hadde tatt innpå seg mye av de nyere tids tanker fra både slutten av 1700-tallet og fremover i tid. Som tidligere nevnt hadde hans mor mye å si for hans utdanning, og hun var selv opplært fra sin oppdragelse i Bayern hvordan arvinger av disse dynastiene skulle opplæres. Palmer nevner at til tross for mye sosial omveltning de siste 50 årene, var det lite forskjell på hva Franz Joseph ble undervist fra hva hans farfar fikk undervisning i hele 60 år tidligere, altså den gamle skolen.³³⁴ Ellers ser en også tegn på at Franz Joseph holdt seg til tradisjonene heller enn det nymoderne. Palmer nevner i sin bok at han som gutt fikk inn bildet om at den ideelle keiser var hans farfar, keiser Franz II, som hadde tilbrakt mye tid på sitt barnebarn før han døde da Franz Joseph var 5 år.³³⁵

Wheatcroft protesterer mot Palmers påstander om at Franz Joseph fikk samme oppdragelse som sin farfar. Han mener at Franz Joseph fikk en mindre opplyst utdanning enn farfaren på grunn av de sosiale omveltningene i Europa. Franz Joseph ble opplært til å være en keiser, ikke til å nyte Goethe.³³⁶ I følge Wheatcroft var det mye av morens innflytelse på erkehertugenes utdanning følge av hva hennes svigerfar, keiser Franz I hadde rådet henne om. Fokuset ble på språk og militærutdanning, to hovedområder Franz I selv hadde hatt stor nytte av.³³⁷ Hvor

---

³³⁰ Sked 1981:189.

³³¹ Sked 1981:189.

³³² Broren Karl Ludwig i 7 år til sin død, deretter hans sønn Franz Ferdinand til 1914 og til slutt nevø av Franz Ferdinand via broren Otto, keiser Karl som styrte riket dets to siste leveår. Keiser Karl var Franz Josephs grandnevø.

³³³ Bled 1994:251/252.

³³⁴ Palmer 1995:16.

³³⁵ Palmer 1995:15.

³³⁶ Wheatcroft 1996:258.

³³⁷ Wheatcroft 1996:258/259.

viktige disse områdene ble i et Europa hvor prioritene hadde endret seg, blir da en annen sak.

I et multinasjonalt rike som Østerrike-Ungarn var, burde språkfokuset han fikk i sin utdannelse ha kommet til nytte. Han kunne snakke til andre monarker, samt sine undersåtter på deres egne språk, og dermed virke nærmere dem og deres liv. Ved å fremstå som landsfaderen, ble han et viktig symbol på hva Østerrike-Ungarn var. Det er dermed ikke rart at han ble bindeleddet som holdt riket gående frem til etter hans død. Befolkningen var oppvokste med og opplærte til at Franz Joseph var keiseren. Både på skolen, via bilder, og ved det at det ikke var mye annet som var felles for alle sammen. Mangelen på andre bindeledd ville ha gjort det vanskelig i en situasjon hvor keiseren feilet. Som en ser i forhold til Franz Josephs egen popularitet, tok det flere år før han begynte å være populær blant befolkningen. Han fikk 68 år på å utvikle keiserrollen og folks forventinger i forhold til ham i den. Innen hans arving, Karl, skulle forsøke det samme i keiserstillingen, var riket i krig, nasjonalismen hadde fått utvikle seg til store deler av riket, massepolitikkens tidsalder var i gang, det hadde vært politisk kaos i årevis og de ulike nasjonalitetenes separatistbevegelser levde i beste velgående.

Militærutdannelsen til Franz Joseph hadde lært ham pliktfølelse, disiplin, orden og punktlighet. Når vi ser på keiserens hverdag, ser vi at alle disse punktene går igjen. Hans dag var oppdelt etter et system og avtaler gikk på minuttet. Han hadde disiplinen til å holde på den lange timeplanen dag etter dag og følte plikten til å utføre disse postene for å gjøre en best mulig jobb. Det er tvilsomt at alle audiensene var like gøy for en keiser som sies å ikke ha vært den mest pratesalige. Hans egen sønn beskriver ham som å ha unngått alle skikkelige samtaler og Palmer sier at han foretrakk småprat framfor alvorlige samtaler. Ei heller at det å sitte med en skrivepult dag inn og dag ut var like gøy, når hans hobby var noe så aktivt som det å være på jakt. Hans militærutdannelse og erfaringer fra 1848 endret også på hans syn på sin befolkning og hvorvidt de trengte enten kaoskontroll av en streng leder, eller grunnlovene de selv ønsket seg. Keiseren tviholdt på makten sin over militæret til den siste slutt og gjorde det til en viktig del av hierarkiet i riket. Hans gode forhold til militæret var ikke unikt kun for ham, men også for andre absolutistiske monarker i hans levetid.

Franz Josephs skeptiske holdning til moderne oppfinnelser, kan også ha hjulpet inntrykket om at han var en keiser av den gamle skolen. Selv om han selv ikke

benyttet seg av de moderne oppfinnelsene og virkemidlene, var han i følge Wheatcroft klar over at de fantes.³³⁸ Og hvorfor ville han ikke være det når han som keiser var på flere utstillinger og fremvisninger av nyskapende ting enn mange andre? Også der får vi inntrykket av at keiseren som en offentlig person var en annen mann enn han var privat. Selv om han støttet opp om vitenskapen offentlig, ved å møte opp på åpninger av utstillinger, betydde ikke det at det var virkemidler han planla å installere i sine egne palasser med det første. I 1873 var Østerrike-Ungarn verter for Verdensutstillingen, og som keiser ville Franz Joseph ha blitt vist rundt der. Verdensutstillingen som skulle ha vist på en spektakulær måte hvordan keiserriket fremdeles var en stormakt, endte opp som en fiasko. Wienerbørsen kollapset 8 dager etter åpningen. I tillegg traff en koleraepidemi byen den samme sommeren og krevde nesten 3000 ofre.³³⁹

Selv om Franz Joseph som overhodet av Habsburgerne og keiserkonge i dobbelmonarkiet var omringet av pomp og prakt hvor enn han dro, hadde hans egne værelser en helt annen standard. Igjen ser vi hvordan keiserrollen ble nettopp det. En rolle. Palmer forteller at keiserens ansvarsfølelse og selvdisciplin fikk ham til å holde fast på keiserrollen som var forventet av ham. At det fantes en indre overbevisning i Franz Joseph om at det å bli kronet ville kreve at han måtte kvitte seg med sin egen personlighet, i frykt for at følelser eller impulsive handlinger ville kunne ødelegge monarkiets heder og ære.³⁴⁰ Det er denne dedikasjonen til keiserrollen som utgjorde hvem Franz Joseph har blitt forstått som i sin samtid og ettertid, på godt og vondt. Om dette gjorde ham en keiser av den gamle skolen eller simpelthen hvilket som helst dedikert medlem av monarkiet blir en annen diskusjon.

Dynastiene og keiserrollen

Som selvproklamert keiser og barn av Den Franske Revolusjonen, steg Napoleon Bonaparte fra en adelig slekt på Corsica frem. Fichtner mener at det var Napoleon Bonaparte som startet nedgangen for de dynastiske familiene i Europa. Det at han, uten en lang og ærverdig familiehistorie bak seg, kunne bli keiser, hintet om noe nytt og ukjent. Selv om han ønsket å koble seg via ekteskap til Habsburgerne for å få legitimiteten han trengte som monark, viste Napoleon at det var mulig for hvem

---

³³⁸ Wheatcroft 1996:284.

³³⁹ Bled 1994:183.

³⁴⁰ Palmer 1995:19.

som helst. Dynastiene kunne ikke lenger overleve på kun tradisjoner og ære.³⁴¹ Habsburgernes hoff var bygget opp rundt noen av de strengeste inndelingene i Europa i forhold til hvem som var adelige nok til å få ta del. Hvis du kunne bevise at hele 8 generasjoner av både din fars og mors slekt hadde tilhørt høyadelen og ikke hadde begått noen store tabber, hadde du rett til å kalle deg høyadelig. Adelen som hadde sine penger og titler fra industrien fikk aldri innpass i Østerrike slik den gjorde i andre monarkier i Europa.³⁴² Det er dermed forståelig at med slike ordninger fastsatte, var det vanskelig, slik Fichtner mener, for Habsburgerne å forså at dynastiene ikke lenger var nødvendige for å styre riker. De fortsatte å anse riket sitt som en personlig eiendel til den siste slutt.³⁴³

En kan også se hvilken posisjon dynastiets ære hadde i Franz Josephs reaksjoner ved ekteskap som ikke holdt mål. Som dynastiets overhode, hadde han den siste bestemmelsesretten i hvordan ekteskap skulle håndteres. Hans nevø, Franz Ferdinand, ble offisielt arving i 1896. Det året døde Franz Josephs bror, Karl Ludwig av å ha drukket forurenset såkalt 'hellig vann' fra Jordanelven mens han var på pilegrimsferd dit.³⁴⁴ Få hadde egentlig trodd at Karl Ludwig kom til å overta etter Franz Joseph uansett. Ved kronprins Rudolfs selvmord ved Mayerling jakthytte i 1889, var onkelen, Karl Ludwig, 56 år. Da Franz Ferdinand, som arving, i 1900 giftet seg med grevinne Sophie Chotek(1868-1914), var det etter to år med krangler med Franz Joseph. Franz Joseph anså grevinnen til å være underdanig til rankene av både en erkehertug og ikke minst, arvingen til tronen. Til slutt godtok Franz Joseph ekteskapet, men bortsett fra å utebli fra feiringen, satte han strenge krav til det. Det skulle være et morganatisk ekteskap, med andre ord at deres barn ikke hadde arverett til riket. Grevinnen fikk ikke samme tittel eller viktighet som sin mann og kunne aldri bli keiserinne. Sophie, konen til rikets arving, fikk nå tittelen 'fyrstinne av Hohenberg', senere 'hertuginne av Hohenberg', begge titler som selv de yngste av Habsburger erkehertuginnene sto over i rang.³⁴⁵

Franz Joseph var med andre ord streng ikke bare i forhold til hoffet og adelen generelt når det gjaldt å opprettholde dynastiet og adelens høye stilling, men også for sin egen familie og arving. Han skal ha kommet bedre til overs med sin siste arving,

---

³⁴¹ Fichtner 1997:27.

³⁴² Winkelhofer 2010:104.

³⁴³ Fichtner 1997:vi.

³⁴⁴ Wheatcroft 1996:283.

³⁴⁵ Bled 1994:267-269.

keiser Karl og hans frue, keiserinne Zita av Bourbon-Parma(1892-1989). Det sies at Franz Joseph var litt lettet over at Franz Ferdinand ikke overtok tronen, selv om det involverte at han og konen ble skutt i Sarajevo.³⁴⁶ Zita hadde også den dynastiske bakgrunnen Franz Joseph ønsket for den fremtidige keiserinnestillingen. Lignende til hvordan hans egen sønn ble giftet til en belgisk prinsesse. Ut i fra dette kan vi lese at en Habsburgsk keiserstilling skulle være forbundet til de høyeste kongelige og adelige stillingene i Europa. Et annet krav for Habsburgerne var den katolske troen, slik som Hohenzollerne hadde protestantismen og Romanovene hadde den russiskortodokse.

Hvordan være skikket til en keiserrolle?

Det er nettopp det som blir poenget. Hva kreves egentlig av en keiser? Hvordan er noen skikket til rollen og andre ikke? Er noen virkelig skikket til å styre over flere millioner mennesker? Og i så tilfelle, hva skal være deres forutsetninger? Skal det gå i arv fra en fordums forfader som enten var taktisk eller stridsdyktig? Eller skal en keiser velges? Hvor lenge skal personen da sitte med rollen? For livet? For 2-5 år? Mellom myndighetsdagen og pensjonsalder? Habsburgernes arv kom fra taktiske ekteskap. Det finnes nok av skrekkehistorier i deres rekke som omhandler ekteskap mellom nære slektninger, men samtidig så holdt det også landområdene, og dermed makten i familien. Franz Joseph satt med sin makt i 68 påfølgende år fra det året han fylte 18. Hans arvinger fikk ikke overta makten, selv om han ved sin død som 86-åring var langt forbi normal pensjonsalder. At det var en 84-åring som underskrev dokumentet som førte til 1. Verdenskrig burde få folk til å undre. Var han ikke for gammel da til å sende sine soldater ut på slagmarken? Eller er alderen, siden han var klar i hodet helt til slutten, kun et tall? Et bevis på en erfaring de yngre ikke satt inne med?

Selv om det fantes flere andre med keisertitler i Europa i hans samtid, så var de alle titler som forsvant. Enten ved protester fra folket, slik som i Frankrike og Russland, eller ved en tapt krig som med Østerrike-Ungarn og Tyskland. Frankrike var først ute i 1870 med å kvitte seg med deres andre keiserdømme på 60 år. Som med revolusjonene på 1700- og 1800-tallet, begynte ofte disse ideene i Frankrike før resten av Europa fulgte etter. Forskjellen blir kanskje at de andre keiserdømmene hadde dynastiske bakgrunner, siden de varte frem til 1917/1918. Selv om europeerne

---

³⁴⁶ Bled 1994:306 og Beller 1996:213.

hadde sett franskmennene gjøre seg ferdig med sin keiser, varte det en stund før de absolutte dynastiene mistet sine keiserdømmer. Var det kun snakk om ventetid frem til resten av europeerne fulgte franskmennenes ideer? Holdt de Gudgitte keisertitlene troen til folket frem til etter en destruktiv krig/revolusjon? Eller hadde flertallet ikke problemer med hvem som satt med makten og hva han måtte komme på å kalle sin rolle?

Bortsett fra at Franz Joseph ikke ble valgt til stillingen for å sitte kun et par år, minner hans stilling om den amerikanske presidentstillingen i dag. Overhodet over en stor og multinasjonal befolkning. Franz Josephs stilling besto både av å være den offentlige personen som drar rundt i riket, hilser på folk, skaper velvilje rundt i riket, samt at han var personen som bestemte om riket var i krig eller ei. Han bestemte forholdet til andre land og hvordan ting burde styres innenriks også. Selv om det eksisterte ulike varianter av regjeringer og riksforsamlinger, hadde keiseren en viktig rolle gjennom alle de 68 årene. Han fikk gjerne ikke alltid viljen sin på grunn av omstendigheter som kriger, økonomiske problemer og komplikasjoner i riket, men det får heller ikke en amerikanske president.

Et spørsmål blir om Franz Joseph ville hatt mer hell i sin rolle som keiser hvis han hadde vært eldre innen han kom til makten. Amerikanerne, som et eksempel, har aldri hatt en president som var yngre enn 42 år.³⁴⁷ En person har dermed fått tid til å la skolelærdommen modne og funnet ut hvordan å styre en befolkning. Franz Joseph som 18-åring var myndig, han var utdannet spesielt til en absoluttistisk keiserrolle og omgitt av mer erfarne rådgivere. Keiseren selv hadde teorien, ikke praksisen. Han hadde ikke erfaringen statsmenn i dag har fra å stille til valg. Han arvet tittelen av en onkel som i 13 år hadde sittet på tronen, selv om han hadde store helseproblemer og ikke var egnet til å være leder og overhode. Sjansen for at hvem som helst ville egne seg bedre enn Ferdinand I, var dermed stor.

Det betyr uansett ikke at Franz Joseph var beredt på rollen som sto foran ham. Hans hopping fra grunnlov til grunnlov i begynnelsen, hans upopularitet blant befolkningen, hans kriger og alliansebråk med de andre europeiske maktene. Alt hendte de første årene på tronen. Det tok tid før hans omdømme som keiser ble positivt. Mot slutten fikk den militærelskende keiseren til og med kallenavnet

---

³⁴⁷ Theodore Roosevelt (nesten 43 år) som overtok etter mordet på William McKinley. John F. Kennedy var den yngste valgte presidenten (nesten 44 år).

'fredskeiseren'. Det blir gjort til et morsomt faktum av Beller at fredskeiseren var den samme personen som startet 1. Verdenskrig.³⁴⁸ Akkurat hvor de har fått denne tittelen fra, er det vanskeligere å skjønne. Etter tapet mot Prøysen i 1866, skal keiseren ha sagt:

”Når hele verden er mot deg og du ikke har noen venner, er det liten sjanse for at du kommer til å lykkes, men du må fremdeles gjøre det du kan, oppfylle dine plikter og, til slutt, trappe ned med ære.”³⁴⁹

Altså at en av og til måtte stille i kriger, om så bare for å beskytte ens rike og dynastis ære. Det virker også som når han valgte å ikke delta i kriger, var det av grunner som økonomi, allianser, eller tidsperspektiv. De senere årene startet han riktignok færre kriger, og siste del av 1800-tallet er kjent for å være en rolig periode. Generelt i Europa var det også få kriger disse årene. Kan dette da være grunnene til at han ble kalt fredskeiseren? Var det kanskje fordi han var en gammel og dermed også fredelig mann i forhold til de regjerende i de andre landene? Hadde de glemt hans fortid?

At Franz Joseph kun få år etter sin tronebestigelse gikk tilbake til absolutismen han hadde hatt sin utdanning og oppdragelse innen, er ikke rart. Han hadde aldri fått forsøke teorien som han hadde lært om det å være en absolutt keiser. Hvordan skulle han da plassere seg selv i en konstitusjonell keiserrolle som var den han måtte plutselig forholde seg til? Han hadde aldri sett Keiserdømmet Østerrike blitt styrt med grunnlov og var nå i rollen som keiser den som måtte tilpasse seg dette. Det er en del ansvar som legges på hans skuldre så tidlig. Hans ansvars- og pliktfølelse for riket og dynastiet må ha tynget ham i de mer kompliserte periodene. Men er pliktfølelse nok for å være en god keiser for over 50 millioner mennesker? Beller mener bastant nei. Han beskriver Franz Josephs styringsmåte som keiser slik:

”Han styrte, uheldigvis, uten mye fantasi, men med en fastlåst holdning til både sine egne privilegier og sitt dynastis privilegier. Han holdt seg til det han hadde mest kjennskap til, som var en verden med storslått stormaktspolitikk, og militære manøvere og parader, men dette holdt ikke i 1900.”³⁵⁰

Beller vedgår at Franz Joseph også hadde sine positive sider. Han forbedret seg i løpet av årene, han beskyttet sine jødiske undersåtter, og han skal ha vist at han

---

³⁴⁸ Beller 1996:205.

³⁴⁹ Beller 1996:219.

³⁵⁰ Beller 1996:229/230.

hadde forståelse for kompleksiteten av det multinasjonale riket. Beller fortsetter dermed, brått:

”Men det å være grei er ikke nok til å *styre* et multinasjonalt rike. Det kan være at problemene var, som problemene med Jugoslavia antyder, uløselige, og at selv om de ikke hadde vært det, ville det ha krevd et geni for å finne ut av dem, og en kan ikke skylde på Franz Joseph for at han ikke var et geni. Allikevel var det han som insisterte på å skulle forbli overhodet over Habsburgerstaten, og det var hans valg av menn og politikk som ledet til kollapsen i 1918. Hvis problemene var nær uløselige, så hjalp ikke Franz Joseph til å løse dem. Det sies av og til at Franz Josephs tragedie var at han satt for lenge med den østerrikske keisertronen. Hans virkelige tragedie var at han i det hele tatt var keiser.”³⁵¹

Beller mener at Habsburgerne, og der spesielt deres keiser, burde holdes ansvarlige for problemene Østerrike-Ungarn led av. Han sier at riket hadde alle forutsetninger for å være et godt fungerende, multinasjonalt rike i Sentral-Europa. Problemet var at Habsburgerne skapte en stat med store nasjonale problemer som hadde et ufunksjonelt politisk system og resultatet ble at de startet en verdenskrig. Beller innrømmer allikevel at det er usannsynlig at det ville ha vært samlet et stort sentraleuropeisk rike uten Habsburgernes innflytelse. Ei heller at det finnes et politisk system som ville ha fungert bra i forhold til områdets store etniske og nasjonale forskjeller.³⁵²

Et relevant spørsmål blir da, hvem ville ha vært egnet i keiserrollen hvis Beller mener at Franz Joseph aldri burde blitt keiser? Som privatperson finnes det ikke tvil, etter å ha sett på kildene, at Franz Joseph ville levd et lykkeligere liv hvis han ikke var fastlåst i pliktrollen som keiser. Han ville ha hatt mer tid til kone og barn og kunne hatt et mer avslappet forhold til resten av sin familie. Hans nære familie hadde trolig ikke lidd av de samme tragediene hvis de ikke hadde vært i den utsatte posisjonen de var. Han kunne ha vært omringet av familiemedlemmer heller enn ensomheten. Som man ser fra hans egne rom på palassene, var heller ikke hans personlige smak på nivåer med hvilken pomp og prakt som en Habsburgerkeiser skulle være omringet av. Militærinteressert kunne han ha vært uten å skulle være den som skulle vinne eller tape krigene.

---

³⁵¹ Beller 1996:230.

³⁵² Beller 1996:228.

Ville Beller ha foretrukket hvis Ferdinand I fortsatte sin keiserlige karriere? Keiserfamilien måtte bare i løpet av 1848 flykte fra Wien to ganger, i frykt for deres egne sikkerhet mot folkemengdene med tanke på hvordan det gikk for det franske kongehuset ved revolusjonen av 1789. Skjønt, Ferdinand kunne ha vært stå og fortsatt som keiser uansett, selv om hans sykdommer plaget han så mye at han måtte ha et spesielt keiserråd for å få gjort alt arbeidet. Kanskje Beller hadde likt Franz Josefs innsats bedre hvis også han hadde støttet seg til et slikt råd? At ikke alt sto på den ene mannens holdninger, men heller til flere. I motsetning til mange andre statlige overhoder var Franz Joseph uansett utdannet til en keiserrolle, selv om det ikke var den keiserrollen han skulle få benytte gjennom store deler av sin styringstid. Han hadde en fordel med sine språkkunnskaper og at han var disiplinert nok til å kunne jobbe så lange dager som han gjorde. Han kan ikke betegnes som en lat monark som levde sitt liv i sus og dus. Franz Joseph behandlet keiserstillingen som en president ville ha gjort i dag. Som en arbeidsstilling som krevde alt. Forskjellen blir lengden på ansettelsen.

Spørsmålet ligger da i om en av hans andre slektninger ville ha passet bedre til jobben, eller om dynastiet ikke skulle ha vært ansvarlige for ledelsen av riket. Om en annen ville ha passet bedre er umulig å si uten å ha sett dem i rollen. Franz Josefs yngre bror, Maximilian fikk prøve seg som meksikansk keiser. Problemet blir å sammenlikne en nyskapt keiserrolle i en ny verdensdel mot en gammel og etablert keiserrolle i et område av Europa, hvis historie går langt tilbake. Samtidig, hvis Maximilian skulle bli østerriksk keiser, ville Franz Joseph ha vært forbigått i arverekkefølgen. I 1848 var Franz Joseph myndig, det var ikke lillebroren. Franz Joseph hadde ingen sykdommer eller helsemessige hindringer som skulle tilsi at han burde forbigås. Moren hadde i tillegg passet på å holde ham unna konflikter ved revolusjonene, samt å gjort ham kjent gjennom å ha portretter distribuert rundt i keiserriket. Det var ingenting som synlig talte i mot at Franz Joseph ikke kom til å gjøre seg bra i rollen som Habsburgerkeiser. Så hvorfor ville da også han vært forbigått i arverekkefølgen slik at nestemann skulle få prøvd seg i rollen?

Hvis revolusjonenes år hadde ført til at keiserdømmet ble avviklet og styringen av riket gikk over til en annen styringsform, kan ting ha endt annerledes enn hva det gjorde. En ny leder hvert 4. år som kunne ha motvirket de dårlige avgjørelsene den forrige lederen måtte ha gjort. En utjevne faktor. Hvis det hadde fungert. Det var et rike uten bakgrunn fra demokratisk tankegang. Uten allmenn

stemmerett for menn og på den tiden var også store deler av riket fremdeles ruralt og påvirket av Robotsystemet. Det var ikke en ideell plass å forsøke radikale endringer. Kanskje forsiktige skritt mot et demokrati, men hvem vet hvilken type ledere som ville ha overtatt etter Habsburgerne? I Frankrike på samme tiden, begikk Napoleon III statskupp da han hadde satt sin periode som president. At en statsleder ikke skulle få sitte i ubestemt mengde tid, var på dette tidspunktet uvanlig i Europa. Hvordan dette ville ha fungert i Habsburgernes arverike blir spekulasjon, men sjansen er stor for at også en nyopprettet republikk ville ha hatt liknende problemer med de 11 folkegruppene som utover den påfølgende tiden oppdaget sin nasjonale arv gjennom nasjonalismen.

Keiserne som forsvant

I dag er det ofte Franz Joseph vi tenker tilbake på når en skal forestille seg en keiser i Europa. Han døde 21. november 1916, midt under 1. Verdenskrig, og riket han hadde jobbet for å bevare gjennom hele sin keiserkarriere, ble arvet av Karl og Zita. 11. november 1918 trakk de seg tilbake og flyktet til Sveits. Riket ble splittet opp i 7 uavhengige land: Tsjekkoslovakia, Polen, Italia, Romania, (det fremtidige) Jugoslavia, (et innskrenket) Ungarn og Østerrike. Østerrike ble omgjort til republikk og medlemmer av Habsburgerdynastiet ble landsforvist med mindre de sverget ved den. Keiser Karl døde i 1922. Hans sønn og arving, Otto(1912-) overtok ikke keisertittelen, selv om han ble overhode over Habsburgdynastiet.

Som tidligere sett, var ikke Østerrike-Ungarn det eneste landet som gikk fra keiserdømmet. Ingen av de europeiske keiserdømmene varte lenge inn på 1900-tallet. Selv den indiske keisertittelen som den britiske kongen satt med, varte bare frem til 1947 da India ble selvstendig. Siden vi vet i dag at de finnes flere kongedømmer fremdeles i Europa, er det grunn til å lure på hvorfor de overlevde hvis det ikke var en fremtid for keiserdømmene. Hvis en i dag ser på kongedømmene i Europa, altså: Storbritannia, Nederland, Belgia, Danmark, Norge, Sverige og Spania, har de alle gjennomgått en forvandling fra hva et monarki tidligere var. Ingen av dem er å anse som absolutte. Ingen av dem har mye makt, deres makt er stort sett av det symbolske slaget. Selv om deres familier stammer fra de gamle dynastiene i Europa og en del gamle skikker fremdeles viser igjen, moderniseres også kongerikene med tiden. Noe en ser ved at arvingene ikke lenger behøver å gifte seg innen sin egen rang. I dag er

det kun Belgias tronefølger som er gift med en representant fra adelen og selv der er det snakk om en lite betydningsfull tittel. Stadig flere av kongedømmene har også endret på sine arveregler, slik at døtre kan arve tronen, selv om det finnes en yngre bror. Kongefamiliene har blitt en del av den nasjonale oppfattelsen. De har greid å bli nasjonale symboler, heller enn å være europeiske, overnasjonale godseiere. Ved å bli konstitusjonelle, har deres roller endret seg fra å være aktuelle og mektige, til å bli symbolske. Hvor Franz Joseph satt dag etter dag og jobbet for å få riket til å fungere, samtidig som han skulle vise igjen på et godt vis som folkets keiser og monark, sitter monarkene i Europa i dag igjen med den siste delen av rollen. Den symbolske som skal representere landet på best mulig vis.

Det hele gir samtidig et litt skjevt bilde. Det virker som om hvor keiserdømmene feilet og forsvant fordi de ikke greide å fornye seg, så lyktes alle kongedømmene å moderniseres og dermed forble de en del av den videre historien i Europa. Alle kongedømmene greide ikke overgangen inn i den nye tiden. Tenk på hvor mange kongedømmer det fantes i tidligere Tyskland, et land som nå er en parlamentarisk republikk. Heller ikke Frankrike med sine lange kongerekker sitter i dag med et monarki. Italias mange småriker, Hellas, Portugal, Romania, Ungarn – selv Jugoslavia var et monarki frem til slutten av 2. Verdenskrig. Poenget blir dermed mer at det var noen monarkier som greide overgangen. Ikke på langt nær alle og ingen av keiserdømmene. Det kan selvfølgelig være at hvis det hadde vært flere keiserdømmer i Europa, så hadde noen av dem overlevd. I det store og det hele, virker det uansett som om også keiserdømmene måtte ha endret sine holdninger i møtet med det moderne Europa, slik de overlevende kongedømmene har gjort.

Franz Joseph i sitt rike forlot aldri maktrollen keisertittelen gav ham eller arbeidet som fulgte med ansvaret. Han ble aldri kun den symbolske keiseren, og han gjorde det dermed også vanskelig for sin arving. En arving som kom til et system bygget rundt at han selv som keiser skulle ordne opp, mens det samtidig foregikk en verdenskrig hans rike var involvert i. En keiserrolle hvor han skulle være en utøvende politiker med dynastisk bakgrunn og forpliktelser. Det er der Franz Josephs keiserrolle skiller seg fra 1900-tallets maktpolitikere. De kom fra intet. Han kom belastet med omkring 900 år med historie som han skulle representere på en verdig måte. Var Franz Josephs keiserrolle dermed en ny monarkrolle i forhold til tidligere, siden den måtte omgås de nye aspektene samtidig som den skulle holde på fortidens høytidlighet?

Det er tvilsomt at alle monarker gjennom historien har hatt hans arbeidsmoral og byråkratiske fremgangsmåte. Når en tenker på en monark, er det ikke en mann som sitter bak et skrivebord store deler av dagen en tenker på. Samtidig så har monarker i tidligere tider hatt en del mer avgjørelser å gjennomføre enn monarkene i dagens Europa har. Franz Joseph var keiser i en tid hvor fotografering og filming kom til, slik at han ble utsatt for en grundigere dokumentering av hans vesen enn mange av de tidligere monarkene som kun hadde malerier til å dokumentere deres utseende og budskap. Han måtte også forholde seg til nye tanker og ideer som hans forgjengere slapp unna, slik som nasjonalisme, liberalisme og konstitusjonalisme, for å nevne noen. Det parlamentariske systemet ble videreutviklet på hans tid og massepolitikken som fulgte med det, ble han ved sin hindring av Karl Lueger ansett for å stå uforenelig med. Sant nok, så hadde også monarker i Europas tidligere dager hatt nye tanker de måtte hanske med. For eksempel reformasjonen som skapte bølger i Europa i lang tid etterpå.

Konklusjon

Hvordan passet keiser Franz Joseph I inn i rollen hans samtid trengte når hans ideelle keiserrolle var basert på fortidens krav? Det var problemstillingen som ble satt for oppgaven i begynnelsen. Problemstillingen forutsetter enkelte ting. Den går ut ifra at Franz Joseph sitt forhold til sin keiserrolle baserte seg på fortidens krav og at det muligens fantes et kollisjonsmoment mellom samtid og fortid i den forbindelse. Keisertittelen trekkes i Europa tilbake til Romerriket. Habsburgerne hadde en lang historie i Europa, og Franz Joseph som deres etterkommer, var og følte seg pliktig til å hedre dette gamle familiedynastiet. Han skal selv ha sett på sin farfar, keiser Franz II/I som sin ideelle keiser, og hans utdannelse ble planlagt av farfaren og moren, som begge kom fra dynastiske bakgrunner. Franz Joseph sin keiserrolle ble basert på fortidens krav. Selv om keiserrollen i seg selv kan påstås å være både en gammel innretning og en nyere en, siden det var flere som først prøvde seg på 1800-tallet med keiserdømmer, var Franz Joseph sin ikke en nyoppfunnet tittel. Hadde ikke Det Hellig Tyskromerske Riket blitt oppløst i 1806 og delvis erstattet av Det Østerrikske Keiserdømmet fra 1804 av, så ville sannsynligvis Franz Joseph vært tyskromersk keiser over det i stedet for, eller muligens også dobbelkeiser.

Poenget med at problemstillingen legger opp til at det er et kollisjonsmoment mellom hans samtid og fortiden er forventet. Det er ikke uvanlig at gammel og ny tid har dette. Nye tider bringer ofte motreformer som reaksjoner på tidligere reformer. Hos Franz Joseph kommer dette i 1848 da folket krever en grunnlov og dermed et konstitusjonelt styre. Dette var etter år med absolutisme. Det at Franz Joseph da, få år etter revolusjonene igjen bringer tilbake absolutismen, viser hvordan motreformer fungerer. Spørsmålet blir da om en keiserrolle basert på gamle verdier kan fungere i et samfunn som har utviklet seg siden de gamle verdiene ble først tilpasset samfunnet.

Dynastitanken var en fra Europas fortid. Det var Habsburgernes arverekkefølge og situasjonen i riket som førte til at Franz Joseph kunne bli keiser i 1848. Hans forhold til dynastiet førte også til enkelte av kjernetrekkene hans som keiser. Franz Joseph var som keiser overhodet over dynastiet som hadde lært ham opp i ansvarsfølelse og moral. Hans religiøsitet og forståelse av seg selv i historien, kom også fra dynastiet. Det påpekes ofte at Habsburgerne fortsatte å anse sitt rike som landområder på samme måte som de ville ha gjort som føydale konger i middelalderen. Når Franz Joseph da vokste opp i en familie og i et miljø som fremdeles på 1800-tallet oppførte seg som de ville ha gjort århundrer tidligere, kan vi godt si at hans inntrykk av hvordan en keiserrolle skulle behandles, var fra fortidens krav til rollen.

Men behøvdes disse samme kravene fra fortiden også i hans samtid? Siden hans samtid i denne sammenheng dreier seg om 68 år, blir det en problematisk ting å vurdere. For å sette det inn i perspektiv: både Norge og Europa har endret seg på alle plan fra 1943 og frem til i dag i 2011. Habsburgerriket endret seg også grundig i løpet av 68 år. De hadde både økonomisk oppgang og kriser. Folket ble mer bevisste på seg selv og sin kultur. Landet utviklet seg fra middelalderske ordninger med Robot-systemet til å bli delvis industrialisert. De gikk fra en revolusjon og endte opp i en verdensomspennende krig, samtidig som de var innom flere konflikter underveis. Midt opp i alt som skjedde, så ser vi også at det var keiseren som ble det felles samlingsleddet for befolkningen.

For riket sin fortsettelse i ettertiden, burde det ha vært flere samlingspunkter enn én mann, men det at han holdt kontrollen over 68 år, må også ha skapt en tiltro til ham og en viss stabilitet. Med alle de politiske endringene og forskjellige hendelsene som forekom, kan riket umulig ha vært opplevd som fullstendig stabilt. Samtidig, så forble keiseren en person som en vokste opp med, og som fremdeles var til stede

gjennom store deler av ens liv. På en måte kan det dermed ha vært en positiv ting at det var én person som holdt riket sammenknyttet i alle årene. En mann som satt ansvarlig på toppen. De hadde Franz Joseph til å forholde seg til og visste dermed hva de hadde. Både på godt og på vondt. Siden det var sånn situasjonen ble, er det vanskelig å si om den hadde vært bedre om det hadde vært en annen person med makten. Hvilke kvalifikasjoner hadde den personen hatt? Ville han ha gjort alt rett, hvor Franz Joseph feilet? Det er tvilsomt, men det hadde nok vært forskjeller på hva som ble gjennomført og hvordan. Hvem ville han ha vært støttet av i et rike med 11 nasjonaliteter? Hvilke land ville han ha vært allierte med og til hvilke tider? Ville en annen leder også ha mistet de norditalienske provinsene? Ville han ha annektert Bosnia-Herzegovina? Ville Tyskland og Italia ha greid å dannes som nasjonalstater på samme måte hvis Østerrike ikke hadde vært Østerrike? Hvor mange ulike ledere ville det ha vært i løpet av de 68 årene som representerer Franz Josephs tid?

Hvordan keiseren passet i sin samtid blir også en vurderingssak ut ifra hvilket synspunkt. Jødene som fikk flere muligheter og friheter i riket under Franz Joseph, fikk under ham muligheten til bedre liv. Det er tvilsomt at de ville synes han var malplassert i keiserrollen. Ungarerne ønsket andre ting ut av keiser-/kongerollen enn andre nasjonaliteter, noe Franz Joseph også etter hvert ga dem muligheter til etter Kompromisset. Nasjonalitetene hadde ulike behov de skulle få dekket av keiserrollen. Det samme hadde samfunnssklassene. Landene ellers i Europa hadde også sine egne foretrukne holdninger med hvordan de ønsket seg en østerriksk leder, noe en ser ved Krimkrigen der ingen var fornøyde med hva Franz Joseph gjorde/ikke gjorde. Med så mange ulike parter for å få et komplett bilde av akkurat hva samtiden trengte fra en keiser av dette riket, kan det hende at det aldri blir enighet om Franz Joseph var en god eller dårlig keiser for riket på det tidspunktet han regjerte. Nostalgien en ser i Wien, henter om positive følelser. De generelle historieverkene er mer negativt innstilte.

Med sin opplæring fra fortidens krav, hadde han vært bedre stilt som keiser, hvis ikke nasjonalismen hadde kommet til riket og utbredt seg slik den gjorde. Keisertradisjonene fra tidligere var vante til å styre over overnasjonale, europeiske imperier. Det at nasjonalismen spredde seg, kunne Franz Joseph ikke ha hindret. Nasjonalismen tok med seg en forståelse til folket av at de var forskjellige og at de burde holde seg til deres egne. Å lede en gruppe mennesker, uavhengig av størrelse, som innser noe slikt, ville ha vært en vanskelig oppgave om han så var aldri så

tilpasset til sin samtid. Uansett hvor mye støtte keiseren så ga eller ikke ga til deres nasjonale identitetsforståelse, så ville det ikke være til han eller hans nærmestes fordel. Følte folket seg oversett og ignorert, ville de forsøke å bryte ut, eller opp riket. Hvis han støttet for mange av folkegruppene, ville de gjøre det samme. Det var en situasjon som var vanskelig å gjøre rett i, og Franz Joseph vil alltid bli dømt i historien for nettopp dette.

Mener jeg at Franz Joseph passet inn i keiserrollen som behøvdes? Nei, han var ikke beredt på hva keiserrollen på slutten av 1800-tallet ville kreve av ham når han overtok som 18-åring. Hans utdannelse var ikke nøytral nok til å få et greit samarbeid med nye krefter eller å akseptere at nye tankemåter som ikke var til dynastiets fordel, spredte seg. Hans personlige liv var for kaotisk og tragisk. Pliktfølelsen ved å være keiser ble for stor for en mann å bære samtidig som han slet med privatlivet. Han var for fokusert på dynastiets ære heller enn å fokusere på folkets beste, slik som det var vanligere å gjøre i tidligere tider. Hans personlige fordommer og holdninger til hva en keiser burde ha makt og mulighet til, hindret ham i å gjennomføre overgangen monarkiet ville behøvd, skulle det ha overlevd i et moderne Europa, hvis en ser på de kongehusene som gjenstår i dag. Nasjonaliserte, symbolske og konstitusjonelle kongedømmer i en helt ny situasjon for monarker i forhold til hvordan deres roller var så sent som på Franz Josephs tid.

Nei, Franz Josephs fortidsinspirerte keiserrolle var utdatert innen 1848 kom, kanskje til og med så tidlig som før Den Franske Revolusjonen og Napoleonstiden. Tidspunkter i historien hvor både synet på monarker, adelige og dynastier endret seg for europeerne. Han var keiser på overtid, men det var han ikke alene om i Europa. Det utrolige er at han greide å holde riket gående i 68 år. Selv om han gjerne ikke var den ideelle til keiserrollen, så var han heller ikke den verste som kunne ha satt med makten. Det er snakk om en mann som ofret sitt personlige liv og familie, som jobbet fra halv fire av hver morgen og som gjorde sitt beste ut i fra egne synspunkter og muligheter. Det at han var feil til keiserrollen har heller mer å si om rollen. Det er tvilsomt at noen ville ha passet godt inn i rollen, Habsburgerkeiser eller ikke.

Referanser

Bøker:

Beller, Steven: *Profiles in Power - Francis Joseph* (Addison Wesley Longman, London, 1996).

Bled, Jean-Paul: *Franz Joseph* (Blackwell Publishers, Oxford, 1994), først utgitt på fransk i 1987, oversatt til engelsk ved Teresa Bridgeman i 1992.

Cachée, Joseph og Praschl-Bichler, Gabriele: *”Sie haben’s gut, Sie können ins Kafeehaus gehen!” – Kaiser Franz Joseph ganz privat* (Amalthea, Wien, 1994).

Carr, William: *A History of Germany* (Hodder Arnold, London, 1991) fjerde utgave.

Cole, Laurence og Unowsky, Daniel L. (red.): *The Limits of Loyalty - Imperial Symbolism, Popular Allegiances, and State Patriotism in the Late Habsburg Monarchy* (Berghahn Books, New York, 2007).

Corti, Egon Caesar Conte: *En keiserinnes skjebne – Elisabeth av Østerrike-Ungarn* (Nasjonalforlaget, Oslo, 1935) oversatt til norsk ved Morten Ringard, originalutgaven kom i 1934.

Corti, Egon Caesar Conte: *En keisers tragedie – Maximilian av Mexico* (Nasjonalforlaget, Oslo, 1936) oversatt til norsk av Leif Scheen, originalutgaven kom i 1933.

Corti, Egon Caesar Conte og Sokol, Hans: *Franz Joseph – Im Abendglanz einer Epoche* (Verlag Styria, Wien, 1990) 6. utgave, første utgave kom i 1960.

Fichtner, Paula Sutter: *The Habsburg Empire: From Dynasticism to Multinationalism* (Krieger Publishing Company, Malabar, Florida, 1997).

Fichtner, Paula Sutter: *The Habsburg Monarchy, 1490-1848* (Palgrave Macmillan, New York, 2003).

Fuglestad, Finn: *Fra Svartedauden til Wienerkongressen* (Cappelen, Oslo, 2006) andre utgave, andre opplag.

Herre, Franz: *Kaiser Franz Joseph von Österreich – sein Leben – seine Zeit* (Kiepenheuer & Witsch, Köln, 1978)

Janetschek, Ottokar: *Kaiser Franz Joseph – Schicksale und Tragödien aus der guten alten Zeit* (Amalthea Verlag, Wien, 1952) første utgave i 1949.

Janik, Allan og Toulmin, Stephen: *Wittgenstein's Vienna* (Touchstone, New York, 1973).

Kiste, John van der: *Crowns in a changing world – The British and European Monarchies – 1901-36* (Sutton Publishing, Gloucestershire, 2003), første utgave kom i 1993.

Koppensteiner, Jürgen: *Österreich - Ein landeskundliches Lesebuch* (Verlag Für Deutsch, München, 1983).

Kjeldstadli, Knut: *Fortida er ikke hva den en gang var: en innføring i historiefaget* (Universitetsforlaget, Oslo, 1999) andre utgave.

Margutti, Albert, Freiherr von: *Kaiser Franz Joseph I. und sein Hof – Erinnerungen und Schilderungen aus den nachgelassenen Papieren eines persönlichen Ratgebers* (Paul Zsolnay Verlag, Wien, 1984) boken er skrevet av 'anonymus', men identifisert til å være Margutti, den er oversatt til tysk og utgitt av dr. Joseph Schneider.

Merriman, John: *A History of Modern Europe – From the Renaissance to the Present* (W.W. Norton & Company, New York, 2004) andre utgave, første utgave kom i 1996.

Meyer, Jørgen Christian med Nielsen, T. Bekker og Mæhle, I. Brandvik: *Antikkens historie – høvdingdømme, bystat, imperium* (Cappelen, Oslo, 2006) andre utgave, tredje opplag, oversatt av Herrman, Bjørn Alex.

Niederle, Helmuth A.: *"Es war sehr schön, es hat mich sehr gefreut" - Kaiser Franz Joseph und seine Untertanen* (Österreichischer Bundesverlag, Wien, 1987).

Palmer, Alan: *Twilight of the Habsburgs - The life and times of Emperor Francis Joseph* (Atlantic Monthly Press, New York, 1995), første utgave fra 1994.

Redlich, Joseph: *Kaiser Franz Joseph von Österreich – eine Biographie* (Verlag für Kulturpolitik, Berlin, 1928).

Rieder, Heinz: *Kaiser Franz Joseph – Anekdoten* (Styria, Graz, 1979).

Rienecker, Lotte og Jørgensen, Peter Stray: *Den gode opgave* (Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg, 2005), tredje utgave.

Sked, Alan: "Historians, the nationality question, and the downfall of the Habsburg empire", *Transactions of the Royal Historical Society – fifth series – volume 31* (Offices of the Royal Historical Society, London, 1981) artikkelen fra 13. september 1980.

Sked, Alan: *The Decline & Fall of the Habsburg Empire 1815-1918* (Longman Group, London, 1989).

Steed, H.W.: *The Habsburg Monarchy* (Fertig, New York, 1969) andre utgave, andre opplag, førsteutgaven kom i 1914.

Sugar, Peter F.: *Nationality and Society in Habsburg and Ottoman Europe* (Variorum, Aldershot, 1997).

Taylor, Alan John Percivale: *The Habsburg Monarchy - 1809-1918* (Penguin Books, London, 1990), første utgave 1948.

Trost, Ernst: *Franz Joseph I. – von Gottes Gnaden - Kaiser von Österreich-Apotolischer König von Ungarn etc. etc.* (Verlag Fritz Molden, Wien, 1980).

Unterreiner, Katrin: *Kaiser Franz Joseph 1830-1916 – Mythos und Wahrheit* (Christian Brandstätter Verlag, Wien, 2006).

Wall, Annie: *Kaiser Franz Joseph in memoriam* (Kirste & Sieberth's Buchdruckerei, Kristiania, 1917).

Wawro, Geoffrey, Dr.: *Historisk atlas – en komplett verdenshistorie* (Spektrum forlag, Oslo, 2009) oversatt til norsk ved Bielenberg, Fosse og Kaldhol, originalen kom i 2008.

Wheatcroft, Andrew: *Enemy at the gate – Habsburgs, Ottomans and the Battle for Europe* (Basic Books, New York, 2008).

Wheatcroft, Andrew: *The Habsburgs - Embodying Empire* (Penguin Books, London, 1996).

Winkelhofer, Martina: *Der Alltag des Kaisers – Franz Joseph und sein Hof* (Haymon, Wien, 2010) andre utgave.

Brevsamlinger:

Hamann, Brigitte: *Meine liebe, gute Freundin! – Die Briefe Kaiser Franz Josephs an Katharina Scratt, aus der Besitz der Österreichischen Nationalbibliothek* (Ueberreuter, Wien, 1992).

Nostitz-Rieneck, Georg: *Briefe Kaiser Franz Josephs an Kaiserin Elisabeth – 1859-1898* (Verlag Herold, Wien, 1966) bind I og bind II.

Weissensteiner, Friedrich: *Lieber Rudolf – Briefe von Kaiser Franz Joseph und Elisabeth an ihren Sohn* (Ueberreuter, Wien, 1991).

Artikler:

Isaksen, Torbjørn Røe: De liberales Europa. *Aftenposten*, 6. mars 2011.

Funnet på <http://www.aftenposten.no/> den 7. mars 2011.

Matlary, Janne Haaland: Historie på liv og død. *Aftenposten*, 23. januar 2011, funnet på <http://www.aftenposten.no/> den 7. mars 2011.

Schama, Simon: Dynastic lessons from the familiar Windsor flourish. *Financial Times*, 30. april/1. mai 2011, side 7.

Støre, Jonas Gahr: Vårt nye nærområde. *Aftenposten*, 13. februar 2011, funnet på <http://www.aftenposten.no/> den 13. april 2011.

Åmås, Knut Olav: Det glemte Europa. *Aftenposten*, 20. desember 2010, funnet på <http://www.aftenposten.no/> den 7. mars 2011.

Åmås, Knut Olav: Den siste habsburger. *Aftenposten*, 2. februar 2011, funnet på <http://www.aftenposten.no/> den 7. mars 2011.

Filmer og tv-serier:

Lissi und der wilde Kaiser (2007), for Constantin Film, produsert av Michael Herbig, animert tegnefilm, komedie, basert på de gamle Sissi-filmene.

Sissi – Schicksalsjahre einer Kaiserin, (1955), for Ufa-Filmverleih, produsert av Ernst Marischka, med Romy Schneider som Sisi.

Miniserie: The Crown Prince – The son of Sissi, (2006) for Bridge Pictures, produsert av Robert Dornheim, med Max von Thun som Rudolf.

Treasure! The Habsburg family jewels, for History International Channel, produsert av Jim Lindsay, fortalt av Stuart Nelson, historisk konsulent ved Dr. Geza von Habsburg, fra 2001.

Internettsteder:

Bhatti, Nayna (2011) *Dr. Alan Sked, Senior Lecturer International History* lokalisert 9. mars 2011 på Verdensveven:

<http://worldhistory.columbia.edu/content/dr-alan-sked-senior-lecturer-international-history>

BiblioMonde (2006) *Jean-Paul Bled* lokalisert 5. mars 2011 på Verdensveven:

<http://www.bibliomonde.com/auteur/jean-paul-bled-328.html>

Cahoon, Ben (2000) *Austria* lokalisert 1. april 2011 på Verdensveven:

<http://www.worldstatesmen.org/Austria.html>

Danskekonger.dk (1. mars 2003) *Danmarks Riges Grundlov af 5. juni 1849* lokalisert 20. april 2011 på Verdensveven:

<http://www.danskekonger.dk/biografi/andre/grundloven.html>

Dictionary.com (2011) *Robot* lokalisert 8. februar 2011 på Verdensveven:

<http://dictionary.reference.com/browse/robot>

Encyclopedia Britannica: "Joseph Redlich", (Encyclopedia Britannica, oppdatert 2011). Lokalisert 9. mars 2011 på Verdensveven:

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/494721/Joseph-Redlich>

Harper, Douglas (2010) *Archduke* lokalisert 1. mars 2011 på Verdensveven:

<http://www.etymonline.com/index.php?search=archduke&searchmode=none>

Hayes, Brian J. (oktober 2002) *A.J.P. Taylor - revisionism The Origins of the Second World War* lokalisert 7. mars 2011 på Verdensveven:

http://www.age-of-the-sage.org/history/historian/A_J_P_Taylor.html

Intelligence² (2011) *Andrew Wheatcroft* lokalisert 5. mars 2011 på Verdensveven: <http://www.intelligencesquared.com/people/w/andrew-wheatcroft>

Meagher, Jennifer (oktober 2001) *The Holy Roman Empire and the Habsburgs, 1400–1600* lokalisert 7. oktober 2010 på Verdensveven:

http://www.metmuseum.org/toah/hd/habs/hd_habs.htm

Mongabay (desember 1993) *Austria- the Failure of Neoabsolutism* lokalisert 15. april 2011 på Verdensveven: http://www.mongabay.com/history/austria/austria-the_failure_of_neoabsolutism.html

Munzinger Archiv GmbH (16. november 1953) *Egon Cäsar Conte Corti* lokalisert 8. mars 2011 på Verdensveven:

<http://www.munzinger.de/search/portrait/Egon+Cäsar+Conte+Corti/0/4427.html>

Russell, Judith (22. april 2008) *Is Europe good for the Jews? Jews and the pluralist tradition in historical perspective* lokalisert 6. mars 2011 på Verdensveven:

<http://www.jpr.org.uk/news/archive/detail.php?id=97>

Sørensen, Janus Benn og Bregnsbo, Michael (11. april 2011) *Tidlig enevælde* lokalisert 20. april 2011 på Verdensveven:

http://www.danskhistorie.dk/tidsperioder/tidlig_enevaelde/

Verfassungen.de (3. januar 2004) *Kaiserliches Patent vom 4. März 1849, die Reichsverfassung für das Kaiserthum Oesterreich* lokalisert 20. april 2011 på

Verdensveven: <http://www.verfassungen.de/at/verfassung49-i.htm>

1911 versjonen av Encyclopedia Britannica (27. oktober 2006) *Ferdinand I of Austria* lokalisert 3. mai 2011 på Verdensveven:

http://www.1911encyclopedia.org/Ferdinand_I_of_Austria

Waluchow, Wil (våren 2008) *Constitutionalism*, lokalisert 15. april 2011 på Verdensveven: <http://plato.stanford.edu/archives/fall2008/entries/constitutionalism>

Webster's Online Dictionary (2004) *Alan Sked* lokalisert 9. mars 2011 på Verdensveven: [http://www.websters-online-](http://www.websters-online-dictionary.org/definitions/Alan+Sked?cx=partner-pub-0939450753529744%3Av0qd01-tdlq&cof=FORID%3A9&ie=UTF-8&q=Alan+Sked&sa=Search#906)

[dictionary.org/definitions/Alan+Sked?cx=partner-pub-0939450753529744%3Av0qd01-tdlq&cof=FORID%3A9&ie=UTF-8&q=Alan+Sked&sa=Search#906](http://www.websters-online-dictionary.org/definitions/Alan+Sked?cx=partner-pub-0939450753529744%3Av0qd01-tdlq&cof=FORID%3A9&ie=UTF-8&q=Alan+Sked&sa=Search#906)

WorldCat (2010) *Sokol, Hans Hugo 1892-* lokalisert 8. mars 2011 på Verdensveven: <http://www.worldcat.org/identities/lccn-n81-78632>

Zoltech (2006) *Portrait of Austria-Hungary. History of the Great Empire and The Habsburg Imperialist* lokalisert 27. januar 2011 på Verdensveven:

<http://www.zoltech.net/h/portrait.html>

Österreich-Lexikon (1996) *Corti, Egon Caesar Conte* lokalisert 7. mars 2011 på Verdensveven:

http://www.aeiou.at/aeiou.encyclop.c/c749019.htm;internal&action=_setlanguage.action?LANGUAGE=en

Radioprogram:

Habsburgs – The Rise and Fall of the Habsburgs, BBC Radio 4, med Misha Glenny. Sendt i 3 deler, 6., 13. og 20. november 2006.